సమాలోచన

జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

సంపాదకుడు: విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి.

చతుర్థ [ప్రత్యేక] వార్షిక సంచిక

సంపుటము 4 రాజమహేంద్రవరము 1-11-1980 సంచిక 1

ఈ సంచికలో

1, 16 తేదీలలో ప్రచురింపబడును

చందా :
సంవత్సరమునకు రు. 12—00.
అర్ధసంవత్సరమునకు రు. 6—50.

విడిప్రతి 60 పై.
వార్షిక సంచిక వెల 1-50

★ సమాలోచన ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

సంపాదకుడు : విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి

Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

సంపుటము 4 — రాజమహేంద్రవరము 1-11-1980 — సంచిక 1

 వార్షిక సంచిక

1. కవిత్వము - చిత్రకవిత్వము

— శ్రీ జి ధర్మేశ్వరరావు, ఎం. ఏ.

అర్థము లేదా ధ్వని ప్రాధాన్యమును బట్టి కావ్యము మూడువిధములు. అవి. 1. ధ్వనికావ్యము 2. గుణీభూతవ్యంగ్య కావ్యము. 3. చిత్రకావ్యము. కావ్యప్రకాశమున మమ్మటుడు చిత్రకావ్యమును గూర్చి ఇట్లు చెప్పియున్నాడు. 'శబ్దచిత్రం వాచ్యచిత్ర మవ్యంగ్యం త్వవరం స్మృతమ్. (ప్రథమోల్లాసము. 5) అవ్యంగ్య మనగా వ్యంగ్యత్వమే లేనిదని అర్థము చెప్పకొనరాదు. ఈ విషయమున ఆంధ్రసాహిత్య దర్పణము చతుర్థపరిచ్ఛేదము పుట. 130. న. వివరణము కలదు.

కొందఱు చిత్ర మను పేర మూడవ కావ్య భేదము నిచ్ఛగింతురు. ఇట్లు చెప్పుదురు. శబ్దచిత్రము వాచ్యచిత్రము నని అవ్యంగ్యమో అధమముగా చెప్పబడినది; అని. అదిసరిగాదు. ఏలన అవ్యంగ్యత్వ మనగా వ్యంగ్యాభావమేని, ఆ పక్షమున దానికి కావ్యత్వమే లేదని మున్నే చెప్పబడినది. ఈషత్ వ్యంగ్యత్వ మన నేమి? ఆస్వాద్య వ్యంగ్యత్వమా, అనాస్వాద్య వ్యంగ్యత్వమా? తొలి దేని ప్రాచీనభేదములలోనే అంతర్భూత మగును. రెండవదేని కావ్యత్వమే లేదు. ఏలయన ఆస్వాద్యత్వము కలదేని అప్పుడు 'అక్షుద్రత్వము' సిద్ధమే. క్షుద్రతయున్న అనాస్వాద్యత్వము కలుగుటం బట్టి. ఇట్లు ధ్వనికారుడు చెప్పియున్నాడు. ఇట్లు వ్యంగ్యముయొక్క ప్రధాన గుణభావములచేత రెండుకావ్యములు వ్యవస్థితములు. వానికంటె నితరము ఏది కలదో అది చిత్ర మనబడును.' అని.

కావున దీనినిబట్టి వ్యంగ్యార్థ మస్ఫుటముగాఁ గాని, గూఢముగా గానియున్నచో నది చిత్రకావ్య మనబడును; అని అర్థము చెప్పకోవలెను.

జగన్నాథుడు కావ్యములు నాల్గు రకము లని పూర్వుల గుణీభూత వ్యంగ్య కావ్యమునే రెండుగా చెప్పెను. అతని నాల్గవదే చిత్రకావ్యము. యత్రార్థ చమత్కృత్యుపస్కృతా శబ్దచమత్కృతిః ప్రధానం తదధమం చతుర్థమ్'' అర్థచమత్కృతితో నలంకరింపబడి శబ్దచిత్రము ప్రధానమైనచో నది యధమము; అని అర్థము. ఇట్లు శబ్దచిత్రము, అర్థచిత్రము అని రెండు భేదములతో చిత్ర మున్నట్లు చెప్పియున్నాడు.

అర్థచమత్కృతి లేశముగూడ లేక కేవలశబ్ద చమత్కృతిమాత్ర మే గలుంను నవి ఐదవకావ్యములనియు అవి ఏకాక్షర్యాదులు, పద్మబంధాదులు ననియు పేర్కొనెను.

అస లికని రమణీయార్థ ప్రతిపాదక శబ్దః కావ్యమ్' అన్నదానిలో రమణీయార్థమే లోకోత్తర మగు నాహ్లాదము కలిగించును. అట్లు లోకోత్తరము నే చమత్కార మందురు. ఈ చమత్కారమే శబ్దగత అర్థగత శబ్దార్థగతమై యులరారును.

క్షేమేంద్రుడు చమత్కారము పది విధము లనెను. 1. అవిచారిత రమణీయము 2. విచారణీయ రమణీయము. 3. సమస్తసూక్తివ్యాప్తి 4. సూక్తైకదేశదృశ్య 5. శబ్దగతము 6. అర్థగతము 7. శబ్దార్థగతము 8. అలంకారగతము 9. రసగతము 10. ప్రఖ్యాత వృత్తిగతము.

ఈ చమత్కారమునకు మరొక పేరు చిత్రము. అది శబ్ద, అర్థ, శబ్దార్థ చిత్రములుగ పిలువబడుచున్నది.

కావ్యమున కాత్మ ధ్వని. అది వస్తు అలంకార, రసరూపముగా నుండును. ఈరసధ్వనికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యము నిచ్చినవాడు ధ్వన్యాలోకమునకు 'లోచన' వ్యాఖ్యవ్రాసిన అభినవగుప్తుడు. రసమే కావ్యాత్మ. వస్త్వలంకారధ్వనులు కూడ రసపర్యవసాయులే. ఇట్లే విశ్వనాథుడు, మహిమభట్టు కావ్యభావితము రస మనిరి. కావ్యమునకు అంగలి రసమునకు వ్యంగ్యవ్యంజక భావముకాక, భావ్యభావకసంబంధ మని భావించిరి. అప్పుడు రసభావాదుల నుద్దీపింప జేయునవి అలంకారములు. తద్ద్వారా కావ్యములకు శోభ చేకూరును. ఔచిత్యము ననుసరించి చేయబడిన శబ్దాలంకార సంఘటనము పాఠకుల కానందము చేకూర్చుడు. సన్నివేశముల కనుకూలములై యలరారు నప్పుడు శబ్దాలంకారములు కూడ సౌందర్యావహములే యగును. 'సౌందర్య మలంకారః' అను వామనుని మాట దీనినే సమర్థించుచున్నది. అందుకే కాబోలు ఉత్తమ కావ్యములలో సహితము ఇవి చోటుచేసికొనినవి. వాల్మీకి రామాయణమున సుందరకాండ పంచమసర్గలో అంత్యప్రాసనియమము కనబడును. కాళిదాసుని రఘువంశము నవమసర్గము యమకమయము. సంస్కృతకవులు వన, యుద్ధ వర్ణనాదుల సందర్భమున శబ్దాలంకారములను గూర్చి రని చెప్పవచ్చు.

ఆంధ్రకవులుగూడ వన జలక్రీడా పుష్పాపచయముల వర్ణనాదులందు శబ్దాలంకారములను ప్రదర్శించిరి. పోతన భాగవతము శబ్దాలంకారముల పుట్ట. చిత్రకవిత్వములో ఎక్కువభాగము శబ్దచిత్ర ప్రధానమే. అందువలనే కాబోలు ఆలంకారికులు శబ్దచిత్రమును శబ్దాలంకార శీర్షిక క్రింద వివరించిరి. రసభావాదుల పోషణలో ఆరసవాహినికి అడ్డురాకుండ ఉండునంతవరకు ఈ శబ్దచిత్రము అలంకారముగ వాడబడవచ్చు. అని మనము భావింపవలెను. ప్రాసాది చిత్ర బంధగర్భకవితలు శబ్దవితతికి అలంకార వితతులయ్యె అనెడి అప్పకవి మాట ఈ విషయమునే రూఢి యొనర్చుచున్నది.

ఇక అర్థచిత్రవిషయమునగూడ కొన్ని అర్థాలంకారములు వాడబడదగును. శ్లేష, సమాసోక్తి, వక్రోక్తి, ఆక్షేపము, విరోధాభాస మున్నగనవి శ్లేష వక్రోక్తిలో ఉండి సౌభాగ్యమును పెంపొందించును. వక్రోక్తి చమత్కార శోభితము. గూఢోక్తి వక్రోక్తి చమత్కారములను చ్యుత గూఢాది చిత్రముల కననగును. ఇవివస్తు వ్యంగ్య ప్రధానములై ఉత్తమ కావ్యములుగ జేయును.

ఆకారనియమ చిత్రమని హేమచంద్రుడనినదే బంధకవిత్వము. దీనిని చిత్రాలంకార మని ఆలంకారికులు పిలిచిరి. రస భావాదుల పోషణసందర్భమున నిది ఎంతయో తోడ్పడును. యుద్ధసమయమున నొక ఖడ్గమో లేదా చక్రమో ప్రయోగింపబడిన దనుకొందము. ఒకమాట చెప్పినదానికి, దాని ఆకారమచ్చట చూపిన దానికి వ్యత్యాసమున్నది. ఆ చిత్రమును జూచుచు చదివిన ఆభావము సహృదయుల మనస్సున పోషింపబడును. తప్పక అవతలి వ్యక్తి ప్రయోగించినవానిముందు నశించును; అను భావము పాఠకులయం దేర్పడును. అర్థచమత్కార మేమియు లేక పోయినను భావము నుద్దీపింపజేయ గల్గుచున్నది.

చిత్ర కవిత్వమును భారవికిరాతార్జునీయమున, మాఘుని శిశుపాలవధ కావ్యము నందు ఒక సర్గ మొత్తమున చిత్రించిరి. ఆనందవర్ధనుడు తన దేవీ శతకము నొక చిత్రకళామందిరముగా దీర్చిదిద్ది చిత్ర కవిత్వముపై తన మమకారమును దీర్చుకొనెను.

రసాభాస సంఘటనములందు దీని వాడక మెంతయో తగియున్నది. అందుకు సంస్కృతమున నీతివర్మ రచించిన కీచక వధ ఉదాహరణము.

'అనౌచిత్యాదృతే నాన్యద్ రసభంగస్య కారణమ్' అను ధ్వన్యాలోక కారికను గ్రహించి కావ్యమున కౌచిత్యమే జీవిత మని ప్రతిపాదించినవాడు క్షేమేంద్రుడు. ఇతని గ్రంథము ఔచిత్య విచార చర్చ. ఔచిత్య సహితములై యుండునపుడే గుణాలంకారాదులు సార్థక్యము వహించును; అని ఇతని భావము. కావున సందర్భౌచితిని పాటించి చిత్రకవితా భేదముల వాడకము చేయవలెను. దండి దశకుమారచరిత్రలో పెదవులు కలవని వాని చేత నిరోష్ఠ్యములు పలికించుట చూడ ఎంత ఔచిత్యమో సహృదయులు గ్రహింపవచ్చును. అప్పుడాకవిత ఉత్తమోత్తమ మని అనుట చెల్లును.

దీనిని బట్టి ఈ చిత్రకవిత్వము కావ్యములలో ఎంతవర కుపయోగింప దగును? అన్నది విచారణీయము.

మహాకవి రసపోషణకావించు ప్రయత్నమున ఉపమాద్యలంకారములు సహజముగనే ఉద్భవిల్లును. కనుక అవిరసాంగములగును. 'ఇక యమకాది చిత్రములు పృథక్ప్రయత్నము వలననే కలుగునవి కావున రసాంగములు కావని, రస నిర్వాహణలోపము జరుగు నని' ధ్వన్యాలోక కర్త భావించెను.

కావ్యానుశాసనకర్త హేమచంద్రుడుకూడ ఇట్లే ప్రశ్నించెను 'నదీపర్వతాది వర్ణనలు విరివిగ చేయుట రసభంగమునకు కారణమని భావించుచున్నప్పుడు యమకాదు లసలు రసవిరోధులు కాక మరేమగును.' అని.

విశ్వనాథుడు 'బంధకవిత్వము' కావ్యములకు కళితివంటిది. ప్రహేళికలు రస విరోధులగుటవలన అలంకారములు కావని ఇట్లు పలికెను.

'రసస్య పరిపంథిత్వా
న్నాలంకారః ప్రహేలికా'
ఉక్తివైచిత్ర్య మపి సా
చ్యుత దత్తాక్షరాదికా'
[సా. ద. . 13]

పై వారిట్లభిప్రాయపడుచుండ ఈ క్రిందివారు అందుకు భిన్నముగ చెప్పుటయే కాక చిత్రకవిత ప్రయోజనమును గూడ వివరించిరి.

దండి, భోజుడు మొదలగువారు యమకాదులను విశేషాదరముతో నిరూపించిరి. పలు విధములైన బంధచ్యుతకాదులు లాక్షణికులచే ప్రదర్శింపబడినవి. బహురూపములైన ప్రహేళికలు పూర్వాచార్యులచే ఆదరింపబడినవనియు, వానిలో కొన్ని సుగమములు కావు కావున సుగ్రాహ్యములైన పదునారింటినిమాత్రము తాను వివరించు నని క్రమముగా షోడశప్రహేళికాభేదముల విశదీకరించినవాడు దండి. రసవిరోధులని ఉపేక్షింపక ప్రహేళికల ప్రయోజనమును స్పష్టపరచెను.

'క్రీడాగోష్ఠీ వినోదేషు
తద్‌జ్ఞైరాకీర్ణ మంత్రణే
పర వ్యామోహనే చాపి
సోపయోగాః ప్రహేళికాః'
(కా. ద III 97)

ప్రాచీనులీ వినోదముల నాదరించినట్లు బాణభట్టు కాదంబరిలో సూచించెను.

'కదాచి దక్షర చ్యుతకమాత్రా
చ్యుతక బిందుమతీ
గూఢ చతుర్థపాద ప్రహేళికా
ప్రదానాదిభిః'

అనుటచే చిత్రకృతులతో నాటివారు వినోదించుచున్నట్లు స్పష్టము.

ఈ శబ్దాలంకారము లన్నియు గద్య పద్యములలోను రసానుగుణముగ కవులచే ప్రయోగింపబడవలె నని ఇట్లు ప్రకాశవర్షుడు నొక్కి చెప్పెను.

'అమీచ శబ్దాలంకారాః
పద్యే గద్యే చ కోవిదైః
కార్యాః సందర్భ శోభాయై
యథౌచిత్యం యథారసమ్.'
(రసా. అలం.)

సందర్భశోభను కూర్చుటకై ఔచిత్యమునకు రసమునకుఁ దగినట్లు చిత్రకవిత వాడకముండవలె ననుట దీని భావము.

అంతియేకాక ఈ శబ్దాలంకార చిత్రోక్తులు వాగ్దేవికి సముజ్జ్వలాభరణము లనియు ఈ శాస్త్రకారు డిట్లు పల్కెను.

'జాతి స్తత్ర వాగ్దేవ్యా
మూర్తి స్తద్ జ్ఞైరుదీరితా
రీతయ స్త్వంగ సౌందర్య
లావణ్య మథ వృత్తయః
రచనా ఘటనే దేవ్యాః
మండలే పరికీర్తితే
... ...
లీలాకమల మాచిత్ర్యం
వాసః ప్రశ్నోత్తరమ్ పరమ్
ప్రహేళికాం తు పదక
మనుప్రాస తు కంచుకమ్
క్రీడాశకుంతిం యమకం
గూఢోక్తిం కేళి కందుకమ్.'
(రసా. 6 III 66-74)

ఇట్లాతడు సరస్వతీదేవికి విలాసవాసముగా, పదకముగా, కంచుకముగా క్రీడాశకుంతముగా కేళికందుకముగా ఈ ప్రశ్న ప్రహేళికాది చిత్రముల నుగ్గడించుటయే కాక,

'వినాచ శ్లేష చిత్రాభ్యాం
కీదృశీ వాగ్విదగ్ధతా'

శ్లేషచిత్రము లేని వాగ్విన్యాస సామర్థ్యమెట్టిది? అని నిగ్గదీసి అడిగెను.

చిత్రకవిత్వము రసవిరోధి అని చెప్పిన ఆలంకారికుల హృదయము గమనించినచో కవి తన ప్రజ్ఞాపాటవముచేత, వ్యుత్పత్తి-అభ్యాసాది గుణాధిక్యముచేత, శబ్దగత పాండిత్య ప్రకర్ష చేత నిటు రసపోషణము గావించుచు; నటు ఎడనెడ చిత్ర కవిత్వమును వెలయించుచు కావ్యమును నిర్మింపవచ్చును; అని గ్రహింపవలెను. రసపోషణమునకు చిత్రకవితా రచన మద్దుతగులు నని వారు భావించిరి. అది లేనిచో ఆలంకారికుల కభ్యంతర మేమి యుండును ?

చిత్రకవిత్వము నెడనెడ కాక ఒకే చిత్రకవితా భేదముతో కావ్య మాసాంతము రచించినవా రున్నారు. ఉదా :- నిరోష్ఠ్య కావ్యము. నిరోష్ఠ్య రచనా విధానమునకు ఒండు రెండు పద్యములు వ్రాయునప్పటికే కవి అలవాటు పడును. అప్పు డిక ఆ చిత్రరచనా విధానముపై దృష్టి నుంచనవసరము లేదు. ఇక దృష్టి వర్ణనలు అలంకారములపై తద్ద్వారా రసపోషణముపై తప్పక మరలును. అప్పుడిట్లు నిర్మింపబడినకావ్య ముత్తమ మగును గదా.

సామాన్యముగ ద్వ్యర్థి కావ్యములందు రసభావౌన్నత్యము ప్రకటించుట కంతగా అవకాశ ముండదు. కాని సూరన రాఘవపాండవీయమున కావించిన కొన్ని వర్ణనలు ప్రకటించిన భావములు అన్ని కావ్యములలోవలె కవితాచమత్కారము కలిగినవి.

వసుచరిత్రయందు కొన్ని పద్యముల శ్లేషధ్వని కల దని చెప్పవచ్చును.

'చదువరులకు రుచిభేదము గలుగుట కను' గొందఱి కది ఇష్టమగుటం జేసియు

నీ రచనావైచిత్రిని మహాకవులును తమ యుత్తమకావ్యములలోఁ గావ్యచిత్రముగాఁ గావించి యున్నారనియు, నంత మాత్రమున నుత్తమ కావ్యమునకు హాని వాటిల్ల దనియుఁ దెలియవలయును' అని సీతారామాంజనేయ సంవాదమున చెప్పబడిన మాటల నీ సందర్భమున గమనింపవలెను.

ఈ వివరణముబట్టి చూడగా చిత్రకవిత్వమునకు మూలము చమత్కారము. అందు గూఢముగా గాని, అస్పష్టముగా గాని వ్యంగ్య ముండును. వస్తు వ్యంగ్యపరములైన కొన్ని అలంకార రూపముల చిత్రకవిత్వ ముండును. చిత్రకవిత నొక అలంకారముగ వాడదగును. ఈ చిత్రకవిత్వ ప్రయోగబాహుళ్యము రసవాహినికి అడ్డు రాకూడదు. ఔచిత్యమును పాటించి రసానుగుణముగ దీనిని వాడదగును. మితముమీరి చొప్పించరాదు. ఈ చిత్రకవిత్వము మహాకావ్యములలోను ఉత్తమోత్తమ కావ్యములలోనూ కూడ ఉపయోగింపవచ్చును. ఒకే చిత్రకవితా భేదముతో కావ్య మాసాంతము వ్రాయునప్పుడు రసపోషణకు మిగుల అవకాశ ముండును.

ప్రధానముగ చూచిన గ్రంథములు:-

1. కావ్యాదర్శము.
2. ఆంధ్రసాహిత్య దర్పణము.
3. ఆంధ్రరస గంగాధరము.
4. క్షేమేంద్రుని ఔచిత్య విచారము.
5. ఆంధ్ర ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణము.

—...—

2. సాహిత్య సృష్టిలో 'ప్రేరణ'

— శ్రీ ఆర్. ఎస్. సుదర్శనం.

ఆధునిక తెలుగుసాహిత్యంలో కొన్ని ప్రసిద్ధమైన రచనల్లో ఇతర భాషా కావ్యాలప్రభావం ఎటువంటి నూత్నసృష్టికి దోహదంచేసిందీ స్థాలీపులాక న్యాయంగా పరామర్శించే ప్రయత్నం యిది ఈ చెప్పబోతున్న ప్రభావం 'అనుకరణ' కాదు. దీన్ని 'ప్రేరణ' (inspiration) అనవచ్చును. రచయిత తనకు నచ్చిన కావ్యాన్ని, లేక కావ్యంలోపాత్రను, లేక సన్నివేశాన్ని పదేపదేమననం చెయ్యడంద్వారా అది భావనలో మొలకెత్తి, అనుభూతిని క్షేత్రం చేసుకుని, జీవంపోసుకుని సరికొత్త రూపంలో సాహిత్య సృష్టిగా వెలువడటమే దీని లక్షణం.

గురజాడవారి గిరీశం జగమెరిగిన బ్రాహ్మణుడు షేక్స్పియర్ వ్రాసిన నాలుగవ హెన్రీ చారిత్రక నాటకాల్లో ఒక అపూర్వమైన హాస్యపాత్ర ఫాల్‌స్టాఫ్. 'అవినీతిపరుడూ, కుటిలుడూ అయిన ఫాల్‌స్టాఫ్ షేక్స్పియర్ పద్ధతి హాస్యానికి శిఖరాగ్రం వలె ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నాడు' అన్నారు గురజాడ ఒక లేఖలో. ఫాల్‌స్టాఫ్ వగైరా పాత్రలు కన్యాశుల్క రచనలో కలుగజేసిన ప్రేరణను గూర్చి గురజాడ లేఖల్లో ప్రస్తావనఉన్నది. స్థూలదృష్టికి గిరీశానికీ ఫాల్‌స్టాఫ్‌కీ మధ్య తెలుగుదేశానికీ ఇంగ్లండు దేశానికీ ఉన్నంతదూరం ఉన్నది. గిరీశం ఆకర్షణీయమైన అవయవ సౌష్ఠవంగల పాతికేళ్ళయువకుడు. ఫాల్‌స్టాఫ్ చూడగానే నవ్వుపుట్టించే స్థూలకాయుడు, వయసుమీరినవాడు. గిరీశానికి స్త్రీ సౌందర్యంమీద ప్రత్యేకమైన అభిరుచి. ఫాల్‌స్టాఫ్‌కు సౌందర్యాన్ని గూర్చి పట్టింపులేదు. అతను విషయలోలుడు మాత్రమే. ఇద్దరిమధ్యా యింత తేడా ఉన్నా, ఇద్దరిలోనూ మూలతత్త్వం, జీవితంపట్ల నైతిక బాధ్యతలేని హాస్యదృష్టి, మాటల్లో సమయస్ఫూర్తి, చమత్కారం, సమంగా గోచరిస్తాయి. ప్రఖ్యాత విమర్శకుడు బ్రాడ్లే 'హాస్యం ప్రసాదించే మానసికమైన స్వేచ్ఛ, దాని తాలూకు ఆహ్లాదమే ఫాల్‌స్టాఫ్ పాత్ర సారాంశం' (The bliss of freedom gained in humour is the essense of Fhlstaff) అంటూ సూత్రీకరించాడు. ఆసూత్రం గిరీశంపాత్రకూ అన్వయిస్తుంది. హెన్రీ-IV నాటకం రెండవ భాగం, మొదటిఅంకం, రెండో రంగంలో ఫాల్‌స్టాఫ్ తనను న్యాయాధికారితరఫున పిలవవచ్చిన బంట్రోతుదగ్గర మొదట చెవిటివాడుగా, మాటలు సరిగా వినబడనట్లుగా నటిస్తాడు. ఆ బంట్రోతు వెళ్ళిపోయి తిరిగివచ్చి, ఫాల్‌స్టాఫ్ చెయ్యి పుచ్చుకుని తీసుకువెళ్ళడానికి ఉద్యుక్తుడు కాబోతే వాణ్ణి అడుక్కుతినే వానినిగా పరిగణిస్తూ విదలించివేస్తాడు. ఆపైన ఒట్టు వేసుకుంటూ 'నా సర్ బిరుదమూ, నా యోధత్వమూ ఆవల పెట్టి చెబుతున్నాను- నువ్వు పెద్దమనిషి వని నేనంటే, నేను పచ్చి అబద్ధాలకోరునే!' అంటాడు. 'కన్యాశుల్కం'లో, ప్రథమ ప్రవేశంలో గిరీశం, ఫోటోగ్రాఫ్ పంతులు పంపిన బంట్రోతుదగ్గర సరిగ్గా యిలానే ప్రవర్తిస్తాడు. మొదట చెవిటివాడుగా నటించి బంట్రోతు నిలవదీసి అడగ్గానే, వాడికి చుట్టయిచ్చి మంచి చేసుకుని, చివరకు 'రేపొద్దున్న యివ్వకపోతే మాలవాడి కొడుకు ఖండాలుకు' అంటూ ఒట్టుగాని ఒట్టు పెట్టుకుంటాడు ఫాల్‌స్టాఫ్

పాత్రకి హావభావాల్లో యిలా అనుకరణగానే గిరీశం చిత్రణ ప్రారంభమైనా, గిరీశం సృష్టి ఆనాటకంలో ఎంతో అపూర్వంగా, స్వతంత్రంగా సాగింది. 'Un-imitated, inimitable Falstaff, how shall I describe thee' అన్నాడు జాన్సన్. అటువంటి అసాధారణ వ్యక్తిత్వంగల ఫాల్‌స్టాఫ్ సృష్టికి ప్రతిసృష్టిచేసి తెలుగువారికి అజరామరమైన పాత్రగా గిరీశాన్ని అందించారు గురజాడ. ఇది సాహిత్యంలో 'ప్రేరణ' కు విశిష్టమైన ఉదాహరణ.

శ్రీ కోలాచలం శ్రీనివాసరావు వ్రాసిన ప్రసిద్ధ నాటకం 'రామరాజు చరిత్రం'లో పఠానుపాత్ర, బళ్ళారి రాఘవ నటన ద్వారా చాల ప్రాచుర్యాన్ని పొందినది. ఈ పాత్రను తీర్చిదిద్దడంలో, అంతస్సంఘర్షణను కల్పించడంలో, షేక్స్పియర్ సృష్టించిన హేమ్లెట్, మేక్‌బెత్ పాత్రల సమ్మిశ్రణం ఒక అపూర్వసృష్టిగా తయారైంది. పఠాను రామరాజుపుత్రుడే, కాని అతనిపై పగసాధించడం ధ్యేయంగా కలవాడు. దీనితోపాటు రామరాజు నమ్మినబంటుగాకూడా ఉండటం పఠాను స్వామిభక్తి, విశ్వాసఘాతుకత్వమూ అతనిలో సంఘర్షణని ద్విగుణీకృతంచేస్తాయి. అలా హేమ్లెట్ - మేక్‌బెత్‌ల ప్రత్యేక సమస్యలని పఠానులోఒకటిగా సమ్మిశ్రం చెయ్యడం జరిగింది. వేదం వేంకటరాయ శాస్త్రి సృష్టి యుగంధరుని పాత్రలో 'పిచ్చి' కి కూడా యిలాగే హేమ్లెట్-లియర్ పాత్రల్లో 'పిచ్చి' ప్రేరణ అయినట్లు తోస్తుంది. భమిడిపాటివారి హాస్య నాటకాలకు ఫ్రెంచిరచయిత మోలియర్ ప్రేరణకావడం అందరికీ తెలిసిందే.

నవలల్లో వీరేశలింగంగారి 'రాజశేఖర చరిత్రము గోల్డ్‌స్మిత్ 'వికార్ ఆఫ్ వేక్‌ఫీల్డ్' కు అనుకరణఅంటున్నారు.అనుకరణ అనడం కంటె ఇంగ్లీషు మాతృక 'ప్రేరణ' అయింది అనడమే సబబుగా తోస్తుంది నాకు. 'రాజశేఖర చరిత్రము'లో నీలాటిరేవు దృశ్యం, ఆడవాళ్ళ సంభాషణా మొదలుకొని, వర్ణించిన ఆచారాలూ, అలవాట్లూ,సామాజిక స్థితిగతులలో, నాటి ఆంధ్రదేశాన్ని ముమ్మూర్తులా ప్రతిబింబిస్తున్న వైనం చూస్తే, దాన్ని అనుకరణ అనడానికి వీల్లేదు. అలాగే ఉన్నవవారి 'మాలపల్లి' తెలుగులో గొప్ప నవల దీనికి ఇంగ్లీషులో మిసెస్ హెన్రీవుడ్ 'ఈస్ట్‌లిన్' ప్రేరణ. మూలానికి ఆ భాషలో పెద్దగా సాహిత్యగౌరవం లేదు ఆ రోజుల్లో మాత్రమే అది ప్రాచుర్యం పొందిన నవల. 'మాలపల్లి'లో కమలమ్మ లేచిపోవడమూ, తర్వాత తిరిగివచ్చి తన కొడుకైన సాహెబుకి అజ్ఞాతంగా దాది పనిచేస్తూ ప్రాయశ్చిత్తాన్నిపొందడంవరకే ఆ ఆంగ్ల మాతృకనుంచి ప్రేరణ తప్ప, నవలలో కేంద్రస్థానం వహించిన సామాజిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక సమస్యల సంశ్లిష్ట స్వరూపం ఉన్నవవారి అపూర్వసృష్టి. ఆధునిక నవలల్లో చెప్పుకోదగ్గ 'చివరకు మిగిలేది' సోమర్‌సెట్ మామ్ 'ఆఫ్ హ్యూమన్ బాన్‌డేజ్' నవలనుంచి ప్రేరణ పొందినట్లు రచయితే స్వయంగా చెప్పుకున్నాడు. పాలగుమ్మి పద్మరాజు ఏకైక హాస్యనవల 'బ్రతికిన కాలేజి' కి పి. జి. వోడ్ హౌస్ రచనలు ప్రేరణ.

తెలుగు నవలలమీద బెంగాలీరచయిత శరత్ ప్రభావం చెప్పుకోదగ్గ విశేషం. రొమాంటిసిజమ్, రొమాంటిక్ లవ్ (భావనాత్మక ప్రేమ) పాశ్చాత్య సాహిత్యం నుంచి మనకు దిగుమతి అయినా ఈ ప్రేమకు త్యాగం, కన్నీళ్ళు చాల ముఖ్యం అనే ప్రగాఢవిశ్వాసాన్ని మధ్యతరగతి యువతకు కలిగిస్తూ తెలుగులో ఎన్నో నవలలు రావడానికి శరత్ రచనలే కారణమని తోస్తుంది. ప్రేమవిషయంలో చలం ప్రోత్సహించిన స్వేచ్ఛాసాహసాలకంటె శరత్ పెంపొందించిన హృదయ దౌర్బల్యమే తెలుగువారిని ఎక్కువగా ఆకర్షించింది. పాదధూళి గ్రహించడం, అయోమయంగా మాట్లాడటం వంటి పాత్రపోషణ శరత్‌నుంచే సంక్రమించింది. ఈ లక్షణాలు ఇప్పుడిప్పుడే కాలదోషంపట్టి క్షీణిస్తున్న సూచనలున్నా, యువరచయిత్రులు మాత్రం వీటిని వదలిపెట్టకుండా ఉన్నారు.

తెలుగు కవిత్వంమీద రవీంద్రనాథ టాగూర్ ప్రభావం వివరించేందుకు ఒక్క ఉదాహరణ ఆయన 'తోటమాలి' (Gardener)సంపుటిలో 34వ ఖండిక యిలా ప్రారంభమౌతుంది.- 'Do not go, my love, without asking my leave I have watched all night, and now my eyes are heavy with sleep...' భావకవిత్వానికి ఆద్యుడైన కృష్ణశాస్త్రి 'ఊర్వశి' లోని ఖండిక పై పంక్తులకు ఇంచుమించు తర్జుమా -

'ఏను నిద్దురవోదునో, యేమొ కరుణ
సెలవు గైకొన కేగగా వలదు; ఇన్ని
నాళ్ళ ఎడలేని ఎదబాటు నా నిరీక్ష
ణమ్ము బరువులు బరువులై నయన యుగళి
మయ్యె దిగలాగు నిద్దుర మరపులకును.'

ఇది స్వేచ్ఛానువాదమే అయినా,కృష్ణశాస్త్రి పదగుంభనమూ, సంగీతమూ, బాణీ దీన్ని స్వతంత్రసృష్టిగానే రూపొందించాయి. ఇలాంటి ప్రేరణలెన్నో! కృష్ణశాస్త్రి 'కృష్ణపక్షం' లోని 'వెర్రిపాట' విలియమ్ బ్లేక్ 'మ్యాడ్ సాంగ్' కి అనుకరణ అనడంలో సందేహం లేదు.

తెలుగు కవిత్వంలో శ్రీశ్రీ కొత్త యుగాన్ని ప్రారంభించాడు. శ్రీశ్రీకి ప్రేరణ కలిగించిన పాశ్చాత్యులు చాల

మంది వున్నారు-ఎడ్గార్ ఆలెన్ పో, స్విన్‌బర్న్ నుంచీ ఆంద్రే బ్రెతన్ వరకూ. నా దృష్టిలో శ్రీశ్రీ తెచ్చిన కవితావిప్లవంలో ప్రధానాంశం - కవితా సామగ్రిని అనుభూతిపరంగా ప్రేమనుంచీ ప్రకృతి సౌందర్యం నుంచీ బాధవైపూ భయంవైపూ త్రిప్పి, జీవితంలోని చీకటి కోణాల్నీ, వైవిధ్యాన్నీ దర్శింపజెయ్యడం. క్రౌర్యాన్నీ, బీభత్సాన్నీ, భయంకరమైన ఒంటరితనాన్నీ, పదచిత్రాలతో అలతిపదాలతో శబ్దలయతో గేయరూపంలో అభివ్యక్తం చెయ్యడం. ఫ్రెంచి సింబలిస్ట్ కవిత్వానికి ప్రేరకుడైన ఎడ్గార్ ఆలెన్ పో శ్రీశ్రీకి ప్రధానుడు. సింబలిస్ట్ కవులైన బోద్‌లేర్, మలార్మే వగైరాలు ఇటీవలి తెలుగు కవిత్వానికి ప్రేరణ అవుతున్నారు. సింబలిస్ట్ కవులతోపాటు ఉర్దూ కవుల ప్రభావం కూడా నేటి కవులమీద కనిపిస్తుంది. సుదీర్ఘమైన వచన కవితలు వ్రాయడం నుంచీ ముత్యాల్లా, పగడాల్లా భాసించే మినీకవితలూ, ఇమేజిస్టు రచనలూ తెలుగులో నేడు అవతరించడానికి కొంతవరకు ఉర్దూ గజల్ ప్రక్రియ ప్రేరణ అని చెప్పవచ్చు.

తెలుగు కథావికాసంమీద మొపాసా, చెకోవ్, ఓ హెన్రీల ప్రభావమూ ప్రేరణా చెప్పుకోదగ్గవి. తెలుగు సాహిత్య ప్రక్రియల్లో ఈరకం ప్రభావం, ప్రేరణా, పరిశోధించేకొద్దీ ఎంతోమేర గోచరమౌతూ పోతుంది. ఏ భాషాసాహిత్యమైనా ప్రపంచ భాషాసాహిత్యాల్లో అంతర్భాగమే. దాని భవితవ్యం వేరుగా ఉండటానికి వీల్లేదుకదా !

—•••—

3. నష్ట రామ రూపకములు

- శ్రీ ఇప్పగుంట సాయిబాబా.

'పరం కవీనాం ఆధారమ్' - అగు ఆదికవి ప్రణీత 'శ్రీరామాయణము'ను ఆలంబనము చేసికొని ఎన్నియో రూపకములు సంస్కృతములో వెలసినవి. మహాకవి భాసుని 'ప్రతిమా దశరథమ్', 'అభిషేక రామమ్' లు మనకు నేడు లభించుచున్న తొలి రామనాటకములు.

పరశ్శతములు రామవృత్తాన్త రూపకములు పుట్టినను చాలమటుకు కాలప్రవాహంలో కొట్టుకొని పోయాయి. నేడు దొరుకు రామనాటకములను వ్రేళ్ళమీద లెక్కింపవచ్చును.

అభినవభారతీవ్యాఖ్య, వక్రోక్తి జీవితము, దశరూపకము - అవలోకనము, రసార్ణవ సుధాకరము, సాహిత్యదర్పణము, భావప్రకాశనము, నాటకలక్షణ రత్నకోశము, నాటకచన్ద్రికా, - మున్నగు గ్రన్థములనుండి నష్టపూర్వ రామనాటకముల జాడ తెలియుచున్నది. కొన్నిటికి కవులనామములు తెలియుచున్నవి. కొన్నిటికి కవులనామములు తెలియవు. కొన్నింటికి పేరులు ఏమో ?

అలంకార - రూపక విషయగ్రన్థములలో విస్తారముగా పేర్కొనబడిన మిక్కిలి ప్రాచుర్యమును పొందిన అనుపలబ్ధ రామనాటకము 'రామాభ్యుదయం.' యశోవర్మ ప్రణీతము. 'షడంకేదృశ్యతే లోకే, రామాభ్యుదయనాటకమ్' అని నాడు శారదాతనయుడు తన భావప్రకాశములో. పరమభోజ్యమైన రచనకు అలంకారంగా రామాభ్యుదయం నిదానం అనుటకు ఆనన్దవర్ధనుడు ఉదాహరించిన ఈ శ్లోకమే సాక్ష్యము.

రక్తస్త్వం నవపల్లవైః అహమపి
శ్లాఘ్యైః ప్రియాయా గుణైః
త్వామాయాన్తి శిలీముఖాః స్మరధను
ర్ముక్తా స్తథా మా మపి।
కాన్తాపాద తలాహతి స్తవ ముదే
తద్వన్మ మాప్యావయోః
సర్వం తుల్యం అశోక! కేవల మహం
ధాత్రా సశోకః కృతః।

వేణీ సంహారకర్త 'కృత్యారావణమ్' కూడ వ్రాశాడని జనశ్రుతి. ఏడు అంకముల మితికలదని తోచుచున్నది. రూపక సంహార శ్లోకము ఇది

నిరీతయః ప్రజాస్సన్తు
సన్తస్సన్తు చిరాయుషః।
ప్రథన్తాం కవయః కావ్యైః।
సమ్యజ్ఞన్దన్తు మాతరః॥

త్రికాండ వివేక వ్యాఖ్యలో రామనాథుడు 'జానకీ రాఘవమ్' అనే నాటకాన్ని పేర్కొన్నాడు. ఇది ఏడు అంకముల నష్ట రామ రూపకము. 'జ్ఞేయన్తు నాటకే జానకీరాఘవే సీతా నృత్యే' అని శారదాతనయుడు చెప్పుటబట్టి గీతమునకు ప్రాముఖ్యము కలదేమో? కర్త కూడ తెలియకపోవుట మిక్కిలి విచారకరము. ఒక్క ఉదాహరణము -

మా భైషీః మిథిలాధిరాజతనయే!
దిష్ట్యాధునా వర్ధసే
భద్రం విద్ధి నిజప్రియస్య భుజయోః
వీర్యేణ గుర్వ్యో రపి।
ఆక్షేపే హసతా, స్వపౌరుషకథా-
లాపే ష్వవజ్ఞావతా
కర్షం చాప మధిజ్య కార్ముకభృతా
రామేణ రామో జితః॥

అజ్ఞాతకర్తృక 'రాఘవాభ్యుదయమ్' మరియొక అలబ్ధ రామ రూపకము. మాతృగుప్త కృతనాట్యశాస్త్ర మతాను సారము సమగ్రముగా వ్రాయబడిన రస సమంచిత ప్రబంధమని నాటక లక్షణ రత్నకోశకర్త అభిప్రాయము. నాటక కర్త తన రచన ఉపసంహారంలో తన కృతి చిరంజీవిగ మనగల దని ఆశిం చాడు. కాని విధి వక్రించింది. పరికిం చండి -

ప్రీతః పృథ్వీ మవతు నృపతిః,
స్వస్తి భూయా ద్విజేభ్యః
క్షేమం గావో దధతు, సమయే
తోయముద్గాః సృజన్తు।
కావ్యాత్కామం స్ఫుటరస సుధా
వాహినీ కావ్యకర్తుః
కీర్తిః స్నిగ్ధా రఘుపతి కథే-
వానఘా దీర్ఘ మాస్తామ్'

మాయాపుష్పకమ్, రామానన్దమ్, అభిజాత జానకీ, స్వప్నదశాననమ్, (భీమటకవి) ఛలితరామమ్, విశాఖదేవ నిర్మిత మారీచ వఞ్చితకమ్, నిర్దోషదశర థమ్, మధురరాఘవమ్, చణ్డాలరామా యణమ్, అభినవరాఘవమ్ (క్షీర స్వామి); - మున్నగు పలు రామకథా రూపకములు, పూర్వమహాకవి నిర్మిత ములు నశించుట మన దౌర్భాగ్యము.

4. కవుల కలాలలో కలహంస

- శ్రీ ననుమాస స్వామి, ఎం. ఏ.

సామాన్య ప్రకృతి వర్ణనలు స్వభా వోక్తి రమణీయాలు. ప్రకృతిసౌందర్యా బ్ధిలో నడయాడేది కలహంస అయితేనే ఆవర్ణన విరాజమాన మాతుంది. అందుకే నేమో ఎక్కువగా మన తెలుగు కవులు తమ కావ్యాల్లో ఈరాజహంసల ప్రసక్తిని తీసుకురాకుండా ఉండలేక పోయారు. కలహంసల ప్రసక్తితోపాటు కవులు వర్ణించిన రమణీయ వర్ణనలు భావనా విరాజమానములై కావ్యాలకెంతో శోభను కూర్చాయి.

కవికుల తిలకుడైన కాళిదాసు తన 'మేఘసందేశం' లో

'యత్రోన్మత్త భ్రమరముఖరాః
పాదపా నిత్యపుష్పాః
హంస శ్రేణీ రచిత రశనా
నిత్యపద్మా నలిన్యః'

అనే శ్లోకలో అలకాపురి అందచం దాల్ని గూర్చి కల్పన చేస్తున్నాడు. ఆ పట్టణంలో చెట్లు నిత్యపుష్పితాలై తుమ్మెదల ఝుంకారంతో అందంగా ఉంటా యట. తామరతూండ్లు నిత్య పద్మాలై గుండ్రంగా హంసల వరుసను వడ్డాణంగా కలిగిఉంటా యట. తామర కొలన్లో చుట్టూముసరుకొన్న హంసల వరు సలో కాళిదాసుకు ఒడ్డాణపు టొయ్యా రం కనిపించింది

విక్రమోర్వశీయంలో పురూరవ చక్ర వర్తి పిచ్చెత్తి అడవిలో ఉర్వశి యని అహోరాత్రం తన ప్రియురాల్ని వెదు కుచు మానస సరస్సులోనున్న కలహం సకు ప్రియురాల్ని గూర్చి ఎలా అడి గాడో చూడండి.

'తెలివ నడలు నీ కెవరు నేరిపిరి
తెలుపుము రాజమరాళా!
రొయితిగింపుము నీవింతి జూచితే
నే హర్షింతును జాల'

అని కలహంసకు ఆరాజు అంజలి ఘటించి నట్లు కాళిదాసు చిత్రించాడు.

ప్రబంధపరమేశ్వరుడైన ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ 'హరివంశం'లో ప్రాతః కాలవర్ణనలో హంస ప్రసక్తి వస్తుంది.

'పాడె మధువ్రతావళులు
పద్మవనీవిభవంబు శాపమున్
వీడె రథాంగకమ్ములకు
వేడుక గూడి తరంగ డోలలం
దాడె మరాళ దంపతులు
హాసవిలాసము దక్కి గ్రక్కునన్
వాడె కుముద్వతీ ముఖము
వావిరి నూడె తమోనిబంధముల్.'

అంటూ తెల్లవారు జామున హంసల జం టను దరంగ డోలికల్లో నుయ్యా ల లూగించాడు.

బమ్మెర పోతనామాత్యుడు కూడా తన 'భాగవతం'లో హంసల ప్రసక్తి తేకుండా నుండలేకపోయాడు.

'నిర్మల మందాకినీ వీచికల దోగు
రాయంచ చనునే తరంగిణులకు'

అంటూ గంగాతరంగాల్లో నాటలాడిం చాడు.

మల్లికార్జున భట్టు 'లలిమానసంబున మెలగెడు హంసకు, వెలయు పల్వల ముపై వేడ్కగలదె' అని మానససరోవ రంలో కాపురం కట్టబెట్టాడు.

నైషధం విద్వదౌషధం అని పేరుపడ్డ శృంగారనైషధంలో కూడా శ్రీనాథుడు రాజహంసల్ని ప్రవేశపెట్టాడు. శ్రీనా థుడు తీర్చిదిద్దిన ఈ కలహంస నలదమ యంతుల ప్రణయానికి కారకురాలైన కారణంగా అది పొందిన గౌరవం చాలా

గొప్ప దని చెప్పాలి. దూత్యంలో కల హంస ప్రదర్శించినమాటలతీరు అపూర్వమైంది. రాజహంస తన అభిజాత్యాన్ని ఎలా అభివర్ణించుకుందో చూడండి.

'నలిన సంభవు సాహిణము వారువంబులు
కుంము సాములు మాకు కువలయాక్షి
చదలేటిబంగారు జలరుహంబుల తూండ్లు
భోజనంబులు మాకు బువ్వబోణి
సత్యలోకముదాక సకలలోకంబులు
ఆటపట్టులు మాకు నబ్జవదన
మధురాశుగంబులు మామాటలు వినంగ
నమృతాంధసులె యోగ్యులనుచు
మాంగి
భారతీదేవి ముంజేతి పలుకు జిలుక
సమదగజయాన సబ్రహ్మచారి మాకు
వేదశాస్త్ర పురాణాది విద్యలెల్ల
తరుణి నీయాన ఘంటాపథంబు మాకు

అనుటలో కలహంస దమయంతికంటెను జ్ఞానాతిశయంగల దని చెప్పకయే తెలుస్తుంది.

నలుడు రాజహంసను పట్టుకున్నప్పుడు

'ఱెక్కల కొనలం గలిగిన
ఇక్కాంచన మాసపడియెదే నృప! నీకే
యక్కఱ దీనం దీఱెడు
నక్కట నీహారలేశ మబ్ధికి బోలెన్'

అంటూ రాజును బతిమాలుతున్నప్పుడా కలహంస తెలివికి సంభ్రమాశ్చర్యం గలుగక మానదు. అంతటి తెలివైన కలహంస దమయంతివద్దకు పోయి దౌత్యాన్ని నిర్వహించి తిరిగి నలుని చేరగా దాన్నెలా మెచ్చుకొన్నాడో చూడండి.

'సరసత్వంబు నిగూఢ కార్యఘటనా
చాతుర్యసంపత్తియుం
బురుషార్థైక పరాయణత్వమును న
ర్థ్యస్థాన లీలాధురం
ధరతా ప్రౌఢియునుం గృతజ్ఞతయు వా
త్సల్యంబు సద్భావమున్
సరసీజాసన వాహనాన్వయవతం
సాహంస నీ కందముల్'

హంస అంత సుందరమైంది కనుకనే

'వరుణరాజున కిడిన చామరము వోలె
పొడవు మిగిలిన పొందమ్మి పూవువోలె
నిబిడ నిద్రాభి ముద్రిత నేత్రమైన
రాజహంస ... ... '

అంటూ శ్రీనాథుడు ప్రశంసించాడు.

నైషధంలో వలెనే ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నంలోకూడా శుచిముఖి అనే హంసను పింగళి సూరన ప్రవేశపెట్టాడు. ఈ కలహంస ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నులకు గోత్యం సంప నిశ్చయించుకొంది. వజ్రనాభుని సంహారానికిని, సురరాజు నభీష్టసిద్ధికిని తన చతురతను వినియోగించింది. దేవేంద్రుడు కలహంస ప్రావీణ్యానికి మెచ్చుకొని హంసతో

'నీ వెవ్వరి కొలదియు గా
వోవరటామణి విహంగయోషవొ భాషా
ప్రావీణ్యము చూడగ వా
గ్దేవతవో కాకయాకె దిద్దిన కవివో'

అని స్తుతించాడు. భాషా ప్రావీణ్యాన్ని, చతురతను గలిగియున్న కారణాన ఆ హంస పింగళి సూరనగారికి పనికొచ్చింది.

శ్రీకృష్ణరాయలు 'ఆముక్తమాల్యద' లో

'ద్రవిడ కుటుంబిను ల్పసపు
రాచిన రత్నపు దాపక్రింద నం
బువు దెరవారగా నిదుర
వోయి గరుత్తతి పచ్చబాతినన్
భవన సరోమరాళములు
భర్మమయ చ్ఛద గుచ్ఛ విస్ఫుర
ద్దివిజధునీమరాళ విత
తిభ్రమమూన్చు బురి భ్రమించుచున్'

అను పద్యంలో బంగారు ఱెక్కలుగల హంస లని భ్రమ మన కెందులకు గలిగినదో వివరించారు.

వర్షాకాలం హంసలకు అనువైంది కాదు. కారణం ఆ ఋతువు వాటికి వినాశకారి యట. అందుచేత క్రౌంచనగ గుహా మార్గాన్ని ఆధారం చేసుకొని మానస సరోవరానికి వెళ్ళునని చెప్తారు. అందుకనే అల్లసాని పెద్దనామాత్యుడు

'వనజేక్షణా మనోధనపశ్యతో హరుం
డరి హంస సంసదభ్రాగమంబు'

అని అన్నాడు.

కలహంసలు అంతఃపురాల్లోను, అతివల ఆటపాటల్లోను, వంతులాడిన ఘట్టాలు కనిపిస్తాయి. నందితిమ్మనగారి 'పారిజాతాపహరణం'లో శ్రీకృష్ణుడు సత్యామందిరం ప్రవేశిస్తూ –

'కలికి రాయంచ బోదల నల్ల నెలయించి
నడపింప రేలకో పడతు లిపుడు ...'

అనుకుంటాడు.

అంతఃపురంలోని హంసలు అంగనల అందెల ధ్వనిని అనుసరించి నడుస్తాయట. అలుకదీరిన సత్యజలకమాడి తరలివస్తున్న ఘట్టంలో తిమ్మన ఈ విషయం తేటపర్చాడు చూడండి.

'జలకం బాడి ... ...
పసిండియందెరవళిన్ రాయంచ
లంతంతరా
జెలులుం దానును సత్యభామ
సనుదెంచెన్ ...'

సత్య స్వర్ణ నూపురధ్వని విని హంసల్లనల్లన అనుకరిస్తున్నా యట –

'లలిమానసంబున మెలగెడు హంస'
కనుటలో మానససరస్సులో మనుగడ
'జలరుహంబుల తూండ్లు భోజనంబులు'
అనుటలో తామరకాడలు ఆహారం, వీనికి తోడుగా 'పాలను నీరు వేఱుపరుపంగ మరాళ మెఱుంగు ననుటలో నేర్పు కలగలసి, హంసకు ఉన్నాయి. వీటికిమించిన ప్రశక్తి బ్రహ్మకు వాహనం కావడం.

లక్ష్మణకవి తెనిగించిన 'భర్తృహరి' సుభాషితంలో,

(తరువాయి 9 వ పేజీలో)

5. వసుచరిత్ర - నాటకీయత
అభిజ్ఞానశాకుంతలానుసరణము

- శ్రీ పానుగోటి అర్జున్ రావు, బి. ఓ. ఎల్.

సాధారణముగా కవులు తమకంటె గొప్పవారైనటువంటి పూర్వ కవులను ఎచ్చటనో ఒకచోట అనుసరించి తమ కవిత్వము మెరుగు దిద్దుకొనుట పరిపాటి. రామరాజభూషణ ప్రణీతంబైన వసుచరిత్ర తరువాత వెల్వడిన కావ్యములకు ఉన్నివిధములా మార్గదర్శకమైనప్పటికి తన ప్రబంధమును నాటక లక్షణములతో కూర్చి రచించినాడు. కావున రామరాజభూషణుడు అభిజ్ఞానశాకుంతల సన్నివేశములకు సరిపడు విధముగా నాటకీయ శైలిలో రూపొందించినాడు.

నాటకమున సామాన్యముగా శృంగార నాయకులలో నొకడు నాయకుడుగా నుండును. అతనికి నాయకునిబట్టి విదూషకుడుగాని, నర్మసచివుడుగాని, పీఠమర్దుడుగాని ఒక సహాయ నాయకుడుండును. నాయిక ఉన్నత కులోత్రోద్భవయై యుండవలయును. ఆనాయికకు చెలికత్తెలుంటారు. వసుచరిత్రయందు నాయకుడైన వసురాజు ధీరోదాత్తుడు. అతని చెలికాడైన నర్మసచివుడు సహాయనాయకుడు. ఉన్నతకులోత్ర సంభవయైన గిరిక నాయికగా చిత్రింపబడినది. మంజువాణి ఆమె చెలికత్తె. ఈవిధముగా సర్వ నాటక లక్షణములతో నాయికానాయకుల ఉద్దీపనాలంబనానుభావ విభావాదులచే చక్కని సమయస్ఫూర్తితో రామరాజభూషణుడు వసుచరిత్రను తీర్చి దిద్దినాడు.

శాకుంతలము నందు నాయకుడుగా చిత్రింపబడిన దుష్యంతుడు వేటయందు కుతూహలముచే అడవికి పోవును. ముని కుమారులెదురై ఆశ్రమ విశేషములు తెలుపగా దర్శనోత్సుకుండై వేటసామగ్రిని తీసివేసి అటు బయలుదేరును. వసుచరిత్ర శృంగార ప్రబంధము గనుక కవి వసంత ఋతువర్ణనమును చేసెను. వనపాలకులు వచ్చి మలయ మారుతము చేసిన ధూర్త కృత్యములు రాజునకు చెప్పగా వసురాజు వనవిహారార్థమై చెలికాడైన నర్మసచివుని వెంటనిడుకొని బయలుదేరును. ఉద్యానవనమున కొంతదూరము బయలుదేరగా-

ఉ॥ ఉన్నతి నన్నగాగ్రమున
నున్న యొకానొక కిన్నరద్వయం
... ...
... ...
గెన్నరదేవపాదపవి ఖిన్న బృహన్నగ
కూటవాటికన్ !!

ఈవిధంగా రెండు కిన్నెర పక్షులు తమ ముందుగా కోలాహల పర్వతము వైపునకు ఎగిరిపోవుచుండగా చూచి అది తమ కాసన్నశుభసూచకమని ఎంచి సంతసింతురు. ఇచ్చట కవి కోలాహల పర్వత ప్రసక్తి ఆపక్షిద్వయముచే కల్పించినాడు. సామాన్యముగా నాటకమునందు పాత్రప్రవేశముగాని, ఏదైన వస్తువిషయముగాని, చెలికానిలోనైన సందర్భోచిత సంభాషణమునందును సూచిస్తారు.

శాకుంతలమునందు ___

దుష్యంతుడు ఆశ్రమమును సమీపించగానే అతని కుడిబాహువు అదరినది. అది అతనికి ఆసన్నశుభసూచకముగా నొప్పి మరింత ఉత్సాహపరిచెను. తర్వాత రాజు ఆశ్రమప్రాంగణమునకు పోవును. అచ్చట పెంపుడు చెట్లకు నీరుపోయుచు శకుంతల, ఆమె చెలికత్తెలు కన్పింతురు. తన మనస్సు చూచినది మొదలు శకుంతల యందే లగ్నమగుట నెంచి ఇది ఆశ్రమవాసము. వీరు మునికన్యలు. వీరి యెడల (శకుంతల) నాకు వికారభావము కల్గుచున్న దిదేమి యని రాజు సందేహించును.

వసుచరిత్రయందు___

ఇంత యథార్థముగా గాకుండ రాజు, నర్మసచివుడు తమ క్రీడాశైలమైన కోలాహల పర్వతమును సందర్శించగోర అచ్చటికి బయలుదేరుదురు. కొంతదూరము పోగా వారికి 'వీనులవిందై అమృతపు సోనలపొందై' ఒక అవ్యక్తసుమధుర గానము వినిపించును. ఆ పాడున దెవరో తెలిసికొని వచ్చి రాజును చెలికాడు వారివద్దకు తీసుకొనిపోగా ఒక పూపొదరింటిలో పొందికగా కూర్చుండి వీణ వాయించుచున్న గిరికాదేవిని చూచిన రాజునకు సాత్త్వికోదయ భావములు కలుగును. అలాగే చూచుచున్న అతని కాక్షణమందు అనిమేషత్వము కలుగును.

శాకుంతలమునందు ___

శకుంతల మోముపైకి గండుతుమ్మెద రాగా ముగ్ధయైన శకుంతల భయముచే విదలించుచుండ, సఖియైన ప్రియంవద తీవెలచాటున పొంచి ఉన్న దుష్యంతుని

(8 వ పేజీ తరువాయి)

'వనజభవుండు కోపమున
వాహనమైన మరాళభర్తకున్
వనజవనీ విహార కల
నంబు తొలంగగ జేయుగాని గుం
భనమున దుగ్ధజీవన వి
భాగ విధాన నికామ నైపుణీ
జనిత మహా యశోవిభవ
సారము హంసకు మాన్ప జాలునే'

అనుటలో హంసకీర్తి గొప్పదని రుజువగుచున్నది.

ఈవిధంగా కవులు కలాలతో చిత్రితమైన కలహంస కావ్యాలలో కావలసినంతగా ప్రశస్తిని పొందింది.

గానక యే శకుంతలతో 'దుష్యన్తం ఆక్రన్దస్వ' అని పరిహసించును. అదియే సరియైన సమయ మని ఎంచి దుష్యంతుడు వారి ఎదుటికి వచ్చును. (ఇటపాత్ర ప్రవేశసూచనము). ఇట్లు జరిగిన హఠాత్సంఘటనకు వారు భ్రమ చెందినను వెంటనే మర్యాదోచితముగా రాజునకు అతిథి సేవలు చేసిరి. తర్వాత శకుంతలా జన్మవృత్తాంతమును విని గోరిన రాజునకు శకుంతల తల్లి అప్సరసయైన మేనక యనియు తండ్రి విశ్వామిత్రు డనియుం చెప్పుదురు. శకుంతలకు గూడ రాజును చూచిన వెంటనే మనోవికారాది సాత్త్విక భావములుం కల్గినవి. అచ్చట చాలసేపు నిలువలేక సిగ్గుచే పోబోవును. చెలికత్తెలు ఆపుదురు. ఈవిధంగా వారు ఒకరిపై నొకరు రాగానుబద్ధులై విరహవేదనకు గురియగుదురు. దుష్యంతు డిదియంతయు చెలికాడైన మాఢవ్యునితో చెప్పుకొనును.

వసు చరిత్ర యందు —

రాజు కోరికను నర్మసచివుడు వారి చెంతకు మాయామునివేషమునం జని మంజువాణి యను చెలికత్తెచే గిరిక జన్మవృత్తాంతము తెలిసికొనును. తర్వాత గిరికను 'ఓ యనన్య కన్యా సామాన్య లావణ్యప్రభావసువల్లభుం బెండ్లియాడు' మని దీవించి తన మంత్ర ప్రభావముతో వసురాజును పిలుతునని 'మజ్ఝా' యనును.

మ॥ ఇది సందింపగ వేళయంచు వసురా
జేంద్రుడు నీరంధ్రధనీ
... ...
... ...
న్మదభృంగీరుతివందిమాగధ కథా
మాధుర్యముం దెల్పగన్!!

ఇట్లు వసురాజు పొదలమాటున నుండి వారి యెదుటికి వచ్చును. ఇచ్చట నర్మసచివు (మాయాముని)నిచే పాత్రప్రవేశకము చేయించినాడు.

చ॥ అనుపమకాంతివైభవస
మన్వితు వావసురాజుగాంచి ప
ద్మిని సరసాంతరంగమున
మించె వినూతనరాగకందళం
బౌనరెనఖండవాసనలు
నుత్కలికల్ విలసిల్లె నల్లన
ల్లన నిగిడెం బ్రమోదరసస్థితులై
తమిం జూపుతుమ్మెదల్ !!

వసురాజును చూచినంతనే పద్మినీజాతి స్త్రీయైన గిరిక ముగ్ధ బట్టి ఆమె సరసాంతరంగమునందు అనురాగము కలిగెను. రోమాంచములు మొదలగు సాత్త్విక భావములు కలిగెను. తర్వాత శంక, భయము మొదలగు సంచారిభావములు కలిగెను. ఈవిధముగా నామె యందు ఒక్కసారిగా పొడకట్టిన సాత్త్విక భావాదులచే ఆమె వణకిపోయెను. ఇచ్చట వసురాజు ఆలంబన విభావము. ఆతని తేజస్సు (అందము) ఉద్దీపనవిభావము. శృంగారమునందు మొదట నాయికా నాయకులకు నేత్రోత్సవము జరగిన తరువాత వారి భావిశోభనమును తలచుకొని ఒండొరులపై అనురాగము పెంపొందించుకొందురు. ఇచ్చటను అదియే చెప్పబడినది. శకుంతలవోలె గిరిక గూడ చెలులతో గూడి అతిథి మర్యాదలు జరపిన తర్వాత అచ్చట చాలసేపు నిలువలేక మేఘమనెడి తెరచాటునకు విద్యుల్లతయను స్త్రీ పోయినవిధముగా తెరచాటునకు పోవును. ఆటుపిమ్మట కలహంసి వచ్చి గిరికను పూజార్థమై తీసికొని పోవును.

'రాగమ్మనఁగోమలి వచ, భారమ్మున ...
... దొరగఁ జనఁ దివుగుటయున్!!

ఇట్లు చెలికత్తె ఆమెను చేయిపట్టి తీసుకొని పోవుచుండగా వెనుదిరిగి చూచుచు పోవును. చెలికత్తెలు వసురాజుతో శాకుంతలమునందువోలె 'మహావల్లభ మా చెలిమీద ప్రేమ నీ మనమున బాయకుండు'మని చెప్పి వెడలిపోదురు.

శకుంతలా దుష్యంతులు ఒకరిపై నొకరికి కల్గిన యనురాగముచే విరహవేదనకు గురియగుదురు. శకుంతల విరహాతురురాలై చెలికత్తెలచే మాలినీతీరమునందు గల పొదరింటిలో శిలాపట్టముపై నుంచబడి శీతలోపచారములు చేయబడుచుండెను. దుష్యంతుడు ఇదియంతయు పొదలమాటు నుండి కని వ్యథనొందును. శకుంతలచేత ఒక చిగురుటాకుపై గోనగోటితో నొక మదనలేఖ వ్రాయించి, దుష్యంతునికి పూలతోసహా అది యిత్తురు. తరువాత ఇద్దరును కలిసికొనిరి. ఆతడు శకుంతలను ముద్దాడబోవగా గౌతమి వచ్చి శకుంతలను పూజచేయుటకై పిలుచుకొనిపోవును. ఆవిధముగా శకుంతల మరల చూచుచు పోవుచుండగా, దుష్యంతుడు ఆనందమును దుఃఖమును సమముగా ననుభవించును. అప్పుడు చెలులు తమ చెలియైన శకుంతలపై ననురాగముం బాయకు మని చెప్పి వెడలిపోవుదురు. ఇచ్చట శకుంతలా దుష్యంతుల ద్వితీయసమాగమము తర్వాత శకుంతలను తీసికొనిపోవుటచే రాజు అంతఃపురమునుం జేరిన తర్వాత మరచి కొన్ని రోజులకు శకుంతల రాగా తిరస్కరించి, శకుంతల తనభార్యయే యని తెలిసిన తర్వాత మరల విరహవేదనము ననుభవించుట జరుగును. వసుచరిత్రయం దట్లుగాక ప్రథమసమాగమము తర్వాతనే ఇద్దరు ఒకరిపై నొకరు మరులుగొని విరహవేదనకు లోనగుదురు.

దుష్యంతుడు శకుంతలను తనభార్యగా తెలిసికొనినది మొదలు రాచరికపు వ్యవహారములు చక్కగా నిర్వర్తించకుండును. అన్నపానాదులను వేళకు గైకొనడు. చెలులు వచ్చి భోజనవేళయైనది లెమ్మనగా చలించకుండ ఉండిపోవును. అంతఃపురోద్యానవనమునకు చెలికానితో గూడి పోయి అంతకుముందు సగముగీసిన శకుంతలా చిత్రపటమును పూరించుటకుం బూనుకొని దానిలో శకుంతల నూహించు

కొని ఆపటముతో మాట్లాడుచుండును. ఇచ్చట ఉన్మాదమను సంచారిభావము చెప్పబడినది.

వసుచరిత్రయందు ___

వసురాజు గిరిజను వీడినది మొదలు దశవిధావస్థలలో చిక్కి మరుని బాధకు గురియగును. ఉద్యానవనమునందు దేనిని చూచినను గిరికయే యని భ్రమించి పట్టుకొనబోవును.

సీ॥ 'కనుగొంటి లతకూన ననిడాయుఁ గావున్న, నభినవతరలతాప్రాప్తి దేలు పు'

ఇచ్చట ఉన్మాదమను సంచారిభావము చెప్పబడినది.

ఈ విధముగా వసురాజు విరహానల తప్తుడై పడియుండగా మంజువాణి వచ్చి చాటునుండి విసిరిన ముత్యాలహారమునందు గిరికను ఊహించుకొని వ్యథ నొందును.

శాకుంతలమునందు ___

దుష్యంతుడా విధముగా పిచ్చివాని వలె శకుంతలా చిత్రపటముతో మాట్లాడు చుండగా మారీచ మహర్ష్యాశ్రమములో శకుంతలకు చెలికత్తెగా నియమింపబడిన సానుమతి రాజును చూడగోరి గగనమార్గమున వచ్చి దుష్యంతుని అవస్థను చూచి వెంటనే పోయి శకుంతలకు వివరించినది. అక్కడ రాజు శకుంతల చిత్రపటమును మిగిలిన సగము పూరించుటకు పూనుకొని నాడు. కాబట్టి ఆయన శకుంతలను మరల స్వీకరించుటకు పూనుకొనినాడని సానుమతి మదియందు తలపింపజేయును.

వసుచరిత్రయందు ___

మంజువాణి తన చెలికత్తెను లను రాజునకు విన్నవింత మని గగనమార్గమున వచ్చి రాజును విరహావస్థలో చూచి గిరిక ముత్యాలహారమును అతని కిచ్చి, కొంత ఉపశమింపజేసెను. వసురాజు గిరికను నిందావచనములు పలుకగా మంజువాణి 'అనన్యగతిన్ సుదతిన్ మనోజు బారికి నెరఁజేసి లోఁగనికరింపని వారివిగాక నేరముల్' అనియు 'మహీపాలుర్మహావైభవ శ్రీయోగాంధులు సెప్పనేల మగవారిన్ నమ్మగా వచ్చునే' యనియు ఎదురు దెబ్బతీయును. తరువాత గిరికా కేవికూడ తన యవస్థలోనే యున్నదని గ్రహించిన రాజు తన యుంగరమును గొనిపొమ్మని మంజువాణి కిచ్చును. ఆమె అది కొనిపోయి గిరికకు వేలిను చి తాపోపశమనము కలుగ జేయును.

శకుంతల వృత్తాంతమును రాజునకు చెప్పినపుడు తల్లిదండ్రుల ప్రసక్తి వచ్చినపుడు తల్లియు దండ్రియు కణ్వమహర్షియే యని కవి చెప్పించినాడు. గిరిక తను విరహమును అనుభవించునప్పుడు త్వరగా వివాహము జేయుటకు తనకు తల్లిదండ్రులు నామమాత్రులే యని ఆమెచే తలపోయించినాడు. కణ్వుడు శకుంతలాదుష్యంతుల గాంధర్వ వివాహము తన దివ్యదృష్టితో తెలిసికొని ఒక శుభలగ్నమున శకుంతలను అత్తవారింటికి పంపదలంచును. అప్పుడు తల్లిదండ్రులు తమబిడ్డను మొట్టమొదలు ఎట్లు ఆమె భర్తవద్దకు సకల లాంఛనములతో పంపుదురో ఆ విధముగా పసుపు కుంకుమలతో నూతన వస్త్ర భూషితగా జేసి లాంఛనయుక్తముగా ఆమె వెంట నిద్దరు శిష్యుల నిచ్చి పంపును. అత్తవారింటిలో ఏ విధముగా నడచుకొనవలయునో భర్తయెడల ఎట్లు మెలగవలయునో అన్నివిధముల బిడ్డకు బుద్ధులు గరపి మహర్షి యైనను ఏదో విడరాని బంధము అబిడ్డతో నున్నట్లు లోలోన కించిద్వ్యథ నొందును. అయినను బిడ్డ అందులో వివాహమైనది ఎన్నిరోజులు తల్లిగారింటిలో నుండును. ఎప్పుడో ఒకప్పుడు వెడలిపోవలసినదే కదా! యని తన మదియందు తనుకొని తండ్రిని విడిచిపోలేక ఏడ్చుచున్న శకుంతలను ఓదార్చి రాజుతో చెప్పవలసిన విషయములు శిష్యులకు జెప్పి వారిని సాగనంపును.

చిన్ననాటినుండి ప్రకృతి ఒడిలో పెరిగినది కాబట్టి పక్షులను, తరువులను, తన తోబుట్టువులనుగా భావించి ప్రియంవదానసూయలను చివరిసారిగా గాఢాలింగనము చేసికొని తిన్నగా వెడలును. రాజు మెను తిరస్కరించుటయు, ఆమె మారీచ మహర్ష్యాశ్రమమున నుండుటయు జరుగును. కొన్ని దినములకు రాజునకు శకుంతలచే పోగొట్టబడిన ఉంగరము దొరకిన తర్వాత శకుంతల తన భార్యయని తెలిసి తర్వాత ఒకనాడు స్వర్గము నుండి తిరిగి వచ్చుచు మారీచాశ్రమమును దర్శింపగోరి యాతడచ్చట దిగెను. ఆ యాశ్రమమున తన పుత్రుని, శకుంతలను గని సంతసించి మారీచ మహర్షి సముఖములో తన తప్పును ఒప్పుకొని శకుంతలను ఓదార్చి వారివద్ద సెలవు గైకొని దారాపుత్రులతో నిజపట్టణమునకరుగును.

వసు-చరిత్రయందు -

ఆవిధముగా మంజువాణివలన వసురాజు సంగతి తెలిసికొని అతడు పంపిన యుంగరమును తన కేల ధరించి తాపశాంతి నొందెను. ఇదంతయు విన్న గిరిక తల్లియైన శుక్తిమతి తన బిడ్డకు కలుగు భావి ఔన్నత్యమును గురించి మెచ్చుకొనెను. ఆతర్వాత ఇంద్రుడు సకలదేవతా పరివారముతో కోలాహలునివద్దకు వసురాజు తరఫునవచ్చి గిరికా వసురాజులకు వివాహము నిశ్చయించెను. ఒకశుభముహూర్తమున గిరిక తల్లి శుక్తిమతీ పరమైన నదీ కాంతాబంధుజనులు కోలాహలుని పరమైన పర్వతశ్రేష్ఠులు హిమవంతునితో సహా సకలదేవతా, పర్వత నదీ పరివార సమక్షములో లాంఛనయుక్తముగా గిరికా వసురాజులకు వివాహ మొనర్తురు. పిమ్మట బిడ్డను తల్లిగారింటినుండి అత్తవారి ఇంటికి పంపవ యుదురు. ప్రథమ సంతానము

(తరువాయి 1 వ పేజీలో)

6. అద్దేపల్లివారి కవితా హాసము - ఋతువిలాసము

- శ్రీ జి. బి. ఎన్. ఆచార్య, ఎం. ఏ., పి. హెచ్.డి.

(గతసంచిక తరువాయి)

ప్రకృతియొక్క ద్వితీయ విలాసము గ్రీష్మము. దీనిని వర్ణించటంలో కవిగారు ప్రదర్శించిన ఔచిత్యాన్ని చమత్కారచారుత్వాన్ని పరిశీలిద్దాం

'ఏకతమైన రేల తనకై విప్పని యింతి
పైటయే వేయదు పట్టపగలు
ఒల్లదినములైన స్నానంబె చేయని
యతఁడు ముప్పూటల నాడుజలము
ఒడలెల్లనిండుగా నడుపుల దాల్చువాఁ
డంగవస్త్రముఁ గట్టు వహారహంబు
నెలయైన మేనిదుస్తులు మార్చఁదలఁపని
యతఁడు పూటకు రెండు జతలుమార్చు
నెలలతరబడి క్షురకర్మఁ దలపనట్టి
యొడ్డెయైనను నెలకుఁ జేయించుకొనును
రెండుపర్యాయములు బాల్లిముండుచున్న
నైజమున్ మార్చు నీగ్రీష్మరాజు చూడ!

అని గ్రీష్మరాజు యొక్క ప్రతిభను వర్ణించారు. మానవప్రకృతికంటె ఋతుప్రకృతియే బలీయమైనదని ప్రతిపాదించే లక్ష్యం వైశద్యంలో ద్యోతకమవుతున్నది. 'ఏకతమున రేల...' అనే పాదంలో చమత్కారంతోపాటు, స్త్రీ సహజమైన సిగ్గును కూడా ఋతుధర్మం మాన్పించినదని దాని ఆధిక్యాన్ని ధ్వనింపచేసారు. ఇలాగే మిగిలిన పాదాల్లో కూడా చమత్కారమూ, ఋతుధర్మమూ పెనవేసుకుని ఆస్వాదయోగ్యంగా వున్నాయి. ప్రకృతి ధర్మాలకు అనుగుణంగా, మానవ జీవనవిధానం ఎలామారుతూ వుంటుందో ముచ్చటగా తెలియజేసిన ఈపద్యం కవిగారి నిశితపరిశీలనదృష్టికి మచ్చుతునుక. ఇంకా 'నైదాఘ' మహిమను వర్ణిస్తూ - 'పడుచుటకు మున్నెనీరమున్ గ్రోలికూడు సైప లేదని కుండెడు జలముఁ డొకండు'

అని వేసవికాలంలోని 'దప్పిక'ను - దానివలన కలిగే అనర్థాన్ని సూచించారు. ఇది మానవజీవిత సన్నిహితమైనది. మన స్తత్వ పరిశీలనకు సంబంధించినది.

'పృథివి నైదాఘమహిమ వర్ణింపఁ దరమె!' అనే పాదంలో 'నైదాఘ' అనేది గ్రీష్మానికి పర్యాయపదమైన 'నిదాఘ' శబ్దభవము, 'నితరాందహ్యతే జనోఽత్ర నిదాఘః' (జనము దీనియందు మిక్కిలి దహింపబడును, కాన నిదాఘము) అని అమరము.

కవిగారు ఔచిత్యం పాటించి 'నైదాఘ' శబ్దాన్ని ప్రయోగించి, ఎంతో ప్రయోజనాన్ని సాధించారు. గ్రీష్మ ఋతువులో మానవులను బాధించి, మిక్కిలి చికాకు కలిగించేది స్వేదము. దీనిని కవిగారు 'స్వేదము' అనే శీర్షికలో సుదీర్ఘంగా వర్ణించారు.

'అళికంబునందున్న తిలకంబు నుంచవు
పెట్టనేలే దనితిట్టు మగఁడు
వంగివడ్డించెడువాని చేతులజాతి
పడెదు వానిందిట్టఁ బంక్తిజనము
తర్జని నెన్నొసల్ మార్జన మొనరింపఁ
బెక్కుఁడూలుదు దూలుఁ బౌర్ణవర్తి
ఁ లిఁగమునకు నాటంక మొదవింతు
వాడిపోయెదు రెప్పవాలుమగలు
స్వేదమా ! మోదమా లేక ఖేదమా? వి
నోదమా! తుందుడుకుఁజూపి ఖేద మొదవ
జేయుచుందువు నిచ్చలుఁ జేతిలోని
విసనకఱ్ఱలకేకాని వినవు మాట !'

అని యెంతో చమత్కారం పుట్టిపడేట్లు స్వేదబాధను వర్ణించారు. 'స్వేదమా!' అని స్వేదాన్నే సంబోధించి ప్రత్యక్షంగా దానిచేష్టలను దానికే నివేదించటం చమత్కారంగా వుంది. ఈ పద్యంలో కేవలం చమత్కారమే కాదు సంప్రదాయసౌలభ్యంకూడా వుంది.

'అళికంబునందున్న......అనే పాదంలోవున్న సంప్రదాయధోరణి గ్రహించవలసిందిగా వుంది. నుదుట బొట్టు పెట్టుకోటం హైందవసువాసినులకు అతిముఖ్యమైన విషయం. బొట్టులేకపోవటం అశుభసూచకం. అత్తలో, ఆడుబిడ్డలో తిట్టటంగాదు మగడే తిడతాడని వర్ణించబడింది. తనభద్రతను గూర్చి తానే జాగ్రత్త వహించటంలో సమంజసత్వం వుంద.

'ఆలింగవమునకు నాటంక మొదవింతు...' అని శృంగార రసాభాసాన్ని కలిగించే స్వేదాన్ని ఆలుమగలచేతనే ఆడిపోయించారు. ఇంకా ఘర్మబాధకు తట్టుకోలేక పచ్చడములు, దుప్పటులు, శాల్వాలు మొదలైన ముదుకవస్త్రాలను విస

(11 వ పేజీ తరువాయి)

శుక్తిమతీ కోలాహలులకు కల్గిన ముద్దుల బిడ్డ. చాలా గారాబముగా పెంచి పెద్ద చేసినారు. అయినను ఏతల్లిదండ్రులు తమ బిడ్డను అత్తవారింటికి పంపకయుందురు? తన బిడ్డ అత్తవారింటిలో ఏవిధముగా నుండవలయునో చెప్పి శుక్తిమతి బిడ్డనోదార్చును. అల్లుడు మహారాజు. అక్కడ అన్నివిధములా వారికి దగినట్టు నడుచుకొనవలయును అని తండ్రియైన కోలాహలుడు చెప్పును. ఈవిధముగా వారి బిడ్డకు అన్నివిధములా బుద్ధులు గరపి వసురాజు వెంట పంపుదురు.

ఈవిధముగా రామరాజభూషణుడు తన వసుచరిత్రను నాటకీయ శైలిలో రచించి కాళిదాస శాకుంతలమును అనుసరించి నప్పటికి అన్నివిధములుగా పటిష్ఠముగా రూపొందించి తరువాతి కవులకు కూడ మార్గదర్శకుడయి ప్రౌఢబంధముగా ప్రఖ్యాతి నొందించెను.

—...

ర్జించి, సన్నని వస్త్రాలనే ధరింతు రని మహోష్ణమూ, భీష్మమూ అయిన గ్రీష్మాన్ని వర్ణించారు. మిగిలిన ఋతువుల కంటె ఈ ఒక్క గ్రీష్మఋతువులోనే, బావులలో నీటికి చేద్తాడు చాలకపోవటం, భోజన సమయాల్లో నీరు త్రాగడానికి మరచెంబు చాలకపోవటం, ఏరులలో పడవలు నడవటానికి లోతు చాలకపోవటం మొదలైన 'హ్రస్వ' గుణాలు వున్నాయని, దాని వింతలక్షణానికి అచ్చెరువొందారు.

'సందెవార్చునెపాన జలపానకాంక్ష చే
మాటిమాటికి నాచమనము సేయు
చల్లదనమ్మె దానుల్లమ్మునన్ గోరి
మడియన్న మిషచె బంచె దడిపికట్టు
జందెపుజిక్కులు సవరించు వ్యాజాన
చేలినవీ పెల్ల విరియగోవ
మైలపడిన యనుమానంబు నటియించి
తపమేదె బలుమారు తానమాడు
శ్రోత్రియుం డొక్కరుడతండు
చూచువారి
కన్నుల కమాయికుం డట్లు కానబడును
హృదయగతమైన భావంబు నెవ్వ
డెఱుగు
గ్రీష్మ మది ఛాందసునకైన గిటుకు నేర్పు

అని శ్రోత్రియునినుమడించిన శ్రోత్రియతకు చమత్కార పూర్వకమైన వ్యాజాలను సూచించారు. ఇందులో వ్యంగ్యంగా, సునిశితంగా హాస్యం తొంగి చూస్తున్నది.

'తాలశిరంబులందు, మఱి
తాలఫలంబుల ముంజెలందునన్
నాలికెడంబులందునను,
వాడెపుదక్రమునందు, డాగె గీ
లాలము గ్రీష్మరాజు ముఖ
రౌద్రము సైపగలేక, దానినే
లీల నెఱింగిరో జనులు
ప్రీతిగ్రహింతురు తద్రసంబులన్ !

అని వడదెబ్బకు వుపశమనాలైన పదార్థాలను ప్రస్తావించారు. గ్రీష్మరాజు ముఖరౌద్రము సైపలేక 'కీలాలము' (నీళ్ళు) ఆయావస్తువులలో దాగుకొనిన దనుట కవిగారి చమత్కారం. ఎంతటిభాగ్యవంతుణ్ణైనా కటికదరిద్రునిగా మార్చగలశక్తి గ్రీష్మానికి కల దని చెపుతూ ఈక్రింది విధంగా వివరించారు.

'పట్టెమంచంబుపై బవ్వళించెడువాడు
కటికనేలయె మేలుగా దలంచు
ఉష్ణోదకస్నానమొనరించు నాతండు
చన్నీటిమునక ముచ్చటగ నెంచు
సౌధాంతరంబున శయనించు నాతండు
రేల నార్బయల నిద్రింపదలచు
మేడలన్ మిద్దెలన్ మెలగునాతండు తా
టాకుపాకయె సౌఖ్యమనుచు దలచు
మంచివస్త్రుల ధరియించుమనుజుడొకరు
డెంచు గోచీనమే యోగ్యమంచు నిపుడు,
భువి నిరాడంబరత్వంబు బోధ య
వచ్చు నీగ్రీష్మ మని చెప్పవచ్చునిజము !'

భువిలో నిరాడంబరత్వాన్ని చాటటానికే ఈగ్రీష్మం వస్తుం దని సంభావించటం ప్రశస్తంగా వుంది. ఇంకా ఈ ఋతువులో సెగగడ్డల ముఖాలు, పేలిన పిప్పలు, జుగుప్సాకరంగా వుంటాయనీ, నేలంతా ఎండిపోయి బీటలువారి పచ్చిక లేకపోవటంచేత పశువులు సమృద్ధిగా పాలీయవనీ వర్ణించారు. ఇంకా ఈ ఋతువులో మంచినీటిని, మజ్జిగను, నిండు వాహినులను, ఎండమావులను, 6 మొఘలులను, కార్చిచ్చుపొగలను, నీరసమును, నిద్దురను విశ్లేషించి చూపలే మనుము. గ్రీష్మం కలిగించే 'భ్రాంతి'ని వివరించారు.

'మంచుగొండవసించు నుమాధవుండు
మహితకలశాబ్ధి బవళించు మాధవుండు
నీరజమునందె యుండు వాణీధవుండు
గ్రీష్మతాపము సైపంగ లేక కాదె ?' 7

దేవతలను సైతం కలవరపెట్టే గ్రీష్మతాపాన్ని చమత్కారంతో వర్ణించటం పైపద్యంలో కనిపిస్తున్నది. ఉమాధవుడు, రమాధవుడు కలశాబ్ధిలో పవళించుటకు, వాణీధవుడు పద్మాసనుడై యుండుటకు గ్రీష్మతాపమే కారణమనుట ఇందలి చమత్కారం. సాంప్రదాయికమైన విషయ వర్ణనతోపాటు, పూర్వ్యకవివర్ణనను స్ఫురింపచేస్తున్న ఈ పద్యమొక అణిముత్యం. కవిగారు మిక్కిలి ప్రతిభావంతంగా భీష్మగ్రీష్మవర్ణనను పూర్తిచేసి వర్ష ఋతువర్ణన కుద్యమించారు.

వసంతఋతువులో వసంతలక్ష్మీ మాధవుల కల్యాణంవలె, ఈఋతువులో శ్రావణలక్ష్మీ జలధరరాజులకు మహావైభవోపేతంగా వివాహం జరిపించబడింది. పెండ్లి తంతు అన్నీ చాలావరకు పూర్వంవలే జరిగాయి. తగిన యేర్పాటు లన్నింటినీ 'వరుణరాజు' ఘనంగా సమకూర్చాడు. శ్రావణలక్ష్మీ అందచందాలను వర్ణించిన తీరు శ్లాఘాపాత్రమై యున్నది.

'వధుపుశ్రావణలక్ష్మి, భావజునిరాణి
గెల్చులావణ్యరాశి, సుకృతి, గుణాఢ్య,
నవతటిల్లత మేను, వర్ణనము సేయ
నెవరతరమౌను, భువనమోహినియెసుమ్ము,
వికసితాబ్జము మోము కన్విందు సేయు
లలితమౌ మోవిబింబతలమ్ము నమ్ము,
గండుమీ లవి కన్నులు, కాఱుకొన్న
యిరులు కురు లగు, జక్కవలేపుజూపు
బటువుగుబ్బలు, మిగుల జెల్వముననొప్పు
తతనితంబంబుపైన జిత్రంబునడుము,
నవగభీరజలావర్తనంబు నాభి
జలతరంగాలు పొట్టపై వళులుసుమ్ము.'

ఈ వర్ణనలో వర్ష ఋతుశోభ కళ్ళకు కట్టించిన నేర్పు మెచ్చదగినది. ఇంకా అంబరమే తెరపట్టు అంబరము, చాతకాలే సభ్యులు, స్తనితనినదాలే మంగళవాద్యాలు, దుర్దురోత్కరభాషలే వేదఘోషలు 5 అయి వివాహం మిక్కిలి సంరంభంతో జరిగింది. వసంత ఋతువులోవలే ఇక్కడకూడా యాజ్ఞికుడు 'సమయమే'. సూత్రధారణ తరువాత నవదంపతులు 'జలబిందుసమ్యముక్తా

పాలి'ని దోసిళుల నింపి తలంబ్రాలను పోసుకున్నారు. ఆ దంపతు లిరువురు సీతారాములవలెను, రుక్మిణీకృష్ణులవలెను సుభద్రార్జునులవలెను తోచినా రని కవి గారు వర్ణించారు. ఆదర్శ వంతులైన పురాణ దంపతులను ఉపమానంగా గ్రహించటం కవిగారి వైలక్షణ్యాన్ని చాటుతున్నది. వరుడైన జలధరుడు నల్లగా వుండటంచేత కొందరు అమ్మలక్కలు అసంతృప్తితో 'కాకిముక్కున కెం దొండ గట్టి రేమె?'; 'ఈతుమ్మెదైన నొక యింత చూడరాదె?' అని పలుకగా మరికొంతమంది 'వరుడు నల్లనైన సద్గుణాకరుడు, ఘనుడు; సాటిలేనట్టి నెఱదాత, మేటిజోదు; పురుషునకు రూప మేటికే? బుద్ధిబలయె' అని పలికి సమర్థించారు. 'ఒకనికిన్ గంపు అదియ వేఱొకని కింపు' అని పెండ్లిసందడిని చిత్రించటంలో సామాన్యంగా జరిగే లోకవ్యవహారాన్ని చక్కని లోకోక్తులతో తెలియజేసారు. ఇది ఒకవిధంగా మానవ మనస్తత్వ చిత్రీకరణ మని చెప్పవచ్చు. 'ఘనుడు' అని ప్రయోగించి మేఘుడనే స్ఫురణనుకూడా కలిగించారు. నీటినివర్షించి దానంచేసే వాడు కాబట్టి 'సాటిలేని నెఱదాత' అనటంలో ఎంతో సముచితత్వంవుంది.

ఈవిధంగానే 'మెరపులు' అనే ఖడ్గాలుకలవాడు కాబట్టి 'మేటిజోదు' అని ప్రయోగించి వుంటారు.

'ఇంద్రధనువను పల్లకి నెక్కి నూత్న
దంపతులు పురమేగు నుత్సవమునందు
మెఱుపులే 'లైట్లు', పిడుగులే మేలి 'బౌల్లు'
ఉఱుములే పెక్కువాద్యాల యులివు
లయ్యె.'

పైపద్యంలో 'ఇంద్రధనువను పల్లకి' అనే శబ్దచిత్రం మనోహరంగా వుంది. 'లైట్లు', 'బౌల్లు' అనే ఆంగ్లపదాలను చక్కగా పొదిగి నవ్యతను సాధించారు.

'గొంగళు లను గొడవి పులు' అను లనుకూడ చప్పగా నాకివైచి భోజనము చేసినా రని చమత్కరించారు. (గొడ బ్రాహ్మణులు మంచి భోజనపుష్టికలవా రని ప్రతీతి.)

'వానకాళ్ళు' అనే శీర్షికతో వర్షధారలను చక్కగా ఉత్ప్రేక్షించారు.

'నిగిబింబదవు మబ్బునీలివస్త్రముం జుట్టి
అమృతంబువడ(బోసి రమరు లనుచు
గగనసరస్సున మొగులుమించుచు గూడి
జలకమాడ(గ బద్ధజల్లులనుచు
ప్రకృతికాంత తలంటునకు నమృతము
మించుచు(
బొలుతులు గొనివచ్చి పోసిరనుచు
పానీయము మేము ను పాదపమునితతి
పైపైగురియు పూలవానయట్లు
వేస(గిని దన్ను గూర్చి తపించినట్టి
భూజనుల(గాంచి వేడ్క శంభునిశిరాన
నున్న గంగమ్మ తా నెన రూనియెల్ల
వరములిచ్చుటగా నెంతు వానకాళ్ళ!'

అని సహజసుందరంగా వర్ణించారు. వర్షఋతుస్వభావాన్ని ఆలంకారికంగా చెప్పటం పైపద్యంలో గమనించదగిన విషయం. వర్షధారలను గంగమ్మ ప్రసాదించిన వరాలుగా సంభావించటం సమున్నతమై, కవిగారి కల్పనాచాతుర్యాన్ని చాటుతున్నది.

'మబ్బుపూం(బొదరిండ్లు', 'వ్యోమపయోరాశి', 'అబ్దఘటములు', 'ఆకాశవిపినము', 'అభ్రవేదండాళి' మొదలైన రూపకాలు రమ్యతగాలై, దృశ్యసాక్షాత్కారశోభను కలిగిస్తున్నాయి.

'ఆకసం బను రంగమధ్యంబునందు
లాస్య మొనరించు శ్రావణలక్ష్మికట్టు
మించుసరిగంచుజిలి(గ నన్పించునట్టి
కుచ్చెళులయట్లు జలధార లిచ్చ(దోచు!

అని జలధారలను సంభావించిన తీరు కవిగారి భావనాబలానికి ప్రబలనిదర్శనం.

'అంతర్హ్యము' అనే ఖండికలో, వర్షఋతువులో రెండుపక్షాల పెండ్లివారికి కలిగే లాభాలను సునిశితహాస్యంతో చమత్కరించారు.

'బందుగులందు నెవ్వరు రారులే యని
వానకాలును గోరు వధువు తండ్రి
పురమేగ వాయిదంబులు పల్లకీ లైట్లు
కరువుచుత్తగుట నెన్న వరునితండ్రి
రుబ్బిపెట్టుటెగాని మబ్బులన్ నూయలు
వడియాలు పద్దను వధువుతల్లి
తడిసిచూడోను క్రొత్తది నుమ్మి యనిచీర
మడతవిప్పదు పెండ్లికొడుకుతల్లి
వాన కాగునె వేసి లాభంబె యంచు(
బంగారము వేయ(జూడ(డు వధువుతండ్రి
వానకాలపు మేలుసంబరమె లోన
పైకిమాత్రము చెప్పదు పల్కు వేలు!

అని వధూవరుల తల్లిదండ్రుల మనస్తత్వాలను బట్టబయలొనరించిన కవిగారి నిర్మోహమాటాన్ని మెచ్చుకోవలసినదే. ఇంకా వర్షఋతువులో సమృద్ధిగా కనిపించే కూపజలాలను, చేపకోలనులను, కప్పలసదులను ప్రస్తావిస్తూ—

'తిప్పలు కూలినాలియు
త్రిమ్మరునప్పుల కొల్ల నప్పవా !'

అని పేదవారిపై సానుభూతిని చూపించారు. 'జయవాసరము' అనే శీర్షికతో శ్రావణమాసమునందలి పేరంటాలను, స్త్రీల స్వభావాలను చక్కగా అద్దంపట్టి చూపారు.

'ఏయింటివాయనం బాయింట నేతిని
మూటమోయని నీటుబోటి యొకతె
ఎరుపుసొమ్ముల(జూచు నెవరేని నెంతన
మూతి ముటకరించు నాతియొకతె
ఈనాలుగిండ్ల కింతదూరము పడి
వచ్చితి మని రోయు వనితయొకతె
బాటన పేళ్ళకు(బస్సుబూసిన(జాలుతే
చీరపాడగు నంచు(జెలువయొకతె

చంటి వెంటయుండదవతోడఁ జాఁగిరాఁగఁ
జెలఁగిపిల్లలతోడి వచ్చెడివిధాన
వచ్చునొక్కతె కన్నులపండువగును
శ్రావణంబున జయవాసరంబుకంబు !'

పిల్లలుగల స్త్రీని 'పిల్లలతోడి' తో వుపమించటం లోకవ్యవహారానికి మిక్కిలి సన్నిహితమై వుంది. ఇంకా పయోధర నుద్దేశించి, కొనియాడుతూ-ఆతనివుదాత్తమైన దాతృగుణాన్ని, సమవర్తిత్వాన్ని ప్రస్తావించారు.

'గగనకాంతారాన ఘనవృగతతి నేయ
వేలుపుఱేఁడెక్కుపెట్టువిల్లు
ఆకాశమనెడుమిథ్యామధ్య సొగసుగా
వడువు పైఁదాల్చు రత్నాలకమరు
అంబరోద్యానంబునందు శ్రావణలక్ష్మి
లీలమైనూఁగు రత్నాలడోల
భూజనాళికిఁ జాల ముందెపర్జన్యుండు
కచ్చితమ్ముగఁ జేయు నెచ్చరమ్ము
శ్రావణేందిరకబరీభరంబుపైన
ముచ్చట గ రంగురంగుల పూలుదెచ్చి
అనువుగాఁ గూర్చి గుండ్రించినట్టి చెండు
కరణి నింద్రధనుస్సు సాక్షాత్కరించు !'

అని చిత్రవర్ణరంజితమైన శక్రాయుధ సౌందర్యాన్ని ముగ్ధమనోహరంగా చిత్రించారు. ఇందులో కొన్ని పూర్వకవుల భావానుసరణాలు కాగా, కొన్ని సర్వస్వతంత్రాలై కవిగారి కల్పనానల్పశక్తిని వెల్లడిస్తున్నాయి.

'సమతావాదము' అనే శీర్షిక క్రింద వ్రాసిన పద్యంలో కవిగారి అభ్యుదయ ధోరణి ద్యోతకమౌతున్నది.

'గమనింపం గడుబాహిరంబె యగుఁ జ
క్కన్ మిట్టపల్లంబు లే
కముగాఁ జేయుచుఁ బాఱుచున్
సలిలముల్
గన్పట్టుటల్ చూడఁగా
సమతావాదము బోధసేయుటకు వ
ర్షర్తుప్రకాండుండె యీ
క్రమమున్ దా వెలయించెనంచు మదిన
క్రాంతంబు నూహించెదన్ !'

ఇది డా. సి. నారాయణరెడ్డిగారి 'వర్షాసుందరి' 9 అనే ఖండికలోని—

'మిట్టలన్ గూడుగట్టిన మట్టినెల్ల
పల్లమునదించి, మిట్టలపల్లములను
ఏకవర్ణమ్ములోన చిత్రించి సామ్య
వాదపాఠము నేర్పె నీ వానసిరి'

అనే పద్యంతో పోలిక కలిగివుంది. సమకాలీనులైన ఇద్దరూ ఒకేవిధంగా, సామ్యవాదంపై గలప్రీతిని మృదుమధురంగా వర్ణించటం ప్రశంసనీయం.

'అఁడునుగయనుమాట రవ్వంతయైనఁ
బాటిసేయవు, పట్టకాల్వలను దాఁట
గోపికల కెల్లనాఁడు ముకుందునట్లు
సిగ్గునంతను బోగొట్టి చేర్తువొడ్డు
కనికరము లేదె ఓ వానకారుప్రోడ !'

అని చమత్కారంతోపాటు, పౌరాణిక స్ఫృహనుకూడా కలిగించిన కవిగారు వుత్తమ సంప్రదాయాలకు వారసులని స్తుతించాల్సివుంది. భారతీయులు పరమాణువులోకూడా పరబ్రహ్మస్వరూపాన్ని వీక్షించగల భావుకు లనటానికీ పద్యం నిదర్శనంగా వుంది. ఇంకా వర్షాకాలంలో కలిగే అనేకాలైన చికాకులను వివరించారు. ఇల్లాలు వస్త్రాలు ఆరలేదని చాకితతో జగడమాడటం, భోజనాన్ని పెందలకడనే వడ్డించలేదనిభర్త భార్యపై ఎగిరిపడటం, పొయ్యి మండలేదని అతివ అగ్నిపై ఆగ్రహించటం, మొదలైన ఎన్నింటినో ఊసగుచ్చినట్లువర్ణించి, వీటన్నింటికీ హేతువు 'వానకారు ప్రోడ' యే అని తెలియజేసారు.

'పొడి కోరుదఁ గాఁగల మిలఁ
దడికోరుదఁ జాలమంచు ధాత్రీజనంబుల్
నుడివెడు పల్కులె మన క
క్కడనున్న వినంగ వానకారున
నెపుడున్ !'

అని వానకారు వర్ణనను ముగించారు.

(సశేషం)

---

6. 'గ్రీష్మేపాటల మల్లీ తాపహరః
పథికశోషవాతోల్కాః
సక్తుప్రపాప్రపాస్త్రీ
మృగతృష్ణాఽమ్రాదిఫలపాకాః'
(పుట. 42 శ్లో 30)

అని 'కవికల్పలత' గ్రీష్మఋతులక్షణాన్ని నిర్వచించింది.

7. 'కవికర్ణరసాయనము'న గ్రీష్మవేళ, దుర్భరమైన వేసవిమేంద్రానికి తాళజాలక దేవతామూర్తులు పొందే భావాలను 'సంకుసాల నృసింహకవి' హృద్యంగా వర్ణించాడు.

'ఏకార్ణవంబులో నిరవైనవటపత్ర
శయనంబుమదిఁ గోరె శార్ఙ్గపాణి
యష్టమూర్తులలోన నంబురూపమునాత్మఁ
గాంక్షించె హరిణాంకఖండమౌళి
ప్రథమాంబుజఘ్రాణ భావస్థితియ వేఁడి
యభిలషించెఁ బయోరుహాసనుండు
వేడ్కగావుండియు విలయోదకోదర
స్థితియపేక్షించె ధాత్రీవధూటి
హేమ రజతాచలాది మహీధరములు
హిమగిరిత్వంబు మతుల నూహించుకొనియె
సకలలోకానివార్య దుస్సహ మహోష్ణ
భీష్మగతియైన యమ్మహాగ్రీష్మ వేళ''.

ఇంకా 'వైజయంతీవిలాసము' నందు 'సారంగు తమ్మయ్య' పరమేశ్వరుని స్థానచలనాన్ని గూర్చి ఈవిధ గా వ్రాసాడు.

'హరుడు కైలాసవసుధరనాథాగ్రవసతి
విడిచి వటమూలతలమున విశ్రమించె,
సతతవిజదీర్ఘ తాతనూకృతి నిశా ప్ర
సారమగునట్టి గ్రీష్మవాసరములందు.'

(ప్రథ. ఆ. పద్య. 57)

మొదలైనవన్నీ కవిగారి పైపద్యరచనకు ప్రేరకములై యుండవచ్చునని నా యూహ.

8. 'దుర్దురము' అనగా మబ్బు' కప్పఅనే అర్థాలుకలవు. ఇక్కడ వరుడు మబ్బే కాబట్టి వేదఘోష చేసేవి కప్ప లని చెప్పుకోవాలి. కప్పల అఱుపులను వేదఘోషలుగా సంభావించటం కవిగారి విశిష్టతను చాటుతున్నది.

'సంవత్సరం శశయానా
బ్రాహ్మణా వ్రతచారిణః
వాచం పర్జన్య జిన్వితాం
ప్రమండూకా అవాదిషుః'

- ఋగ్వేదము - మండూకసూక్తము.

అనే శ్లోకం స్ఫురణకు వస్తున్నది.

9. శ్రీనందుల గోపాలకృష్ణమూర్తిగారు తమ 'ఋతుసూక్తము' (పుట : 9) అనే గ్రంథంలో పై ఖండికను వుదాహరించారు.

—...—

7. భైరవుని కవితాకళ

- శ్రీ కే. కిశోరుబాబు, ఎం. ఏ.
- శ్రీ కే. అశోకుబాబు, బి ఎస్ సి.

ఇయ్యనేరని రెండవంటి దని తిరస్కరింపబడిన ద్విపదయందు ఉదాత్త ప్రౌఢ కావ్యములను రచించి పాలకుర్కి సోమన తరువాత దానికొక వెలుగు వెలిగించి సాహిత్య లక్షణ చక్రవర్తి యై వహికెక్కిన రాచకొండ సంస్థాన కవి గౌరన. అతని పుత్రుడే భైరవకవి. తండ్రివలెనే శ్రీమదంబా వరప్రసాదలబ్ధ కవిత గలవాడు ఉభయభాషలందు ప్రవీణుడు. బహూపాఖ్యాన విఖ్యాతమై జటిల వేదాంత గంభీరమై పరగిన సాత్విక పురాణమగు సౌపర్ణపురాణాంతర్గత భాగమునుండి మోక్షపదాధారంబైన శ్రీరంగమహత్త్వమును గ్రహించి యాశ్వాసపంచక రసవత్కావ్యముగా తీర్చిదిద్ది యందు తీర్థక్షేత్ర దైవ మాహాత్మ్యములు మూడింటిని త్రివేణీ సంగమమువలె నిబంధించినాడు. అతడు దానిని పూర్ణచంద్రాతపస్ఫురణ సముద్భూత దుగ్ధాబ్ధివీచి పంక్తుల నదల్చు వెలయు విశదయశము గల చాగయ రాఘవుని కంకిత మిచ్చినాడు. అతడు బహుమనీ రాజ్యమందొక మాండలికుడుగా నున్న సైపుఖాను వద్ద మంత్రి యగు విఠలేంద్రునకు సోదరుడు.

కవీంద్రుని కృతి బుధసభలందు ప్రశస్తి వహించుటకు శబ్దార్థరూఢి, రససిద్ధి, బహువిధవ్యంగ్య భేదములు, భావములు, గతులు, శయ్యలు, అలంకారములు, రీతులు, పాకములు, దశప్రాణములు వృత్తులు, వస్తువివేకము గుణములు, కవిసమయములు, చమత్కారములు, వర్ణనములు మున్నగు లక్షణము లవసరము లని భైరవకవి కృతిప్రారంభమునందొక సీసమునందు (1-14) పట్టికగా పేర్కొనినాడు. ఇవన్నియు నాతని కావ్యమునకు పుష్పమునందంతర్లీనమైన యామోదము వలె సొంపై శ్రవణసుభగము లగుచున్నవని వాని నీకృతి పీఠికయందు పరిష్కర్త శ్రీరంగాచార్యగారు (సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ ముద్రణ 1979) సోదాహరణముగా నిరూపించినారు. కొంగ్రొత్త విషయములను వివరించుచు వారు దానికి గూర్చిన పీఠిక సాహిత్యప్రియులందరికవశ్యపఠనీయముగా నున్నది.

శతముఖముల పరిఢవిల్లు సాహిత్య కళా ప్రతిభాసంపద పెంపున చతురుడనని యాత్మ పరిచయము గావించుకొన్న భైరవకవి

చెప్పెద కావ్యము రసములు
చిప్పిల వర్ణనల నింపు చిలుకగ బాకం
బుప్పతిల జిత్ర రచనలు
చొప్పడ శబ్దార్థఘటన సుకవులు
మెచ్చన్ (1-27)

అని తన రచనా నైపుణ్యమును గురించి ప్రకటించుకున్నాడు. ప్రస్తుత మతని రచనయందు వానిని కొన్నిటిని సంక్షిప్తముగా తెలుపుటయే యీవ్యాసోద్దేశము.

కావ్యమునకు జిగిబిగి నాపాదించునవి వర్ణనలే. వాటివలన కవియొక్క భావనాబలము తేటతెల్లమగుచుండును. ఈ వెన్నెలను పరికించండి.

తళుకు సుహాణి ముత్యాల మించులమించి
మెఱయుచుక్కల మేని మెఱుగు దఱిమి
కలికిరాయంచ రెక్కలతేవ గిలుబాడి
విరిబల్లె గుత్తుల ముసుపు దడి
చదువుతోయ్యాలిమేని చాయ నల్లసమాడి
వెలిదమ్మి మొగడల తెలివి గెలిచి
జిగిమీరుతోగ రెక్క సిరులకు నస మిచ్చి
పాపరాయుని వన్నె కేపు మాపు

పాలమున్నీటి తరగల పసలనంది
కొండ జల్లుని మైతెల్పు కొంచెపరచి
కప్పతిలు చుట్టు గొండపై గొనలుసాగి
వెలగివెన్నెల లెల్లెడ వెల్లివిరిసె (2-48)

దెసలందు వ్యాపించిన వెన్నెల కాంతులు మౌక్తికముల మించులను మించుచున్నట్లున్న వట! తారకలమేని మెరుగులను దరిమికొట్టు చున్నట్లున్న వట! మరాళపక్షముల నపహరించు చున్నట్లు ఉన్నవట! మల్లికాగుచ్ఛముల ముసుపును దిగకుసున్నట్లున్నవట! భారతీదేవిశరీరచ్ఛాయ నెక్కసక్కెమాడుచున్నట్లున్నవట - వెలిదమ్మి మొగడల దెలివిని గెలుచుచున్నవట! తొగరేకుల దపద్రవము గలిగించు చున్నట్లున్న దట! దండశూకపుంగవుని వన్నెకే యాధిక్యము జూపుచున్నట్లున్నదట! గిరీశుని విగ్రహపాండురముల కించపరచు చున్నట్లున్నవట! ఉపమాసామగ్రితో నున్నతమైన ఈపద్యమతి మనోహరముగా నున్నది.

జలకేళి సలుపుచున్న రమాదేవి ముంగురుల కొనలందు చెంగలించుచున్న జలబిందువులు భ్రమరీబృంద మతి పానవశమున మకరందరసము గ్రక్కెడు మాడ్కినున్నవట (4-66) తడిసిన యంబరములలో వింతసొగసు లొలుకుచున్న తననుతన్మయత్వముతోఁ జూచుచున్న విష్ణువుపై, లక్ష్మీదేవి జల్లిన నీటిధార యతని ముఖపద్మమున నాళ మనగ వెలసిన దట (4-65) సుకీర్తి గట్టించిన పట్టణమందలి సరోవరమధ్యముల మెరయుచున్న సరసీరుహములు, ఆపురివనితా వదనవైభవమునుగోరి దపస్సు జేయుచున్నట్లున్నవట! (4-264)

ఇంపు గొలుపు నిటువంటి మృదుల వర్ణనలు భైరవుని కావ్యమంతటను పూచిన తంగేడువలె భూరిగా గన్పించుచుండును.

పుష్పబాణుని రుచిరాకృతిని పురాణపురుషుడగు జాంబవంతుడు దప్ప మరెవ్వరు చూడలేదట! మన కవు లెవ్వరు నాతడెట్లుండునో చూచిన పాపమున బోలేదు. చివరకు కుమారసంభవ కర్త కాళిదాసుగూడా చూచినట్లు లేదుగాని యీకవి సొంగసైన మదనదేవునిమూర్తి విభవమును దర్శించి నేత్రపర్వముగా మన కన్నుల ముందుంచినాడు గమనించండి.

కప్పారు నెఱివెండ్రుకల కొప్పుకొప్పుగా
పారిజాతంపుఁ బూబంతి మెఱయ
రతిపదాలక్తకాంకితమైన నొసలిపై
నిలువుగస్తురి బొట్టు చెలువుమీఱ
గేయూరకుండలఁ గీల్కొన్న గళమున
మౌక్తికంబుల కంఠమాల యమరఁ
జెదరు గందపుబూత జెన్నొందు నురముఁ
బద్మరాగంబుల పదక మొలయ
సరస సంభోగ శృంగార సహజమహిమ
లలిత యౌవన లావణ్య లక్ష్మిఁ బెనుప
ననుపమాన జగన్మోహనైకమూర్తి
దర్పకుడువచ్చె నింద్రు నాస్థానమునకు (2-52)

విశేషార్థములను స్ఫురింప జేయునట్లు పద్యములందు పదముల నౌచిత్యవంతముగా ప్రయోగించుటలో కవియొక్క విజ్ఞతపొడగట్టు చుండును. ఇట్టివాని తపోభంగము జేయజాలక బృందారక సుందరీ బృందము పడినపాట్లను తిలకించండి.

ఉ:- మేనకవిన్నవై నిలిచె,
మెల్లన మోమువాంచె రంభ, లో
నూనిన వింత నివ్వెఱగు
నొందె దిలోత్తమ, గర్వహీనయై
దీనత నొందె నూర్వశి, మ
దింజలియించె ఘృతాచి యన్య కాం
తానిచయంబులెల్ల దవ
దవ్వులనుండె భయంబు పెంపునన్ (2-77)

రంభ మెల్లన మోమువాంచినదట. రంభ కదళీవృక్షవాచకము. అరటి గెల చెట్టు గొమ్మల మధ్యను దలవొత్తినట్లు కాలే గాక దల క్రిందికి వాల్చిన ట్లొప్పియుండుట సహజమేకదా! అపురూపలావణ్యవతి తిలోత్తమలో నూనినవింత నివ్వెఱగు నొందె నట! చక్కనిదాన నంచు నెల జవ్వనినంచు జగంబులోన వేరెక్కన దానవంచు నిక్కుచు విఱ్ఱవీగుచు బరులఁ గణింపని కాంతలు తమ యందచందములు వారి నాకర్షించి గిలిగింతలుపెట్టనప్పుడు నివ్వెఱగు అనగా భ్రాంతి, యాశ్చర్యము, నిశ్చేష్టత నొందుట సహజమే గదా! (లోనూనిన వింత నివ్వెఱగు నొందెననుటలో కవి తైలవాచక శబ్దమయిన నూనెను ప్రయోగించినట్లుగూడా కన్పించుచున్నది)

ఊర్వశి గర్వహీనతయై దీనత నొందిన దట! ఊర్వశి శబ్దమున కర్థము మిక్కిలి ప్రకాశించునది (ఉరుఅధికం వష్టిప్రకాశత ఇతి ఊర్వశీ - గురుబాలప్రబోధిక) తేజస్వినుల మని మిట్టి మీసై పడువారు పరులముందు పరాభవముపాలై జుల్కనయినపుడు గర్వహీనులై దీనత నొందుట సత్యమేకదా! ఘృతాచి మదిం జలించిన దట ఘృతాచి జలవాచకము. చలించుటమే నీటియొక్క లక్షణముగదా ఈవిధముగా నచ్చరల భంగపాట్లను చమత్కారపూర్వకముగా దెలుపుటలో భైరవకవి ప్రజ్ఞ వ్యక్తమగుచున్నది.

సన్నివేశములను రసస్ఫూర్తి గలుగునట్లు రూపొందించుటలో కవిమనీషిత బయల్పడుచుండును. దీనిని పరికించండి.

చటులదిక్కరి కర్ణపుటపాటవప్రౌఢి
నొదవు నిర్భరఘోష మదము ముడుగ,
పాథోధమండల పాణి ధనములైన
కల్లోలవితతుల క్రుళ్ళడంగ
మకరవక్ర గ్రాహమత్స్య కచ్ఛపకోటు
లారలు నొండొంటి మఱువు కొదుగ
జక్రటిట్టిభ సారస క్రౌంచముఖ జల
విహగజాలము గమి విచ్చి పఱవ
నారసాతల నిమ్నంబులైన మడుపు

పట్టుపంకావిలంబులై బయలుపడగ
శిలలు గుల్లలు నిసుము చిప్పలునుదక్క
(1-152)

ఈ కావేర్మితోయమే గ్రహింతునని బాడబసమానకోపుడగు సుబోధుడు దత్సలిలంబు సకలమును నాపోశనమునకై యురచేతి లోనికి దీసుకొనగా జలధులు పిండలివండుగా గలిగిన వట. భూచక్రంబు గ్రుంగిన దట! దిశావలయంబల్లల నాడిన దట! గోత్రశిఖరివ్రాతంబు గంపించిన దట ఉల్కలురాలినవట! గగనంబు బిట్టదరిన దట! అర్కస్ఫూర్తి మాసినదట. వజ్రిమదిం బెగ్గడిల్లినాడట. విరంచి చింతన్ వక్త్రపంకేజమును వంచినాడట
(1-154)

సుబోధుని కోపతీవ్రతను అప్పటి పరిస్థితులను ఈఘట్టమువలన నత్యంత సహజముగా ప్రబింబింపజేసినాడు.

ఆశ్చర్యార్థకములను, ధ్వన్యనుకరణములను సూత్రమున గుదిగ్రుచ్చిన మణులవలె గ్రుచ్చి పద్యములను రమణీయముగా నిర్మించుటలో కవియొక్క నేర్పు ద్యోతకమవుచుండును. ఆశ్చర్యార్థకముల నన్నింటిని పాదిగి శ్రీరంగ నాయకుని- ఆపాదమస్తక (4-224) శోభనమును వర్ణించిన విధానమును పరిశీలించిన మనము దాని విన్నాణమున కక్కజపడి బాపురే యని యనకపోము! చోళమండలమున ననావృష్టి పీడనము వలన బ్రబలిన వేసవి కటకటలను ధ్వన్యనుకరణముల ద్వారా వర్ణించుచు చివచివ కదలించిన పద్యమును చూడండి.

కడుచేర్చి మిటిమిటగాయు కట్టెండచే
భువనముల్ పొగపొగ బొక్కిపడియె
వేడియై బిసబిస విసరు గాడ్పుల బ్రాణి
తతులెల్ల దటపట దాక దొణగె
నొండొడ భగభగ మండు కార్చిచ్చుల
బెనుగిరుల్ పెటపెట బ్రేల జొచ్చె
బంకమై జవజవ నింకు శాదంబుల
మలమలమ కరాళి మాడిపోయె
నెండచోఱవండ గడునేచి యిరులు
గొనుచు
వఱలు కాంతార పంక్తులు వళ్ళుపోయె
నట్టనడు వేసవులను గాల్నడలుగాక
జరగు నేలులు నిర్జన స్థలములయ్యె
(3-176)

మిటమిటగాయు కట్టెండచే జగములన్నియు పొక్కడు లయినవట! బిసబిస విసరు వేడిగాడ్పులకు ప్రాణికోటి తటతట కొట్టుకొనసాగినదట. భగభగమండు దావమువలన కొండలన్నియు పెటపెట బ్రేలజొచ్చిన వట! పంకమై జవజవ నింకు శాదములు మకరాళి మల మలమాడ సాగినవట. కాంతార పంక్తులన్నియు చెంగర వళ్ళు (శుష్కించి) పోయినవట. పొటిపొటి ధ్వన్యనుకరణముల చేత వేసవి తొటతొటలను మటమటలను గనగనలను గఱగఱలను మనకుజూపించినాడు. ధ్వన్యనుకరణముల ద్వారా పద్యమును చికిలీ చేయుపద్ధతి శ్రీనాథునిది. శబరకాంతల గొనబును గూర్చి యతడు చెప్పినచాటువు "గిట గిట నగు నెన్నడుములు పుట పుట నగు గన్నుగవ లని" ప్రసిద్ధము. భైరవుడు శ్రీనాథుని పద్ధతినే యనుసరించి పద్యమును పొసపొస బరువర్తించినాడు)

భావస్ఫోరకము లగు దేశీయపదములను గూర్చి కలమును కదనుత్రొక్కించుట యందు కవిచాతుర్య మగుపించుచుండును. లలిత లలిత శబ్దములను గలబోసిన యీగమనిక కనండి.

పసిమి బాసి, ముదిరి, పసరింకి, వసన్నై,
పఱపు మిగిలి, తఱదలు పగిలి, తలకి,
పండి, తొడిమ లెడల నెండుచు గారావ
డుల్లెదరుల రవము పెల్లుగాగ. (2-40)

శిశిరవద కుంభిసంరంభ సింహమూర్తి,
లీల నేతెంచిన మధుమాస కాలమందు
కాంతిని బాసి, ముదిరి; పచ్చదనముతొలగి, పలు నన్నై తరులనుండి కారాకులు ధ్వని చేయుచు రాలిన వని ఒక యెండిన యాకు యొక్క 'వశావతారములను' చక్కగా తెలియజేసినాడు. అల్పాక్షరముల అనల్పార్థరచనగావించుటయగాదె కవి వివేకంబ యని పాలకుర్కి సోమన వచించిన దానికి యీపద్య మొకనిదర్శనము.

క్రియాపదముల ద్వారా సులభముగా సూటిగా భావమును విశదీకరించుట యందు కవియొక్క నిష్ణాతత్వము దోబూచులాడు చుండును. ఒక కవియొక్క రచనా సామర్థ్యమునకు పరీక్షాస్థానము క్రియాపదప్రయోగమే యని అరిస్టాటిలు నిర్వచనము. పుంఖాను పుంఖములుగ విడిచిన మారుని శరపరంపర ఇక్ష్వాకుని తపస్సునకు విఘ్న మొనరింపజాలక విచ్చిపోయిన సందర్భమును విలోకించండి.

ఆడగె మలయానిలుండు,
సొంపఱె వసంతు
డలులు విభ్రాంతి నొందె,
గోయిలలు బెదరె
బెదరి మోములు వాంచె రాచిలుకపిండు
చిన్నవోయిరి దివిజరాజీవముఖులు (2-85)

మలయపవను డడగినాడట. వసంతుడు సొంపరినాడట! తుమ్మెదలు విభ్రాంతి నొందినవట! కోయిలలు బెదరినవట. రామచిలుకల దండు బెదరి మోములు వాంచినదట. అచ్చరలు చిన్నబోయినారట. చిట్టి చిట్టి క్రియాపదముల నుపయోగించుచు మలయానిల వసంతుల-నురియు నచ్చరల- సంభ్రమాశ్చర్య హైన్యములను తుమ్మెదల కోయిలల చిలుకల భయాందోళన దైన్యములను నిపుణముగా ప్రదర్శించినాడు. కవిబ్రహ్మ తిక్కనగారియందీపద్ధతి గనుపట్టును. ద్రౌపది కీచకుని యింటికి మద్యమునుదేబోవు సందర్భమున నామెకు గలిగిన భయసందేహములలోని భావాంతరములను దర్శించడి.

తలకు పుట్టె, గొంకు, కోలదికిమీరె వె
న్బాటుదోచె, ముట్టుపాటు దొడరె
వెఱగుపాటు దనికె, నెఱనాడె నొవ్వనె
వ్వగలునీనె, దిగులు వొదివె ...
(విరాట 2-106)

తిక్కనగారు ద్రొక్కిన యీత్రోవనే భైరవుడును సరించినాడనవచ్చును. ఇది యెగిరెడిపక్షిని గొట్టు విలుకాని నేర్పువంటిది

వర్ణనలవలెనే కావ్య సౌభాగ్యమును బెట్టింపు జేయునవి యలంకారములు. అవి పెక్కు భంగులు. అందొకటి ముద్రాలంకారము వృత్తములేదా పద్యము యొక్క పేరును ఆయా వృత్తములలో నిమిడించు సంప్రదాయమే ముద్రాలంకారము. భైరవుని రచనలో నివి యచటచట తళుక్కు మనుచుండును. నన్నె చోడునివలె కందములందు ముద్రాలంకారములను జిగేల్ మనిపించినాడు.

సిందూరపిండములో మరుకందములో (కుమార 3-46) మాకందము కడునిదిరమ్యాకందము (శ్రీరంగ_4_78) భైరవుని మరికొన్ని ముద్రాలంకారములకు చూడుడు శ్రీరంగాచార్యగారి పీఠిక పుటలు.

(XII – CXV)

సందర్భోచితముగా పద్యముల నుపయోగించుటలోను కవి జాణతనము గోచరించుచుండును. భైరవునిలో గనుపించునటువంటి కొన్ని పట్టులను పరికించండి.

నిర్మలచరితులు చతుర్ముఖ సమప్రతిభులగు సుబోధ సత్త్వులను మునులు చూచిన గావేరీతరంగిణిని 'సతతానేకమునీంద్ర బృందకృత పూజావందనం (1-40) బని యొక మత్తేభమున రచించినాడు. కావేరీ ప్రవాహగతి మత్తేభయానవలె నొప్పుచు వారికి మోదము గలుగ జేసిన దని దెలుపుటకు మత్తేభము నుపయోగించినాడు.

భూమీసురేంద్రు డొకడు బ్రహ్మవిద్య సంతోషముగ జెప్పి వెళ్ళినాడు. అతడెవరని సనత్కుమారుడు బ్రహ్మను ప్రశ్నించిన సందర్భమున నుత్సాహవృత్తము గలదు. సంతోషమను పదము ద్వారా ఇందువృత్తము పేరును సూచించినాడు (3-43)

జయధరుడు శశాంక శ్రేష్ఠుని జూచి అనఘ! సోమవంశ తిలకుడైన తీర్థధరుని నందనుడ జయధరుం డనంగ దనరువాడ నని (4-168) తననుపరిచయముగావించుకొను సందర్భమున నుత్సాహ వృత్తము గలదు. లోకములో నెవరినైనా నూతన వ్యక్తులను గలుసుకొని వారితో మనపరిచయము దెలుపుకొను సందర్భమున రవంత యుత్సాహమును బ్రకటించుచుండుట సహజమేకదా! ఈవిధముగా భైరవకవి యుత్సాహవృత్తములను రచించుటయందు చక్కని యౌచిత్యమును బ్రదర్శించినాడు (అవి యీకావ్యమున రెండు మాత్రమే కలవు)

ఆదిగురువులగు లక్ష్మీ విష్ణువుల జలవిహార సందర్భమున ఈరుతరపద్మనాళముల (4-97) నని చంపకమును రచించినాడు. నీటిలో వారు జలక్రీడలాడుచు నొకరిపై నొకరు నీళ్ళు చిమ్ముకొనుట పువ్వులు చిమ్ముకున్నట్లున్న దని దెలుపుటకు జంపకము నుపయోగించినాడు.

తెలుగుకవులు స్తుతిసందర్భమున దండకము నుపయోగించు చుందురు. కాని నన్నెచోడునివలెనే యితడును స్తుతి సందర్భమున లయగ్రాహిని రచించెను. ప్రభాకరుడనుముని సూర్యుని స్తుతించు సందర్భమున జయజయ సకలదివిజచయ మకుట (5-203) యని లయగ్రాహిని రచించినాడు. సప్తాశ్వరథ సమారూఢుడై విశాలవియత్పథమున సతత మొకేరీతిగా జలించక లయనెరింగి గ్రహించి చరించుచుండువాడగుటవలన దివాకరుని లయగ్రాహియందభి నుతించినట్లు రచించుట సముంజసముగా నున్నది.

చిత్రసేనుని పతనకారుల వధించుటకు విరూపాక్షుడు నిజకింకర గణంబును రణంబున కాజ్ఞాపించిన సందర్భమున 'బాహాకంపిత హేతిదీప్తులు (3-217) కుమారస్వామి సంగ్రామక్రియాలోలతను వెడలిన సందర్భమున చంచద్వాహన కేకిపింఛరుచులు (3-218) రణారంభోజ్జృంభితమైన వైష్ణవభటవ్రాతంబుపైన జంభారాతి వజ్రమును వైచిన సందర్భమున (3-238) శార్దూలములను రచించెను. 'శౌర్యస్తవే నృపాదీనాంశార్దూలక్రీడితం మతమ్' అని క్షేమేంద్రుడు వచించిన దాని కివి యుదాహరణములు. సింగం బాకటితో (విరాట 4-95) అను తిక్కన గారి శార్దూలములోను, కవిరాజశిఖామణి కుమారసంభవ శార్దూలములలోను నీ శౌర్యస్తవమే కన్పించుచుండు నని విమర్శకులం పేర్కొనుచుందురు.

భైరవుని శ్రీరంగమహత్త్వము నందు కందము లధికములు (463 వాటిసంఖ్య) శ్రీరంగ ...పీఠిక పుట (III) కందమనగా నాహ్లాదమును కలిగించున దని భావము (కదిధాతువునుండి పుట్టిన కంద శబ్దము) ఈధాతు వాహ్లాదార్థకము (గురుబాల ప్రబోధిక) శ్రీరంగమనగా సౌందర్యము రాశిగా గలచోటని సౌందర్యమునకు నిలయమైన ప్రాంతమని వ్యుత్పత్తి. చెలువునకు నెలవైన ప్రదేశ మాహ్లాదమును గలిగించునదే కదా! అందు వలననే యాహ్లాదకర మగు స్థలమహాత్మ్యమును వర్ణించుటకు కవి యాహ్లాదార్థము లగు కందములు విరివిగా నుపయోగించి యుండవచ్చునని యూహింప వీలగుచున్నది. తనపేరు భైరవుడైనను భైరవము తన కవిత్వమందు గౌణ మని తన కవిత్వ మాద్యంతము కందమే యని యాహ్లాదకరమే యని చాటి చెప్పుటకు గూడా భైరవుడు కందములు బహుళముగా రచించెనేమో! ఒక్కమాటలో జెప్పవలెనన్న భైరవుని కందములు ఎడద లోతు దీర్చి యెదుటివారి నాకర్షించు మధుమూర్తుల వంటివి.

1) చక్కటివచనమువలెసాగిన కందము
దివసాగమకవికసిత...
నవసారసదళ విశాలనయనంబుల
(1-173)

2) నన్నెచోడ పోతన మహాకవులవలె పిటపిటసాగి మిల మిలలాడిన కందము

తగుదగదని మనమున మును
(కుమార - 10-136)

అడిగెదనని కడువడి జను
(భాగవత (8-103)

పోడగని యడరెడు భయమున
(శ్రీరంగ 3-61)

3) సూక్తులను జొప్పించిన మధురకందములు

1) నాలుగుపురుషార్థములకు (5 60)

2) వరపుత్రవంతులకు (5-60)

4) పెందరగల మృదంగ నాదమువలె సాగిన శ్రవణ సుకర కందములు

1) శరదముల కమలలోచను (4 62)

దవనము...వనలక్ష్మివినో (44-80)

(భైరవుని ద్విప్రాస, త్రిప్రాస, అంత్యప్రాస, అను ప్రాస కందములకు చూడుడు శ్రీరంగమహత్త్వ పీఠిక పుటలు Cxv - Cxiv పరిష్కర్త శ్రీరంగాచార్య)

ఈవిధముగా భైరవుని కందములు శూకలాశ్వమువలెగాక కళ్ళెముబట్టి నడిపించిన కర్తలాణమువలె టకటక సాగి వేడుక గలిగించుచుండును.

అతులయమేధానిధి కావ్యలక్షణ కళాచార్య (1-2) డని శేషుని స్తుతించుచు భైరవుడుపలికిన వాక్యము అతనికిఁగూడా అన్వయింపవచ్చును.

ఈ వ్యాసమున నుపకరించిన గ్రంథములు:

భైరవకవి శ్రీరంగమహత్త్వము - పరిష్కర్త శ్రీరంగాచార్య సాహిత్య అకాడమీ ముద్రణ 1979.

నన్నెచోడుని కవిత్వము -
అమరేశం. రాజేశ్వరశర్మ.

ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర -
శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతము.

—...—

8. దీపావళి

– శ్రీ రామడుగు వెంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. ఏ.

♦ ఆనందోత్సవ కారణంబు, విజయ వ్యాహార రూపంబు, వి
జ్ఞాన శ్రీనిలయంబు, గాఢతిమిర చ్ఛాయా సముచ్ఛేదమున్,
నానా మానవశిల్పరూపిత మహానైపుణ్య గణ్యంబు, నెం
తేనిన్ విందును గూర్పవచ్చును గదే! దీపావళీ పర్వమున్ ॥

♦ ప్రకృతిలక్ష్మికి శరత్ప్రభుఁ డొసంగిన లసద్రమణీయ రత్నహారం బనంగ
అందాలకొరులందుఁ బొందుగా గృహలక్ష్మి కీలించు మందారమాల యనఁగ
పతిరాకకై నిశాసతి వేడ్కతోడ నేర్పఱచు స్వాగతపు టారతు లనంగ
పర్వలతాంగి శోభాసముల్లసితయై యొనగూర్చు విజయతోరణ మనంగ
బారులనుదీర్చి కాంతుల నారఁబోసి, రంగుమీఱంగఁ బ్రతిగృహ ప్రాంగణమున
వెలిగె దీపాళి కనులకు విందుగాగ, దివ్యదీపావళీ పర్వదినమునందు ॥

♦ మనుజ సామాన్యజీవనపు సంక్రాంతిలో వర్ధిల్లు ప్రగతిరూపము లనంగ
కడగండ్లచీకట్ల నడయాడు నిరుపేద కనులందు వెలుఁగొందు కాంతు లనఁగ
పయనించు మనుజుని బ్రతుకు టెడారిలో శ్రీలుచిందెడు 'ఒయాసిస్సు' లనఁగ
బడబావృతమ్మౌ ప్రపంచపయోధి నొక్కటఁ దోచు నమృతశీకరము లనఁగ
బారులనుదీర్చి కాంతుల నారఁబోసి రంగుమీఱంగఁ బ్రతిగృహ ప్రాంగణమున
వెలిఁగె దీపాళి కనులకు విందుగాగ దివ్యదీపావళీ పర్వదినమునందు ॥

♦ తాను కాలినను లోకాన వెల్తురును సదా నింపుమంచు 'మతాబు' తెలుప
తన జీవితపు వెలుంగున హెచ్చుతగ్గులు వలదంచు 'పువ్వొత్తి' తెలియఁజేయ
తనవర్తనమున తొందరపాటు తగదన్న సరణి 'సీమటపాసు' చాటి చెప్ప
తనశక్తి యిటుసంఘమున మించవలెనంచు నెలమిఁ 'దారాజువ్వ' లెసక మెసగ
కష్టములయందె సుఖములు గలవటంచు దమమునంగున దీపాళి తనరుచుండ
పుడమిజనులకు సందేశమూర్తి యగుచు వచ్చు దీపావళికి నిత్తు స్వాగతంబు.

9. శివశంకరులు - కవిప్రియ

(గతసంచిక తరువాయి) - శ్రీమతి కె. వి. శ్రీరంగనాయకి, ఎం. ఏ.

ఐదవ రంగము

మదనభూపతి కాశ్మీరకవికి శూలారోపణశిక్ష విధించాడు. అయినా కన్నుల యెదుటనే బిల్హణకవి ముఖంలో ఏమాత్రం విచారంలేదు. మందహాసంతోనే చూస్తున్నాడు. 'అద్యాపి తద్వికసితాంబుజ' ఇత్యాదిగా తన ప్రేయసీ ముఖాన్ని స్మరిస్తాడు.

ఇంతలో రాజగురువు వచ్చి రాజు కవికి విధించిన శూలారోపణశిక్ష ధర్మం కాదని తగిన హేతువులతో చెపుతాడు. తరువాత అమాత్యుడు వస్తాడు. కవి యామిని చేష్టితాలను భగవచ్చేష్టితముల వలె స్మరిస్తాడు. 'అద్యాపి తాని హృదు' అని.

అమాత్యుడు బిల్హణకవికి శూలారోపణశిక్ష తగదని మనవిచేస్తాడు. బ్రాహ్మణుడు శిక్షార్హుడు కాడని మంత్రి చెప్పగా 'ఓ! బ్రాహ్మణామాత్య! మీరు జాత్యభిమానంచే చెపుతున్నారు కాని అంతఃపుర ద్రోహంచేసిన వారికి ఇంతకన్న తక్కువశిక్ష లేదు. అనగా ఆ అమాత్యుడు తమసేవలో చేరినప్పుడే నా బ్రాహ్మణత్వం కొంతపోయింది. నేను చెప్పుకొన్నను తరువాత మందారమాల మహారాజ్ఞి స్వయంగా వస్తుంది అనెను.

మందారమాల వచ్చి కవికి శూలారోపణశిక్ష తొలగింపవలసిందని ప్రార్థించింది. రాణికూడా బ్రాహ్మణాభిమానం చూపించినందులకు రాజు కష్టపడ్డాడు. వ్యాఘ్రముఖాబం వంటి బ్రాహ్మణకవికి శిక్ష వేయకుండు టెట్లు? అనగా రాణి ఆ పులిపిల్లను ముందర దగ్గరకు తీసుకొన్న నేర మెవరిది? అదీకాక ఒకకన్యను ఒంటరిగా వదలినందువలన ఇంత ఉపద్రవం పుట్టింది అన్నది. ఒకే ఒకపిల్ల అని అల్లారుముద్దుగా పెంచినందుకు నాకీ అపకీర్తి వచ్చింది. తలచుకొన్న నాశరీరం మండిపోతోంది. నీవు కోరినట్లు ఈతనిని విడిచిపెట్టినప్పటికీ ఈ అపవాదు పోదు. కదా! ఏ ప్రియకుమారుడు వచ్చి మరల నాబిడ్డను పెండ్లియాడడుకదా! అని రాజు కష్టపడుతుండగా, మందారమాల నిశ్చలంగా మదనభూపతిని చూసి బిల్హణునికి శిక్ష తొలగించి అతనికి యామిని నిచ్చి పెండ్లిచేయుట ఉత్తమోత్తమంగా ఉంటుందని ఇచ్చట కులాభిమానాలు లేవనీ బిడ్డమీద తల్లిపడే వాత్సల్యమే అనీ బతిమాలుతుంది. అప్పుడు రాజు భాగ్యహీనుడై విద్యచే బ్రతికేవానికి నేనెలా పిల్లనిస్తానని సందేహించాడు. ఈ సందేహంలో నేటికాలంలోని 'బతకలేక బడిపంతులనేమాట' ధ్వనితమౌతోందేమో?

వెంటనే మందారమాల మీ అనుగ్రహంతో బిల్హణకవి చంద్రుడు కూడా చిన్న ప్రభువౌతాడని తన కోరిక చెప్పింది. ఇంతలో బిల్హణకవి 'అయి కిమనిశం బాలే' అని మరల యామినిని స్మరిస్తాడు.

మందారమాల బిల్హణుని సౌందర్యాదులు చెప్పి అస్మత్కుమారీపాదయుగళం బద్ధమైకదలలేదనుచు చెప్పుచుండగా, యామినీదేవి విచారంతో వచ్చి తల్లిని కౌగలించుకొంటుంది. రాజామెను కన్నెత్తి చూడలేదు. అప్పుడు తల్లి అమ్మా! ఎంత చెప్పినను రాజుగారి మనస్సు కరుగలేదు. నీవు ప్రార్థించిన ఏమైన ప్రయోజనం ఉంటుందేమో అని ఉపాయం చెప్పింది.

యామినితండ్రి పాదాలపై బడి, కవికి అభయం వేడింది. రాజు మౌనం వహించాడు.

అల్పక్షణాలలో కాశ్మీరకవివర్యుని ప్రాణాలు పోతున్నాయి. అనురణదండన మాన్పింపవలసిందిగా ప్రార్థించింది. రాజు ససేమిరా అన్నాడు. మళ్ళీ ప్రార్థించింది. బతిమాలింది. అంతలో కోటిపాలుడు కవికి శూలారోపణ చేయుటానికై చివరిసారిగా నీ యిష్టదైవాన్ని ధ్యానించుకోమన్నాడు. కవి మందహాసం చేస్తాంటే కోటిపాలుడు కింకారణం కవివరేణ్య! దరస్మితోఽసి? భీతిర్నకిం తవ? అని అడుగుతాడు. అప్పుడు వెంటనే కవి

"భవిష్యతి భీః కథం వా?
ఉత్ఫుల్లలోచన లసద్వదనారవిందా
దేవీమదీయహృదయే నివసత్యజస్రమ్"

అని సమాధానం చెప్పాడు.

ఆమాటలను యామిని విన్నది. మరింత ఉద్వేగంతో దైన్యంతో తండ్రిని ప్రార్థించింది. రాజు యామినిని చూచి ముఖం త్రిప్పుకొన్నాడు. బిల్హణకవి యామినీదేవిని తన ప్రియురాలిని, హృదయేశ్వరిని మరొక్కసారి స్మరించాడు. మదనభూపతి తన అనుగుకూతును బుజ్జగించుచూ బిల్హణుడు కవి కాబట్టి నిన్ను మాటలతో మోసంచేస్తున్నాడని అంటాడు. అప్పుడు యామిని కవిప్రవరుడట్టివాడు కాడు. విమలగాత్రుడని స్పష్టపరుస్తుంది. అపుడు మదనభూపతికి మనస్సు మారింది. పుత్రికపై జాలి కలిగింది. కానీ నీపై కవి కింత ప్రేమకలదా! అని ప్రశ్నింపగా, యామిని నాకై ప్రాణాలుకూడా సంతోషంగా ఇస్తున్నాడు. అని చెపుతుంది. యామిని ఇలా చెపుతుండగా కవి తన ఇష్టాన్ని బ్రహ్మను సంబోధించి పలుకుతాడు.

పంచత్వం తను రేతు భూతనివహా
స్వాంశావిలంతు ధ్రువమ్
హే ధాతః! ప్రణిపత్య సాదర మిమం
యాచే నిబద్ధాంజలిః

తద్వ్యాపీపు యయుం, యయయు యుఖర
జ్యోతిః, తదీయాంగజే
వ్యోమస్యాచ్ఛ తదీయవర్త్మని ధరా
తత్తాలవృంతే౽నిలః'

అని ప్రార్థించి శూలాన్ని సమీపించాడు. రాజునకు కవిపై నమ్మకం కుదిరింది. మరణశిక్షను వారించి

'బాలార్కద్యుతిమత్కిరీటము శిరో
భాగమ్మున్మీదన్ మణి
ప్రాలంబంబుగ మందు కాంతులెసగన్
భద్రేభయూథమ్ముపై
నీలచ్ఛత్రముక్రింద బిల్హణుని ని
ర్ణిద్రోత్సవశ్రీలతో
ఆలోకింపగ పౌరులెల్లకొనిర
మ్మా! కోటిపాలాగ్రణీ'

అని ఆజ్ఞాపించాడు. యామిని తండ్రికి నమస్కరించింది. రాజు యామినిశిరాన్ని మూర్కొన్నాడు. ఇవి కవిప్రియా విశేషాలు.

ఈ కవిప్రియా నాటకం 5 రంగాలతో కూడిఉంది. శృంగార రసతరంగితమై కాశ్మీరకవి నాయక అలంకృతమైంది. ఈ మధురకథా నాటకాన్ని 5 అంకాలుగా చిత్రించటంలో ఒక విశేషం ఉంది. ఈ నాటికలోని రంగాలకు అరవిందము, అశోకము, చూతము, నవమల్లిక, నీలోత్పలము అని శ్రీ శివశంకరులు నామకరణం చేసి యుండారని పెద్దల అభిప్రాయం కాబోలు. శ్రీ శివశంకరుల కథావిభాగం నుండి రంగనిర్వహణం నుండి ఈ స్ఫూర్తి కలుగుతోంది. ఇది సంస్కృతాంధ్ర సాహితీ తత్పరులకు పంచబాణ సాయకం వంటిది.

బిల్హణచరితలో శీలాన్ని శంకించి రాజు వ్యాధుల్ని కల్పించి కాండపటాన్ని అభ్యంతరంగా చేశాడు. కానీ ఆ అభ్యంతరం నిలువలేదు. లోకజ్ఞులైన సాహితీ సమ్రాట్టులు అభ్యంతరం పెట్టలేదు. అప్రయోజకమైన కల్పనలను ఉత్తమ కావ్యాలలో ప్రాజ్ఞులంగీకరింపరు. స్వాభావికమైన దానికి విరుద్ధం కూడా. కాబట్టి ఆకాండపటం (తెర) కవిప్రియలో చేరలేదు.

కవిప్రియలో మదనభూపతి యామినిని విద్యావినయానికై సభను ఏర్పాటు చేయు ఘట్టం లేదు. ఆ ఘట్టం బిల్హణకవిచంద్రుని కీర్తిప్రకర్షలకు అపకర్షయగుట చే.

ప్రవేశంలోనే యామిని కాశ్మీర కవియందనురక్తయై అతని గూర్చి పద్యాల్లాటతో కవిప్రియ ప్రారంభమౌతోంది. కవితావ్యాసంగంతో నాటకాన్ని ప్రారంభించటం అంటే నాటకీయతను సమగ్రంగా పర్యాలోచన చేసి దాని రహస్యాలను తలస్పర్శిగా అవగాహన చేసుకొని ఆ మార్గాన ప్రభుత్వం సంపాదిస్తే గాని ఇట్టి విధానం అలవడదు.

ఈ కవిప్రియయందలి బిల్హణకవిని జాగ్రత్తగా పరికించితిమేని శ్రీశివశంకరుల లక్షణాలు కాశ్మీరకవినుండి పోల్చుకొనవచ్చును. ప్రవచనములవలెనే కొంత కోపం ఆగక పైకుబికివచ్చుట గురులతో వాసం చేసిన వారికి అనుభవ సిద్ధమయిన విషయం. శ్రీ శివశంకరులు కోపమును మాట లేక శాంతముగా నెట్టుండురో మనం బిల్హణపాత్రనుండి పోల్చుకోవచ్చు. నిత్య సంతోషం, సదా శ్రేయస్సహనం నూతనకవులను ఉత్సాహపరచటం వీరికివలెనే బిల్హణకవికిని నిత్యలక్షణాలుగా చిత్రించారు.

కవిప్రియలో కవి యామినిని వర్ణించగా యామిని యామినీవల్లభుని వర్ణించింది. ఈ కల్పన కథాసామరస్యానికి మేలి ఉదాహరణం.

మహారాజ పుత్రిక రాజపుత్రికగా కాక కవిప్రియగా ప్రసిద్ధికెక్కవలెననియే కోరుట కవుల రసజ్ఞతకును, యామిని సరసతకును, ఎంతయో అలంకారం. అందు మూలములో కొరవడిన ఈ యామిని కోర్కను శ్రీ శివశంకరులు వన్నెలు చిన్నెలు తీర్చి దిద్దిన కవిప్రియా రమ్యగాథ కనకవర్ణ రంజితంబగు నని ఉవ్విళ్ళూరింది. ఈ చిత్రణ అచ్చమైన కవి చేయవలసింది కాబట్టి కవిప్రియలో నిబద్ధమైంది.

కవి అనేక జన్మార్జిత పుణ్యసంచయం గల పురుషునికి నిజమనోహారిణి మహోనిబిడ బాహు మధురబంధంలో మరణసుఖం కస్తున్నాను. ఇది బిల్హణచరిత్రలోని అశక్యమైనా అచ్చట కవికంఠోక్తిగా చెప్పలేదు. ఇచ్చట ఉంది. ఉండవలసింది కానఉంది. ఆమాటకు అతని ఆచరణం అనుగుణమైంది.

బిల్హణచరిత్రలో కవి యామినినే ప్రేమించినట్లు చెప్పలేదు. కవిప్రియలో యామిని స్వయంగా తండ్రిని బతిమాలింది. ఈ కల్పన రసోచితం, స్వాభావికంగా ఉంది.

కవిప్రియలో యామిని ఎంతో త్వరపడింది కవిమాత్రం ఎన్నోవిధాలైన వెనుకముందులాలోచించాడు. ఎంతైనా తన గంభీరముద్రను వదల్లేదు. బిల్హణచరిత్రలో ఇరువురూ తమ స్థాయినుండి కొంత దిగజారారు.

బిల్హణీయంలో యామిని వృత్తాంతం తెలిసికొని మదనాభిరామ భూపాలుడు న్యాయస్థానంలో విచారణ పెట్టాడు. అలా చేయటం రాజమర్యాదకీ అంతఃపుర మర్యాదలకీ కొంత భంగకరం. కవిని న్యాయస్థానానికి తీసుకొనిపోవటం, కవి చేసిన దోషాన్ని ఉద్ఘాటించడం అంతగా రాచరికానికి తగవు.

కవిప్రియలో న్యాయస్థానం విచారణ లేదు. అంతఃపురంలోనే రహస్యంగా విచారణ జరిగింది. ధర్మాన్ని రాజగురువు, మహామాత్యుడు, మందారమాల, యామిని

వచ్చి చెప్తారు. ఇది సమంజసంగా ఉంది. కవికి శూలారోపణశిక్ష ప్రాకారంలోపలే జరగింది. ఇది సామాన్యంగా మహారాజ కుటుంబాలలో జరిగే ఆచారం. అంతువల్ల అంతఃపుర రహస్యాల్ని రహస్యంగా నీ కవిప్రియలో శ్రీశివశంకరులు చిత్రించారు. ఇది సముచితం. కాళిదాసు అగ్నివర్ణుని అంత్యసంస్కారం కూడా ఉద్యానవనంలోనే మంత్రులచేత రహస్యంగా చేయించాడు.

కాశ్మీరకవి కవిప్రియలో మనకు తొలి నుండి తుదివరకు ఒకేవిధమైన గంభీర ముద్రలో ప్రత్యక్షమౌతాడు. అతని హృదయం యామిని ప్రేమించినప్పుడెంత ఆనందంగా ఉందో శూలారోపణశిక్ష విధించినప్పుడు కూడా అట్లాగే ఉంది. మందహాసం అతనికి సహజభూషణం. ఇటువంటి నాయకులు సాహిత్యానికి కొంతమంది మాత్రమే పరిచితులు.

మూలంలోని శ్లోకాలకు శ్రీ శివశంకరులు తెలుగుపద్యాలు వ్రాసారుకానీ ఆ పద్యాల నిందు మేళనం చేయలేదు. బిల్హణీయంలోని శ్లోకాలనే ఉంచారు. అలా శ్లోకాలనే ఉంచటంవలన నాటకానికి అందంవచ్చింది. సన్నివేశానికి సహజత వచ్చింది.

సహజంగా శ్రీ శివశంకరులకు సంస్కృతమంటే అభిమానం ఎక్కువ. ఆ అభిమానంతో ప్రసిద్ధాలైన శ్లోకాలను ఎన్నో కవిప్రియలో నిక్షేపించారు. తమ గ్రంథాల్లో ఇతరకవుల రచనల్ని సమాదరించు అజాతశత్రుత, ఔదార్యం, శ్రీ శివశంకరుల ప్రత్యేకత.

వారి సూచనల్లో ఆదేశకాలాల్లోని రాజగృహనిర్మాణాలు, వారి సంప్రదాయాలు, ఎలాఉండేవో వివరించారు. ఆ నిర్మాణాలు వారి సంజ్ఞా వ్యవహారాలు మనం కవిప్రియనుండి తెలిసికోవచ్చు.

వీరు మందారమాల పాత్రచిత్రణలో స్త్రీకిగల వాత్సల్యాన్ని, కూతుథంగ పాటునకు తల్లిచెందు ఆవేదన, సమయస్ఫూర్తిగా రాజుగారితో మాట్లాడుట మున్నగు గుణాల్ని వీరు చక్కగా పరిపోషించారు.

వీరి పద్యనాటికలయందలి నాయికానాయకుల సంభాషణనుండి వకుళమాల, హృదయేశ్వరి, మున్నగు పదాలు వినిపిస్తుంటాయి. ఈ పేర్లుగల వీరి గ్రంథాలు మనకు సుపరిచితాలు. కాబట్టి అట్టి గ్రంథాలను మనం సుపరిచితంగా ఊహింపవచ్చు.

కాశ్మీరకవిని శూలారోపణకై కోటపాలుడు వెంటబెట్టుకొని పోయినపుడు యామిని అర్ధనారీశ్వర చిత్రాన్ని చూసి చిత్తపమహాకవి విరచితమైన 'అచ్ఛిన్నమేఖల' మను శ్లోకాన్ని స్తుతిచేయటం వీరి సమయస్ఫూర్తి. ఇది ఎంతైనా మెచ్చుకోదగ్గ విషయం.

ఈ చిత్తపమహాకవి ఆంధ్రుడనీ ప్రతీహారభోజుని ఆస్థానకవిగా ఉన్నవాడనీ ప్రతీతి ఉంది.

ఆగ్రహోదగ్రుడైన మదనభూపతిని శాంతింపచేయటానికి రాజగురువు, మహామాత్యుడు, మందారమాల (రాణి) చివరకు యామిని వరుసగా బతిమాలుట. యామినియందలి అనురాగ విశేషాన్ని సూచించు కవి శ్లోకాల్ని మహారాజు వినటం, ఈకవిప్రియలో కమనీయంగా చిత్రించబడ్డాయి. ఈసన్నివేశం స్వభావసిద్ధమై రసానికి పరిపుష్టిని కల్గిస్తోంది. సంభాషణలు కూడా స్వాభావికాలు, మధురాలునై విలసిల్లుతున్నాయి.

కథా సంవిధానం రంగనిర్వహణ విభాగాలు కథామాధుర్యానికి రామణీయకాన్ని కూర్చాయి. రెండుపక్షాలలో జరగిన ఈకథ ఎక్కగా కవిప్రియలా చక్కగా తెనుగుదనాన్నలవరుచుకుంది. సంస్కృతహృదయులగు శ్రీ శివశంకరుల తెలుగునాటిక ఆంధ్ర సామ్రాజ్యానికి శారదచంద్రికల్ని వెలయించింది.

ప్రసిద్ధాలైన సంస్కృత శ్లోకాలను పొదగటంలో వారుచూపిన విశిష్టత అసాధారణమైంది. ఈ కవిప్రియకోసంకే సంస్కృతమున బిల్హణచరిత్రగా రూపొందిందా ? అనిపిస్తుంది.

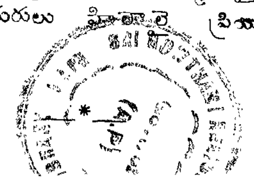
సాహిత్యంలో నాటికలకు విలక్షణమైన గౌరవం ఉంది. నాటకంలో సాహిత్యంతోపాటు సంగీతాభినయాలకు కూడ స్థానం ఉంది. పద్య గద్యమయాలైన కావ్యాలలోకాని చంపువులలోకాని ఈ సంగీత సాహిత్యాభినయాల సమ్మేళన లేదు. కావున మనపూర్వులు నాటకానికి ప్రత్యేకంగా గౌరవస్థానాన్ని ఇచ్చారు.

అటువంటి నాటికా ప్రక్రియలోకూడ శ్రీ శివశంకరులు మరొక నూతన చైతన్యాన్ని వెలార్చారు.

పద్య గేయ నాటికారచనతో ఈఅభినవమార్గం మొదలైంది.

గద్యంకంటె పద్యం ఉత్సాహజనకం. ఈ పద్యానికి సంగీతాభినయాలు భావానుగుణంగా ప్రతిష్ఠితంకావడంవల్ల ఈ 'కవిప్రియ' రసజ్ఞులోకానికే ప్రియమైంది. శ్రీ శివశంకరుల హృదయం నిత్యనూతన మార్గాన్ని అన్వేషించేది కాబట్టి ఈ 'కవిప్రియ' తెలుగు సహృదయులోకాని కందింది. వారి హృదయంవలె, వారిసంభాషణంవలె, వారి నడకనడివలె, వారి రచనలు కూడ మృదువులు, మధురాలు, అమలినాలు.

ఈ కవిప్రియ సర్వకవిప్రియ. సహృదయ హృదయాది కవిప్రియ. శ్రీ శివశంకరుల సత్యశివ సుందరాత్మకమైన కవితామాధురులు ... ప్రియాలైనాయి.

10. 'అపరగౌతము' గుమ్ములూరి సంగమేశ్వరశాస్త్రి-తర్కసరస్వతీ వరివస్య

- శ్రీ ఉపద్రష్ట వెంజ సర్వమంగళేశ్వరశాస్త్రి.

అది పదునెనిమిదవ శతాబ్దము. 'కావ్య శాస్త్రవినోదేన కాలో గచ్ఛతి ధీమతామ్' అనునట్లుద్దండ పండితులు తమ తమ పాండితీ శౌండీర్యములను ప్రదర్శించిన కాలమది బొబ్బిలి, విజయనగరము మొదలగు సంస్థానములలో పండితగంధసింధుర యూథముల శాస్త్ర సంగ్రామములు ప్రభువుల సమక్షములో 'చాక్షుష క్రతువు'లుగా వీనుల విందులుగా జరిగిన రోజులవి. అటువంటి మహోత్తమ కాలములో నాటి శ్రీకాకుళ మండలమునకు సంబంధించిన బొబ్బిలి తాలూకాలోని గంగన్నపాడను అగ్రహారమున వేంకమాంబా లక్ష్మీనారాయణ పుణ్యదంపతుల నోముల పంటగా పుట్టినవారే శ్రీ సంగమేశ్వరశాస్త్రి గారు. క్రీ.శ. 1851వ సం॥ము వీరి జననకాలము.

అభినవాంధ్ర కవితాపితామహులుగా విశ్రుతి కెక్కిన బ్రహ్మశ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వర విద్వత్కవీశ్వరుల యొద్ద సంగమేశ్వరశాస్త్రి గారు సంస్కృత కావ్యముల నభ్యసించిరి తరువాత బొబ్బిలి నగర రాజాస్థాన పండితులైన సుసర్ల సీతారామశాస్త్రి ప్రభృతులయొద్ద తర్క ప్రకరణ పంచకము నధ్యయనము చేసిరి. తదనంతరము సంగమేశ్వర శాస్త్రి గారు కృష్ణామండలాంతర్గత గుమ్ములూరి వాస్తవ్యులైన శ్రీపాదరామశాస్త్రి వర్యుల యొద్ద నవ్యన్యాయములోని పంచవాద గ్రంథములను పఠించి తర్కశాస్త్రమున స్వయం నిష్ణాతు లయినప్పటికి అసంతుష్టులై విజయనగర మహారాజసంస్థాన పండిత వరేణ్యులైన మహిసూరుభీమాచార్య మహోదయుల సన్నిధిలో గదాధర భట్టాచార్య కృతానుమాన ఖండగ్రంథముల నధ్యయనము చేసిరి. శ్రీపాదరామ శాస్త్రి గారి యొద్ద తర్క ప్రకరణముల నభ్యసించు శ్రీసంగమేశ్వరశాస్త్రి గారికి సుప్రసిద్ధ మంత్రశాస్త్రద్రష్టలు, 'తర్కతీర్థ' బిరుదాభిశోభితులునైన ఆదిభట్ట రామమూర్తి శాస్త్రి గారు సహాధ్యాయు లగుట సంభవించినది. శ్రీసంగమేశ్వరశాస్త్రి గారు భీమాచార్య గురువరేణ్యుల యనుజ్ఞను పొంది కాశికి పాదచారులై పయనించి యట జగదీశపంచానన భట్టాచార్యుల వారియొద్ద మథురానాథకృత తార్కిక సంప్రదాయములను తెలిసికొనిరి. జగదీశ పంచానన భట్టాచార్యుల వారచిరకాలములోనే శాస్త్రి గారిశాస్త్ర పారంగతత్వమున కచ్చెరువంది యచ్చటి కాశీరాజ మహాసభలో పండిత పరిషత్తు జరపించి తత్రత్యులైన పండితులతో శాస్త్రార్థచర్చ జరిపించిరి. అచ్చట సకల పండితజన సమక్షములో చదలు మారుమ్రోసిన చూపరుల కరతాళధ్వనుల మధ్య కాశీరాజు గారు సంగమేశ్వర శాస్త్రి గారికి జయపత్రికలను సమర్పించి దుశ్శాలువను కప్పి ఘనముగా సత్కరించిరి.

అచ్చటినుండి శ్రీ శాస్త్రి గారు నవద్వీపమునకు వెళ్ళిరి. ఈ నవద్వీపము తర్కపండితులకు తరగని గని. ఇచ్చటి విద్వత్కుంజరములతో కూడ శ్రీశాస్త్రి గారు వాదోపవాద వాగ్యుద్ధమునకు సింహసదృశంగా తలపడిరి. వాదనయందు సంగమేశ్వర శాస్త్రి గారి కపారమైన నైపుణ్యము గలదు. నవద్వీపమునందలి పండితులను నిరుత్తరులను చేసి యచ్చట కూడ ప్రశంసాపత్రికలు పొందిరి. ఈవిధముగా శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రి గారు పాండిత్య దండయాత్రలలో దిగ్విజయ పరంపరలను పొందుచు గద్వాల సంస్థానమునకు విచ్చేసి యచ్చటకూడ తిరుగులేని విజయమును పొందిరి.

శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రి గారు మహిసూరు భీమాచార్యులవారికి పుత్రకల్ప శిష్యులు. గురువుగారనపత్యులగుటచే సంగమేశ్వరశాస్త్రి గారాచార్యుల ఇంటి యొద్దనే సంసారము సాగించిరి. అప్పటికే సంగమేశ్వర శాస్త్రి గారి నామము సువిశ్రుత మగుటచే పెక్కుమంది శిష్యులాయన చుట్టును చేరిరి. నాడు తర్కశాస్త్ర మభ్యసించినవారిలో నూటికి ఎనుబది మంది శ్రీశాస్త్రి గారికి శిష్యులే యనుట యత్యుక్తి కాజాలదు.

తరువాత శ్రీ శాస్త్రి గారు శిష్యుల ప్రోద్బలముపై పశ్చిమ గోదావరీ మండలమునకు చెందిన కాకరపర్రు గ్రామమున కేగిరి. గ్రామము యావత్తు ఆ పుంభావ సరస్వతిని సాదరముగా ఆహ్వానించి గౌరవించినది. ఆ గ్రామస్థులందరు వీరి శిష్యబృందమునకు భోజనాది సకల సదుపాయములను కల్పించి తమ భక్తిప్రపత్తులను ప్రకటించుకొనిరి. కాకరపర్రులో శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రి గారు శిష్యులకు శాస్త్ర మధ్యాపనము చేయుచు మూడున్నర సంవత్సరము లుండిరి.

ఇంతలో వీరి గురువుగారయిన భీమాచార్యులవారికి చరమావస్థ సమీపించినదని తెలియగా విజయనగరము వెళ్ళి అచ్చట స్థిరపడిపోయిరి. గురుభక్తి పరాయణులగు శ్రీ శాస్త్రి గారు గురువుగారి అంత్యక్రియలను జరిపి గురు ఋణమును తీర్చుకొనిరి. తరువాత విజయనగర ప్రభువులైన ఆనందగజపతిగారు శ్రీసంగమేశ్వర శాస్త్రి గారిని సంస్కృత కళాశాలలో ప్రధానాధ్యాపకులుగ నియమించిరి. క్రీ॥ శ 1893 వ సం॥లో శాస్త్రి గారు సంస్కృత కళాశాలలో ప్రధానాధ్యాపక పదవి నలంకరించిరి. మహిసూరు భీమా

చార్యులవారి మరణానంతరము సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు ఆనంద గజపతి మహారాజుగారి ఆస్థాన పండిత పదవి నలంకరించిరి.

ఇట్లుండగా క్రీ॥ శ॥ 1912 వ సం॥లో శ్రీ సత్యజ్ఞానానంద మధ్వస్వాముల వారు రాజమహేంద్రవరములో అఖిలనైయాయిక మహాసభను జరిపించిరి. శ్రీసంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు శిష్యకోటితో ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో పెండ్లికి తరలివెళ్ళిన విధముగా ఆ నైయాయిక మహాసభకు బయలుదేరిరి. ఆ సభలో వీరి వాదనైపుణి నిరుపమానముగా నున్నందున స్వామి వారు ముదబ్ధి నోలలాడిరి. శ్రీ మధ్వస్వాముల వారు శ్రీ సంగమేశ్వరశాస్త్రి గారి సోపపత్తిక వాదవైదగ్ధ్యమునకు సంతసించి,బహువిధముల సమ్మానించిరి.కడకు జీవితములోని చివరి సభలోకూడ పరాజయ మెరుగని పాండిత్యధను డాయన.

ఇక తర్కశాస్త్రమునకు సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు చేసిన సేవ అమూల్యమైనది. వీరిపేరు తలచినంతనే పండితులకు సద్యః స్ఫురించునది 'సంగమేశ్వర క్రోడపత్రములు'. తర్కశాస్త్రమను నది నేటికాలయవని శాభ్యంతరమున కనుమరుగైపోవుటచే సంగ్రహ తర్కశాస్త్ర చరిత్రను తెలిసికొనుట చాల ముఖ్యము. తర్కమనగా నేమి? తర్కశాస్త్రచరిత్ర మెట్టిది? తర్కశాస్త్రమునకు సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు చేసినసేవ యెట్టిది? అనెడి విషయములు విశదీకరణయోగ్యములైనవి.

'తర్క్యన్తే ప్రతిపాద్యంతే ఇతితర్కః' అనగా ఊహించి తెలిసికొన దగిన దని తర్కమనుపదమునకు వ్యుత్పత్తి. దీనికే న్యాయశాస్త్ర మనునది నామాంతరము. ఈతర్కశాస్త్ర మంతయును అనుమాన ప్రమాణమునాధారముగ చేసికొని బయలుదేరినది. 'గౌతమమహర్షి' న్యాయశాస్త్రమునకు మూలపురుషుడు. ఇతడు 'న్యాయసూత్రములు' అనెడి గ్రంథమును విరచించెను.

ఈ గౌతమమహర్షి న్యాయసూత్రములను లేదా గౌతమ తర్కమును ఆధారముగా చేసికొని మధురానాథుడు జగదీశుడు, గదాధరుడు నను మువ్వురున్యాయశాస్త్రమును పెంపొందించిరి. శ్రీనాథుని కూర్మి బావమఱదియైన దగ్గుపల్లిదుగ్గన శ్రీనాథుని గూర్చి తెలియ చేయు సందర్భమునందు

'అక్షపాద కణాదపక్షిలోద్దీరిత
న్యాయకళాకౌశలాతిశయము' –

అని పేర్కొనిన పద్యమునుబట్టి అక్షపాదుడు, కణాదుడు, పక్షిలుడు మొదలగు నైయాయికుల సంగతి తెలియుచున్నది. దిఙ్మాత్రముగా తర్కశాస్త్ర చరిత్ర యిది. శ్రీ సంగమేశ్వరశాస్త్రి గారు మధురానాథ జగదీశ గదాధరుల మార్గములను సమ్యగవగాహనకు తెచ్చుకొని కర్కశమైన తర్కశాస్త్రమును కరతలామలకము గావించుకొనిరి. సంగమేశ్వర శాస్త్రి గారు తర్కశాస్త్రముమీద తమ కేర్పడిన ఒక విశాలావగాహనను పురస్కరించుకొని క్రోడపత్రరచన కుపక్రమించిరి.

'సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వమ్' అను పూర్వపక్షీయవ్యాప్తిపై గల పూర్వపక్ష సిద్ధాంతముల కనువుగా అనుగమములను సృజించి పూర్వాపరబంధ సుందరముగా అన్వయించి నిర్దుష్ట సమగ్ర సిద్ధాంతములను ప్రతిపాదించుటయే వీరి 'మాథురీపంచలక్షణీక్రోడపత్రము' లో గల విషయము. సంగమేశ్వరశాస్త్రి గారిచే విరచితమైన యీ మాథురీపంచలక్షణీ క్రోడపత్రమును మైసూరు ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించిరి.

ఇక వీరు రచించిన రెండవ గ్రంథము జగదీశ సిద్ధాంతలక్షణముపై వ్రాసిన క్రోడపత్రము. 'హేతువ్యాపక సాధ్య సామానాధికరణ్యము' అను సిద్ధాంత వ్యాప్తి లక్షణమును పురస్కరించుకొని జగదీశపండితుడు' సిద్ధాంత లక్షణము' అను విశాలగ్రంథమును విరచించెను. ఇది యాధారముగా వెలసిన విమర్శ గ్రంథమే 'సంగమేశ్వరక్రోడము' అనునది. క్రోడపత్రము లనగా శాస్త్రముమీద సంగ్రహవిమర్శ లని యర్థము. ఏకోయొక విషయమును క్షుణ్ణముగా చర్చించి సా మును చూపుతీరును క్రోడ మని యందురు.

'దీధితి' అనెడి గ్రంథమునకు భవానంద ప్రభృతులు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములు పూర్వము మిక్కిలి ప్రసిద్ధిచెందియుండుట సకలజనవిదితమైన విషయము. అయినను జగదీశుడు, గదాధరుడువ్రాసిన వ్యాఖ్యానములు మిగుల సారవంతములై పండితలోకమున ప్రశస్తివహించుటచే అవియే ప్రచుర ప్రచారములోనికి వచ్చి భవానందీయాది ప్రాచీన కృతులు నష్టప్రాయము లైనవి. జగదీశ పండితుని వ్యాఖ్యానమునకు వ్యుత్పాదకమనియు గదాధరుని వ్యాఖ్యానమునకు 'మోహక' మనియు పేర్లు. ఇవి యుక్తమైనవే. జగదీశ వ్యాఖ్యానమున విషయబాహుళ్యముచే వాని లక్షణములు కలుతెలుగుటకు నుండుటచే ఆచార్యాంతేవాసు లుభయులకు అల్పాక్షరములచే ననల్పార్థబోధకలుగుట దుస్తరమగుటయేకాక నిర్దుష్ట పాండిత్య సంపాదనక్షమములు కాలేదు. గదాధర వ్యాఖ్యలో విషయము లధికముగాను వాని యర్థములు విస్తృత వ్యాసరూపమున నుండుటచేత ఉపాధ్యాయ విద్యార్థులుభయుల కధ్యాపనాధ్యయనముల క్లేశకరమగుటచే నిర్దుష్టవ్యుత్పత్తి జనకములు కానేరవు. ఈ జగదీశ గ్రంథములకే పఠనపాఠనాదులలో బహుళప్రచారముండెడిది. జగదీశగ్రంథముల కెంతగా ప్రాధాన్య మొసగబడినదో అంతగా గదాధర గ్రంథముల కాదరము లభింపలేదు.

అందువలన జగదీశ గ్రంథములలో నొకటియగు 'సిద్ధాంతలక్షణము' అనుదానికి వ్యాఖ్యానము పండిత ప్రకాండులైన శ్రీ గుమ్ములూరి సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు 'సంగమేశ్వరీయము' అనెడి పేరుతో రచించిరి. దీనినే 'సంగమేశ్వర క్రోడము' అను పేరుతో ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తువారు 1933సం॥లో ప్రచురించిరి. ఈ గ్రంథమున సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు రపూర్వములైన విషయముల నెన్నిటినో ఆవిష్కరించి సిద్ధాంతీకరించుటచే వీరి క్రోడపత్రము లన్నిటిలో 'సంగమేశ్వర క్రోడము' గ్రంథముస్థానమును సంపాదించినది.

ఇదేవిధముగా గదాధరీ యానయవ గ్రంథమునకు క్రోడపత్రమును రచించుచుండగా క్రీ.శ. 1933 సం॥ము మే 14వ తేదీన శ్రీ సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు దివంగతులైరి. అందువలన గంగాధరీయానయవ గ్రంథ మసంపూర్ణమై నిలిచిపోయెను. మనదేశములో తర్కశాస్త్రము పూర్తియైన జనిపించుకొనదలచువారు సంగమేశ్వర క్రోడపత్రముల నవశ్యము పఠింతురు. పరిపూర్ణ జ్ఞానప్రదాయకములు వీరి క్రోడపత్రములు.

తర్కశాస్త్రమునకు వీరు చేసిన అపారమైన సేవను పురస్కరించుకొని సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారికి 'అపరగౌతమ' అను బిరుదము లభించినది. ఆ బిరుదు వీరిపట్ల సార్థకమైనది. విద్యాధనమునకై వీరికి తరుగని శిష్యసంపద కలదు. వారిలో కొందరు ప్రముఖులు

1) బ్రహ్మశ్రీ కాశీ కృష్ణాచార్యులు గారు
2) ,, మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు.
3) ,, ధూళిపాళ సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు
4) ,, మరువాడ శంభన్న శాస్త్రిగారు.
5) ,, పేరి లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రి గారు.
6) ,, గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు.
7) ,, పప్పు అప్పయ్య పండితవర్యులు.
8) ,, దెందులూరి పానకాలశాస్త్రి గారు.
9) ,, మరువాడ పురుషోత్తమ శాస్త్రి గారు.
10) ,, కొల్లూరు సోమశేఖరశాస్త్రి ప్రవరులు.
11) ,, కొల్లి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు.
12) ,, కుమ్మర గుంట్ల సీతారామాచార్యులు గారు.

పట్టాభిషస్త్ర పండితుల నిప్రశస్తి వహించిన మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారి 'సంగమేశ్వర క్రోడము' అనెడి గ్రంథమునకు 'ప్రశస్తి' అనెడి పీఠికను వ్రాసిరి. ఈ పీఠికలో 'ఏతత్పండిత ప్రశంస్య విజయనగర సమాస్థానాంతర మహా మపి న్యాయశాస్త్రవిషయే తదీయ శిష్యకోటిం ప్రవిశ్యస్థితోఽస్మి' అని వ్రాయుటవలన శ్రీ తాతాసుబ్బరాయశాస్త్రిగారు వీరి శిష్యు లని విదితమగుచున్నది.

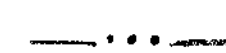
మహా మహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు తాము వ్రాసిన పీఠికలో గురువరేణ్యులైన సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారిని గురించి ఒక్కచక్కని అభిప్రాయమును ప్రకటించిరి.

'వాద ప్రసంగే అయంచ పండిత ప్రవరః
ప్రతిపక్షభూతం వాక్పతి మపి మూకీకర్తుం
ప్రభవ తీతి వచనః స్వభావోక్తి తామాపద్యతే?

ఇది సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారికి మహామహోపాధ్యాయు లిచ్చిన కితాబు. జాన్సన్ అను జర్మనీపండితుడు శ్రీ సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారియొద్ద శాస్త్ర రహస్యములను గ్రహించెను. జాన్సన్ మొదలగు పాశ్చాత్య శిష్యులవలన సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు ఖండాంతర పరివ్యాప్త యశోవిశాలులైనారు. పాశ్చాత్య దేశములనుండి వీరికి గౌరవ 'డాక్టరు' బిరుదము వచ్చినది.

ఎన్నియో కష్ట నష్టముల కోర్చుకొని

తదేక దీక్షతో కర్కశతర్కశాస్త్రము నభ్యసించి తచ్ఛాస్త్ర ప్రచారమునే జీవితాశయముగా స్వీకరించిన ధన్యజీవి సంగమేశ్వర శాస్త్రిగారు. నిరంతర మంతేవాసుల కధ్యాపనము చేయుటయే వ్రతముగా నాచరించిన మహనీయు డతడు. జీవించినంతకాలము శాస్త్రిగారు తమ యధరస్పందనలో శారదాపాద మంజీర మంజు శింజానములు వినిపించిరి. ఇంతటి పాండిత్య సంపదతోడు వీరు నిరహంకారులు, నిరాడంబరులు నగుట బంగారమునకు తావి యబ్బిన ట్లయ్యెను. ఇటువంటి శాస్త్రజ్ఞాన దీధితుల సీను పండితరత్నము తెలుగుగడ్డపై ప్రభవించుట నిజముగా మనకొక గర్వకారణము. దిగ్దంతులైన విబుధ సత్తములను సృజంచిన యపర విరించను డాయన.

11. మిడిసిపడకు

- శ్రీ వెలుదండ నిత్యానందరావు.

అందమా పెట్టెలోనుండు నగ్గిపుల్ల!
కమ్ర మకుటమ్ముగా నీదు గంధకమును
ఇంద్రభవనమ్ముగా నీదు ఇరుకుగదిని
ఎడద తలపోసి తలపోసి మిడిసిపడకు.
విఱ్ఱవీగకు మిడి గుర్తుపెట్టుకొనుము
నిజము తెలుసుకోనీవాదు నీ దురాశ.
ప్రకృతికాంత చల్లనిచూపి పరవశముగ
అన్ని ఋతువులు మధురమా ఆమనిగను
బ్రతుకుచున్న నీ దివ్యజీవనము నంత
చెరచి; నీయాత్మ దెగటార్చి చెరబిగించి
రయము గుర్తు తెచ్చుకొనుము యగ్గిపుల్ల
నీదు మకుటభవనములు నీవు రక్ష
సల్పజాలవు వాటి ఘర్షణయె నిన్ను
పూని మండించి గాల్చు బూదిగాగ.

(The Vulturous Matchwood' written by V. C. Chakravarthy కి భావానుసరణము ఈ గీతమాలిక.)

12. కాళిదాసు - వర్ణనా వైచిత్రి

- శ్రీ డి. అర్క సోమయాజి.

'సంస్కృతం నామ దైవీవాక్' అని పతంజలి మహాభాష్యవచనము. పైగా 'జననీ సంస్కృతంబు సకలభాషలకును' అని వినుకొండ వల్లభరాయని నుడి. ఇట్లు ఆంధ్రేతర కవు లందరిచేత నేకాక ఆంగ్లేతర ప్రాచ్య భాషాకవులచేఁగూడ మన్ననలనందినదియును, లోకమున వెలుగొందుచున్న ఐదువందల భాషలయందునూ అగ్రతాంబూలమును గ్రహించి దైవభాషయైనదియును, అయినట్టి భాష గీర్వాణ భాష. శోకమే శ్లోకమై ఆదికవి నోట నుద్భవించి రామాయణ మహాకావ్యమున ఆర్యావృత్తములలో నర్తనములు సలుపుచూ క్రమేణ కవికులగురువు - కమ్రకవితావిలాసుఁడు, అయిన కాళిదాసుని చేతఁ బడి, రమణీయభావవిన్యాసములతో మందాక్రాంతా వృత్తములలో మందమంద గమనములతో నేఁతత్సంస్కృత భాషామతల్లి భాసభవభూతి శ్రీహర్ష బాణభారవ్యాది కవిచంద్రుల కావ్యములయందు నోలలాడి యశోవైజయంతికలా సేతుహిమాచల పర్యంతము నెగురఁగా నాటికీ నేటికీ తల్లిభాషగా రాణకెక్కినది. అట్టి సంస్కృత భాషా మహాంబుధికి కాళిదాస కవిచంద్రుఁడు నిజముగా చంద్రుని వంటివాఁడే!

'పురా కవీనాం గణనాప్రసంగే
కనిష్ఠికాధిష్ఠిత కాళిదాసా
అద్యాపి తత్తుల్యకవే రభావా త్
అనామికా సార్థవతీ బభూవ।'

అని కవుల గణనయందుఁగూడ నతని కగ్రతాంబూలమే! అట్టి ఈ కవికులతిలకుని యపూర్వ మృదుమధుర కవితారచనలు సంస్కృతభాషాయోషకు అలంకారములనఁగ్రుచ్చిన యాణిముత్తెపుసరులు. ఈ కవికావ్యప్రపంచమున ఒక మేలిమివజ్రము కుమారసంభవము. ఇయ్యది పేరునకు కుమారసంభవమే కాని నిజమునకు జగతికి మాతాపితరులైన గౌరీశంకరుల ప్రణయవిలాసమే! అట్లు రాణకెక్కిన ఏతత్కావ్య సుమమునందలి తేనెసోనల రుచుల మాధుర్యమునుఁ జవిఁజూచుచు, కవీంద్రుని ఊహాశాలిత్వమును, భావ సంపదలను, వర్ణనావైదగ్ధ్యమును కొంచెము పరిశీలింతము.

అస్త్యుత్తరస్యాం దిశి దేవతాత్మా
హిమాలయో నామ నగాధిరాజః
పూర్వాపరౌ వారినిధీ విగాహ్య
స్థితః పృథివ్యా ఇవ మానదణ్డః॥

అని హిమాలయ వర్ణనముతో కావ్యరచన నుపక్రమింపబడినది. ఈ శ్లోకము హిమవన్నగౌన్నత్యమును రుచిఁజూపుటతోపాటుగా 'ఆశీర్నమస్క్రియా వస్తునిర్దేశో వాపి తన్ముఖమ్' అనుటచే వక్ష్యమాణ అర్థమును గూడా భాసింపఁజేయుచున్నది. ఆపైన నగాధిరాజుయొక్క నగాధిరాజత్వమును సుమారు పదునేడు శ్లోకములలో విపులీకరించి కావ్యమునకు వన్నెలుచిన్నెలుఁ గూర్ప మొదలిడినాఁడు మన కాళిదాసకవీంద్రుఁడు. ఈ ముఖటి వర్ణనమునందే ఈ కవిభావనా శిల్పము మన మనోముకురములయందు ప్రతిబింబింపక మానదు. ఏతద్వర్ణనా సందర్భమున ఈతని రమణీయ భావవికాసమున కొక్క యుదాహరణమును గైకొని పరిశీలింతము.

యశ్చాప్సరోవిభ్రమమండనానాం
సంపాదయిత్రీం శిఖరైర్బిభర్తి
వలాహకచ్ఛేదవిభక్తరాగా
మకాలసంధ్యామివ ధాతుమత్తామ్

(1 స 4 శ్లో)

ఈ హైమనగము సింధూర గైరికాది ధాతువులకు నిలయమట! దీనినికవీంద్రుడెట్లు చమత్కరించుచున్నాడో! రక్తవర్ణముతో నలరారుచూ గైరికాది ధాతువులు అకాల సంధ్యా సమయమును దలపింపఁజేయుచున్నవట! అదిచూచి యచ్చట సంచరించుచు నచ్చరలేమలు సంధ్యాభ్రమలో మునిగి అలంకార రచనమునకై తత్తరపాటుతో బిత్తరపడుచుండిరట! ఎంత చక్కని ఊహాసంపదయో కదా! ఇట్టి కల్పన యొక్క కాళిదాసునకే చెల్లినది. ఆభావన నాట్యతో దర్శనీయము. నిజమునకు మనకవి కూడా ఈ శ్లోకరచనాసమయమునందు ఆయచ్చరలేమలవలె తానునూ భ్రాంతిమదలంకార రచనమునకై తత్తరపాటు పడినాఁడేమో!

అల్లదే! హిమవన్నగ సమీపములందు నివసించెడు వనేచరులకీ గైరి దు, ఓషధులునూ, రతిక్రీడాసమయములందు అతైలపూరములైన దీపములగుచున్నవి! ఎంత చక్కని కల్పన? ఆ ఓషధుల యొక్క పరిణామమును, వానివలన హిమవంతుని పరిణామమును వ్యక్తము చేయుటకు పరిణామాలంకారరచనము గావించినాఁడేమో? ఒకప్రక్క వస్తువర్ణనము, మరియొకప్రక్క ఆవర్ణనముద్వారా హిమనగోన్నత్యమును పాఠకుల మనంబులకు దృగ్గోచరము గావించిన ఈ కవిచక్రవర్తి మస్తిష్కపు ప్రయోగశాలయందెన్ని పరిశోధనల జనితములో ఈ భావసంపదలు!

ఇఁక కావ్యమునందు హిమవత్పుత్రియైన హైమవతి వర్ణనము నొక్కసారి తడవి చూచెదము. పార్వతీవర్ణనా విషయమున కాళిదాసెంత శ్రద్ధవహించి యుండెనో యెఱుగలేము. ఇందు పార్వతీవర్ణనము అంగప్రత్యంగవర్ణనముగానే నడచినను ప్రతిమించలేదు. పాదాంగుష్ఠ నఖప్రభలతోఁ బ్రారంభించి కేశాంతములతో గావించి ఔచిత్య శోభితముఁ గావించినాఁడు.

దేవతల అంగప్రత్యంగ వర్ణనల విషయమునఁ బాదాదినుండి శిరఃపర్యంతమును, మానవుల విషయమున శిరమునుండి పాదముల పర్యంతము వర్ణించుట ఔచిత్యమే కదా! ఈవర్ణనము సుమారు పదిమూడ ఏడుశ్లోకములలో రమణీయ భావసంపదలు విరాజిల్లునట్లు గావించినాఁడు. పార్వతి వళిత్రయము కాముని యారోహణార్థము రచింపఁబడిన సోపానపంక్తి యఁట! ఎంత చక్కని భావన! ఆమె యౌవన ప్రాదుర్భవ సోపానపంక్తిని మనకళ్ళముందు గనపరచుచున్నాఁడు. ఈపద్యమును (శ్లోకమును) దిలకింపుఁడు!

సర్వోపమాద్రవ్యసముచ్చయేన
యథాప్రదేశం వినివేశితేన
సా నిర్మితా విశ్వసృజా ప్రయత్నా
దేకస్థసౌందర్యదిదృక్షయేవ (1 49శ్లో)

పార్వతీసౌందర్య విషయమున చంద్రారవిందాద్యుపమాన వస్తువుల సముచ్చయము నేకత్రసౌందర్య దిదృక్షతో నామె యందిమడింపఁజేసి విరించి యామెను సృజియించెనట! నిజమున కీసౌందర్య దిదృక్ష యాపార్వతిని సృజించిన విరించిదిగాదు. కావ్యనాయకయైన పార్వతి చిత్రణమునకై మన కవిబ్రహ్మకుఁ బుట్టినదేకాని వేఱొండుగాదేమో యని నా భావన! కాకున్న కొందరు తమ భావము నెదుటివారిపైని వ్యక్తముఁ జేసెడురీతిని మెల్లగా విరించిపై నెట్టినాఁడు! గడసరివాఁడే సుమీ! కేవలము పాత్రచిత్రణవిషయమునకే సరిపెట్టుకొనక మొత్తము కావ్యమున కన్వయించి చూచినచో నొక విధముగా నీకావ్యముగూడ సర్వోపమాద్రవ్యసముచ్చయముతో ఏకత్రస్థితలావణ్యావలోకనేచ్ఛతో నిర్మించినాఁ డనుటలోఁగూడఁ దప్పులేదేమో!

రెండవసర్గయందు తారకాసురబాధల నోర్వలేని ఇంద్రాద్యష్ట దిక్పాలకులు అతని కెట్లు దాసులైనారో సుమారుఒక్కొక్కని కొక్కొక్క శ్లోకమును రచించి వారి శోకతుల్యమైన బాధలను వ్యక్తము గావించినాఁడు. నిజమునకీ శ్లోకముల రచనా విషయమున నెంతో నేర్పును ప్రదర్శించి ఒక్కొక్క దేవతను కడు రమ్యముగాఁ జిత్రించినాఁడు. దేవతల ముఖములన్నియు హిమక్లిష్టప్రకాశములైన నక్షత్రములవలె నున్నవని నాఁడు. ఇఁట గూఢముగా తారకాసురుని ధ్వనింపఁ జేసినాఁడేమో? నక్షత్రములకు పర్యాయపదము, తారకలుగదా ఇఁట దేవతలయొక్క వదనములు హిమక్లిష్టప్రకాశములైన తారకలు. ఈ తారకల కసురుఁడు తారకాసుఁడేకదా?

ఇఁక వసంతవర్ణన విషయమున కాళిదాసుని ప్రతిభకు పట్టపగ్గములే లేవేమో! 'ఋతూనాం కుసుమాకరః' అని కదా! గీతావాక్యము. పైగా ఋతురాజుగూడా కాబట్టి ఈకావ్యమున మొదటఋతువర్ణన 'వసంతము'. ఈవర్ణన సుమారు పదిమూడ నైదు శ్లోకములలో గావించి కుమారసంభవమునకై మారుని రంగమున దింపినాఁడు. ఋతువర్ణనా విషయమున ఆయాయిఋతువులకు ప్రాణప్రాయమైన విషయములను జిత్రించుటలో నితని పరిశీలనా కౌశలము అయత్నస్ఫూర్తి గొట్టవచ్చినట్లు కనబడుచునేయుండును. ఇతరవర్ణనములన్నియు నొకయెత్తు. ఋతువర్ణనమన్న నొకయెత్తుగాఁ గనబడును. దీనికిఁ గారణ మెంతయైన ఋతుసంహారకావ్యముకదా! ఆవాసన ప్రతికావ్యసుమముపైకీ పోక మానదుగదా! ఇట్టి తావులయందు నీనయూహాశాలిత్వమును, భావనా పటుత్వముఁ బ్రదర్శించుచునే యుండును. ఇందలి వసంతవర్ణనారామణీయకతకు మూలద్రవ్యము నాదికవి రామాయణమునుండి గ్రాపుచేసి దానికి చిన్నలు గూర్చుచూ తుది మెరుగులతో దిద్దితీర్చినాఁడేమో! ఒక్క శ్లోక ముదాహరణముగా స్వీకరించెదము గాక!

పర్యాప్తపుష్పస్తబకస్తనాభ్యః
స్ఫురత్ప్రవాళోష్ఠమనోహరాభ్యః
లతావధూభ్యస్తరవోఽప్యవాపు
ర్వినమ్రశాఖాభుజబంధనాని (3స 39శ్లో)

పైశ్లోకమునందు లతలకునూ, తరువులకునూ సైతము మన్మథోద్దీపనమును గల్పించినాఁడు మనకవీంద్రుఁడనవచ్చును. ఏలనగా లతలకు నిండుపూగుత్తులు పాలిండ్లట! లేఁజివురాకులే అధరోష్ఠము అట! అట్టి లతావధువులవలన తరువులు ఆలింగనసుఖ మనుభవించినవట! ఇందు తరులకును, లతలకును మానవత్వము నూహగావించి వర్ణించుటలో విశేషమూ లేకపోలేదు. కాళిదాసు ఒక్కొక్కతరి ఒక్క భావము వలన రెండర్థములను ధ్వనింపఁ జేయుచుండు ననుకొంటిమి. ఇచ్చటఁగూడ నొకప్రక్క వసంత విజృంభణమును వర్ణించుచున్నాడు. మరియొక్కప్రక్క కథాభాగము వదలిపెట్టుట లేదు. ఇచ్చట కథను ధ్వనింపఁజేయుచు భావి కథను సూచించుచున్నాఁడు. తరువులు స్థాణువులుగదా! అట్లే శివుఁడు గూడా స్థాణువేకదా! అట్టి శివుఁడు లతవంటి పార్వతి సౌందర్యమునకు దాసుఁడౌనను విషయముఁ జెప్పుట కీకల్పనము గావించెనేమో!

ఇట్టి కవికవితారామణీయకత గ్రంథమందంతటనూ ముద్రమునందలి అమూల్యవస్తువులవలె (ముక్తికాయలు) దొరకుచునేయుండును. వెదకికొనుటకు మన కోపిక కావలయును గాని. అదొక్కటే తక్కువ మనకు. ఇట్లే గ్రంథమంతా పరిశీలించిన మన స్వల్పజీవిత ముక్క కావ్యమునకే చాలదు. ఇతరము లేల? ఇంకనూ ఈవర్ణనా ప్రతిభను వర్ణించుకొనుచూ పోయిన వ్యాసము బరువవును కాన ఇతర రహస్యములను సహృదయులు కావ్యమును జూచి యందలి రమణీయ భావములను మాధుర్యములను చవిచూచెదరుగాక! కాళిదాస కవీంద్రున కివే నా కైమోడ్పులు.

—+—

13. ఆంధ్రసాహిత్యము - హాస్యరసము

– శ్రీ వసంతరావు రామకృష్ణారావు, ఎం. ఏ.

ప్రతి సాహిత్యమును శబ్దరూపమును దాల్చియున్నది. ప్రపంచములో, ఏ సాహిత్యమైనను, కొన్ని సమాన గుణధర్మములు కలిగియుండును. దోషరహితములు, గుణసహితములు, రసభరితములు అయిన శబ్దములు, అర్థములు కలది సాహిత్యము. సాహిత్య లక్షణములను నిర్ణయించు సందర్భములందు ఆలంకారికుల మధ్య అనేకములైన అభిప్రాయములు కలవు. కాని, సాధు శబ్దార్థములతో కూడినది సాహిత్యమని వారందరును అంగీకరించియున్నారు.

ఆంధ్రసాహిత్యమునందలి శబ్దావళి, అనూనమైన గానమాధుర్యముతోడను, రసస్ఫూర్తితోడను, నిండియుండి, సజీవమై, మనోహర భావవిలసితమై సద్యః పరనిర్వృతిని కలిగించి, సాహిత్యము యొక్క పరమ ప్రయోజనమును సాధించుచున్నది – అది ఉదాత్త కల్పనములతో, ఉత్తమ శిల్ప లక్షణములతో, నిరత నిరవధిక రసానంద సంధాయకమై సాహిత్యమునందు, సత్యమును, సౌందర్యమును సమగ్ర మగురీతిని స్ఫురింపచేయుచున్నది.

ఆంధ్రసాహిత్యము ఆనందరసోత్పాదక – సాధు శబ్దార్థ సహితము – కావుననే 'దేశభాషలందు లెస్స' అను ప్రశంసను పొందినది! పాశ్చాత్యులచే 'ఇటాలియన్ ఆఫ్ ది ఈస్ట్' అనియు కొనియాడబడుచున్నది – సంస్కృతములోని గాంభీర్యము, ద్రావిడ భాషలోని సరళత్వము, ఆంధ్రవాణిలో పాదుకొనియున్నవి. గానమునకు రాగము ప్రధానమైనట్లు, సాహిత్యమునకు రసరామణీయకములు ప్రధానములు. ఆదికవి, నన్నయ నాటినుండి నేటివరకును 'ఇంతింతై... తానింతై ...నభోవీథిపై నంతై......' మధురముగా, మంగళకరముగా – ఆంధ్ర సాహితీ స్రవంతి, ప్రజాజీవనవాహినితో, పెనవేసికొని, ప్రవహించినది. ఒక్కమాటలో చెప్పవలెనంటే, ఆంధ్రసాహిత్యము, నీటుగానుండి, తేటతెల్లని పదజాలముతో నిండి, చదువరులహృదయము అందు తీయని తేనియ లూరించి, తన్మయత్వమును కలిగించునట్టిది.

మానవునకు సౌందర్యతృష్ణ అధికము. అందు ముఖ్యముగా, కవులును, కళాకారులును, అనిర్వచనీయమైన సౌందర్యారాధనమే, జీవనసాధనమను భావముతో, రససృష్టిని కావించుచున్నారు. దానివలన మానవుల జీవనమునందు రసస్ఫూర్తి భాసించుచుండుట గమనింపదగిన విశేషము.

పూర్వము, కవిత్వము, ప్రధానముగా, రాజుల, పాలకుల, జీవనమునకు సంబంధించి యుండినది రాజులు కొందరు, కవిరాజులై, కవిత్వమును పోషించిరి – ఎందరోకవుల కావ్యసృష్టికి వారెంతగనో దోహదముచేసిరి – కవులు గూడ ఆనందాస్పదమై, రసోత్పాదకమైన, మనోహరత్వమును మంజులత్వమును కొనసాగించిరి. ఆనాటికవుల జీవితములు భోగభాగ్యములకు తావలములై ఉండినవి – అందువలననే, 'నిరుపహతి స్థలంబు – రమణీ ప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చు కప్పురవిడెము – ఆత్మకింపయిన భోజనము – ఉయ్యెలమంచము' నుండిననే కాని కవిత్వము సాగదిదికాదు! నిజమే మరి –

'చెప్పవలె గప్పురంబులు
కుప్పలుగా పోసినట్లు – కుంకుమ పైపై
గప్పిన క్రియ – విరిపొట్లము
విప్పినగతి ఘుమ్మనం గవిత్వము సభలన్.'

ఈవిధముగా అలనాటి కవులు ప్రవహింపచేసిన కవిత్వము ఒక మధురమైన అమృతధార! అంతేకాదు –

'చెవులకు జవులై చల్లగ
కవులకు దవులై – సమస్తకావ్యకళా బం
ధువులై – రససింధువులై –
అవురా యని కవితలవని నలరగవలదా?'

అవురా అనునట్లుగనే ఆనాటి కవిత్వము వెలసినది. పూర్వకవులు, సమకాలీన భావప్రతినిధులై, ఆనాటి సామాజిక, రాజకీయ జీవనపరిస్థితులను తమకావ్యములందు ప్రస్ఫుటముచేసిరి – ఆంధ్రభాషా సరస్వతికి, అలంకారములుగా, అమూల్యమైన, కావ్య రత్నములను సమర్పించిరి!

రాజుల జీవనమునకు సంబంధించిన కవిత్వమునకు శ్రీ తిరుపతి వేంకటకవులు స్వస్తిపలికిరి. తొలిసారిగా, వారు ప్రజలకు కవిత్వమును అందించినారు. ఒకవంక ఉత్తుంగ తరంగమువలె లేచిన భారత జాతీయ ఉద్యమము – వేరొక ప్రక్క భావసంచలనము కలిగించిన, సమాజమునకు నూతనలక్ష్యములను నిర్దేశించిన, రచనాఉద్యమమూ కొనసాగినవి. ఆధునిక సారస్వత చరిత్రలో, కందుకూరి, గురజాడ, గిడుగువంటి భాషాసేవకుల, పాత్ర అనన్యమైనది!

కవి ఒకనిరంతర స్రష్ట – నిత్యకావ్య నిర్మాత. కవి మానసికస్థితి మృదులము. కవుల భావ సంచలనము వ్యక్తి వికాసమునకు, సామాజిక సంస్కరణమునకు దారితీసినది.

మన కావ్యములందు కవులు, సముచితమైనరీతిలో, నవరసములను పోషించిరి. కరుణ రసప్రధానమైన కావ్యములు జనసుభావ్యములై విలసిల్లుచున్నవి. అయినను హాస్యరసపోషణము నందు, మన పూర్వకవులు అంతశ్రద్ధ చూపినట్లు కనుపించును. వాస్తవమునకు, హాస్యమువలన సాహిత్యమునకు ప్రయోజనము చాల కలదు. ఏ కారణముచేతనో, పూర్వులు, మనకవులు హాస్యమునకుగల సాహిత్య ప్రయోజనమును అంతగా గుర్తించలేదు. సున్నితమైన, సునిశితమైన, హాస్యరసమునే వారు తమ కావ్యములందు ప్రవేశపెట్టిరి. హాస్యము చదువరుల వినోదము అనునది వారి ఆశయమై ఉండవచ్చును. మరియొక కారణము. ఆ కావ్యములందు సృష్టింపబడిన హాస్యమునకు సంస్కృత నాటకములు, కావ్యములు మూలములై ఉండుట! సంస్కృత నాటకములలోని, విదూషకపాత్ర కేవలము హాస్యరస ప్రధానమైనది. దానివలన ప్రయోజనము సాధింపబడదు. కొన్ని విదూషక పాత్రలు హాస్యమును అందించలేక పోవుటయు కలదు. మృచ్ఛకటికములోని శకారుని పాత్ర సరసమైన హాస్య రస స్వరూపమును ధరించలేకపోయినది.

హాస్యము నవరసములలో ఒకటి — 'విభావానుభావ వ్యభిచారి భావసంయోగా ద్రసనిష్పత్తిః' అని భరతముని రసనిర్వచనము చేసెను. హాసజనకమైన, అలౌకికానంద ప్రదమైన, చమత్కార కల్పనము హాస్యము అనబడును — అనగా నవ్వును పుట్టించునది హాస్యము. చిత్ర రచన, శిల్పము, సంగీతము మొదలైన కళలవలెనే, హాస్యమును ఒక చక్కని కళాకౌశలమే! సాధారణముగా, ఆనందమయమైన, మానసికస్థితి ఉన్నప్పుడే హాస్యము పుట్టును.

ఆచారవ్యవహారములందు, వేషభాషలందు, అలవాటుగా నున్నపద్ధతికి భిన్నముగా ఉన్న విషయము నవ్వు పుట్టించును. కాని మంద ప్రజ్ఞులకు నవ్వు కలిగించునది హాస్యము అనిపించుకొనదు. సహృదయులకు ఆనందము కలిగించునదియే హాస్యము. రమణీయార్థ ప్రతిపాదకమైన ఒకమాటగాని, ఒక చేష్టగాని, హాస్యమును కలిగించుచుండును. అట్లని నవ్వును పుట్టించునది అంతయు హాస్యమని అనుకొనరాదు.

జీవితమునందలి అనేకములగు విచిత్ర లీలలు కళాసృష్టికి కారణమగుచుండును. ఆ సృష్టి హాసజనకమైనచో అదియే హాస్యము. కాబట్టి జీవితవిలాసములను, విచిత్రములను ప్రతిపాదించుటయే హాస్యముయొక్క ప్రయోజనము అని చెప్పవచ్చును. హాస్యశీలుడు, జీవితములోని సుఖదుఃఖములను, మంచి చెడులను, తన అనుభవములోనికి తెచ్చుకొని సత్యమును వెలయించి, అసత్యమును నిరసించును. జనులను నవ్వించుట అనగా వారికి దేవత్వమిచ్చుటయే. చమత్కారశీలు డొక్కడే ప్రజలకు ఆనందము నందించుచుండును. అతడే విరుద్ధ ధర్మములుగల యీ విచిత్ర ప్రపంచమును, విభిన్నతత్వములు గల అనేకులను, ఒకేదృష్టితో ఆనందముతో చూడగలడు !

ఆంగ్లరచయిత అడిసన్ హాస్యమును నిర్వచించుటకన్న, హాస్యము కానిదానిని సూచించుట సులభమని చెప్పెను. హాస్యరససృష్టికి, మృదువైన మానసిక స్థితి అవసరము. కళామయము, రసోద్దీపనము కాగల స్వభావము హాస్యరచనకు కారణము. కవి, గాయకుడు, కళాకారుడు మొదలైనవారివలె హాస్యశీలుడు, సత్యమును, సౌందర్యమును సమానదృష్టితో సందర్శించును. కాబట్టి, హాస్యరచనము ఒక సమున్నత కళావిశేష మనదగియున్నది.

హాస్యము, శబ్దాశ్రయమనియు, అర్థాశ్రయమనియు రెండు విధములు. కేవలము, మాటల కూర్పుచేతనే, హాస్యముత్పన్నమైనచో నది శబ్దాశ్రయము. 'సాక్షి'లో ఇట్టి శాబ్దికమైన చమత్కారము విస్తారముగా కలదు. పానుగంటి వారు తమవచన రచనలో, శబ్దవైచిత్రితో ఒక క్రొత్తదారిని త్రొక్కిరి. సాక్షి ఉపన్యాసములలో, ప్రతిపదమును పరిహాసగర్భితము, ఆక్షేప భరితము, నై ఉన్నవి. అర్థాశ్రయమైన హాస్యములో వ్యంగ్యస్ఫూర్తి ప్రధానముగా ఉండును. అర్థాశ్రయమైన హాస్యము, ఉక్తిమూలమనియు, శక్తిమూలమనియు మరల రెండు విధములు. ఛలోక్తి, సరసోక్తి, వక్రోక్తి మొదలగునవి ఉక్తిమూలమైన హాస్యవిభేదములు.

హాస్యదృష్టి మానవుని చిత్తప్రవృత్తిపై ఆధారపడియున్నది. చమత్కారశీలునికి, జగమంతయును హాస్యమయముగా కనుపించుచుండును. హాస్యము మానవజీవితమున కొన్ని ప్రయోజనములను సాధించుచున్నది. హాస్యరచనముద్వారా సామాజిక సంస్కరణమును సాధింపవచ్చును. ఆనంద విలాసములను ప్రతిపాదించుటకే కాక, అసత్యమును నిరసించుటకు హాస్యముపకరించును. చమత్కారశీలత, లోకాతీతమైన ఒకదివ్యశక్తి. హాస్యమునకు ప్రసాదగుణము ముఖ్యము. సహృదయత, విశాలదృక్పథము, అవసరము. హాస్యప్రయోజనము, కావ్యప్రయోజనమును పోలి ఉండును. చమత్కారకల్పనము ఒక కమనీయశిల్పము. అదిహృదయ వికాసము

నకు, సత్యసౌందర్యముల సందర్శనమునకు ఆనందోత్పాదనమునకు తోడుపడును.

ఆనందరసము నుత్పాదించుటయే, లలితకళల లక్ష్యము. హాస్యమున, రామణీయకతకు ఒక విలక్షణస్థాన మున్నది. చమత్కారశీలుడును, ఏది సత్యము, శివము, సుందరమో, దానినే సందర్శించి అలౌకికమైన ఆనందమును అందరికిని పంచిపెట్టుచున్నాడు! కవిత్వ కల్పనా శక్తి అనన్యమైనది. ఈ భూతసృష్టి అంతయును, హృదయపరిణతిగల చమత్కారశీలునకు అత్యంతము ఆనందదాయకమైనదే అనుటలో అత్యుక్తి లేదు. సృష్టి అంతయును ఆనందమునుండి పుట్టుచున్నది. ఆనందమునందే వృద్ధి చెందుచున్నది. ఆనందము దిక్కునకే ప్రయాణమగుచున్నది- తుదకు ఆనందమునందే స్థాయిని కుదుర్చుకొనుచున్నది. కావున ఆనందప్రదమైన, అనుభవైక వేద్యమైన హాస్యశీలత మానవజీవిత పరిణతికి కారణమగుచున్నది.

చిత్తవిస్తారకారకమైన హాస్యరససృష్టి శాశ్వతమైన, నాశనములేని, సత్యము యొక్క స్వరూపమును వెల్లడిచేయును. ఒకమాటవిరువు, సమయస్ఫూర్తిగల ఒక తీవ్రభావము హాస్యమునకు వస్తువగును. చమత్కారకల్పనము హ్లాదైకమయమైనది- అనన్యపరతంత్రమైనది- నవరసరుచిరమైనది.

—. . . —

14. పరమానంద మునీంద్రులు

- అష్టావధాని శ్రీ కాపూరి పూర్ణచంద్రరావు, ఎం.ఏ, బి.ఒ.ఎల్

* కోటి వచించినన్ గుదుర
కొన్నది నాయెదఁ దత్త్వచింతనో
ద్ఘాటితవస్తువ త్యాదియ
కావ్యముగాఁ బొనరించి నాజను:
కోటి దురంత దుష్ట భయ
కోటి తొలంచెడు తామరాకుపై
నీటి కణంబులోని రమ
ణీయ భవాంబుధి దాటింపఁ జాటుచున్.

♦ జడములకజడంబులకును
పొడవడు చంద్రార్క పంచభూతంబు
కడలకు నుశువులకేయుది [లకున్
తడవినమూలంబు దానితలఁ చెడనెపుడున్

♦ మొత్తంబు శబ్దంబు ముద్దబంగారంబు;
సంగీత సాహిత్య సకలకావ్య
శాస్త్రసంచయములు చంచద్విభూషాళి;
'అసలు' కంటెను వడ్డి పసలు జిమ్మ
సూక్ష్మత త్త్వంబును శుద్ధసత్త్వంబును
కలితరజస్తమో గంధిలంబు
ఒక్కడే యయ్యును పెక్కురూపంబుల
నటియించునట్టి సనాతనంబు

♦ దానివర్ణింతు; లోకు లిద్దాని జూతు
రే? ప్రశంసింతురే? యననేల? అమృత
మొల్లని జనులు సానంద ముల్లమునకు
ప్రియము సేయని వారలు పృథివి గలరె?

♦ ఆమహితాత్మశక్తి బడి
యంతములేని ఖగోళమంచు ని
ష్ఠామహనీయసద్విధి న
సంఖ్య మలేఖ్య మనూహ్యమై ఉడూ
ద్దాము పరిభ్రమాధిగమ
ధార్ఢ్య మొకండని చూచువారి సం
ధామతిలోఁ గొనున్ హృదయ
తర్పణమై భగవద్విలాసమై।

* లెక్కకు కందని పరిమాణ రిక్షములు, సు
దూరమై; చిన్నవై; గుచి మిణుకుచుండ
లెక్కయే లేని చిన్నధరిత్రి పెద్ద
[illegible]

♦ ఈ మట్టి యుండయందున
భూమములో నైదు ఖండములు; పారావా
రామిత జలములు నగములు
శ్రీమదరణ్యాళిసృష్టి చెలగుచునుండున్.

* పాకుడ కరళ్ళపై తేలియాడెడి
మీగడ తరగల మిసుము లనఁగ
స్వచ్ఛసాత్త్విరస ప్రవాహంబుమీరి, ఘ
నీభవించిన హిమానీఘను లన;
విశ్వాంతరాళ సద్విజ్ఞాన మయరూప
జంగము వేద పుంజంబు లనఁగఁ
చేతనై పుణ్యంబుచే బ్రహ్మపొసిన
అచ్చంపు టమృతంపు టచ్చులనఁగ
భూమి చరియించు స్వర్దేవ పుంజ మనగ
నుందు రాఋషుల్ భరతోర్వి నందు
లోకకళ్యాణ భావనాలోలసతత
యజ్ఞయాగక్రియా సమాహ్లాదు లగుచు.

♦ నిరతశ్రుతిహితసుస్వరయుక్తి ద్విజపాళి
తరుశాఖ వేదమంత్రతతి సదువ
సతతమానిత్రవతాచార హోరివారులు
దరులందు నరగంట తపసేయు
యజ్ఞహవి ర్హ్రుష్ట హవ్య వాహనదీప్త
లసితంబు కుటశిఖాగ్రాలఁ గ్రాల
హింసావిదూర రిరంసామనోవృత్తి
నరిజంతులెప్డు సోదరత నెరప
పరమ మునికృత మంత్ర శబ్ద ప్రభావ
పూత పులకిత తనువైన భూతధాత్రి
మనుజకోటికి సకల సంపదల నిడగ
మెఱయుబుషివాటికలుకొన్ని భరతధరణి

♦ అందొక యెడ సుందర వన
మందున పుణ్యాశ్రమంబునందున పరమా
నందాఖ్య నెసంగెడు ముని
బృందారకు డొకడు గలడు విశ్రుతకీర్తిన్.

♦ ఆతడు శిష్యవత్సలుడు
యాగవిధానుపథానువర్తనుం
డాతడు బ్రహ్మకల్పుడు ము
[illegible]

డాతడు సర్వలోక విది
  తాత్మ పరాపరభవ్య భావమం
డాతనిఁ జెప్పబూనిన న
  రాకృతిగొన్న పరాత్పరుం డిలన్.

◆ ఆతడధ్యాత్మ దివ్య విద్యాధికతన
పృథివిలోపల చేయలేనిదియు లేదు
ఆత్మ సంతుష్టి కవధిగానైన కతన
పొదల మదిలోన వాంఛించునదియు లేదు.

◆ తెల్లవాఱక, మునియు నదీమతల్లి
పావనులు సూ! పరస్పర స్పర్శచేత,
తెల్లవాఱిన ఋషిపతి దినపతియును
జగతి వెలయింతు రాత్మతేజంబుచేత !

◆ తొంబదిపాళ్ళు దైవముగ
  తోచెడు వానిముఖంబు గాంచి ప
ట్నంబుల మానవుల్ చని వ
  నంబులలో వసియింపగా నర
ణ్యంబులె పట్టణంబులు జ
  నస్థలులే వన భూములౌచు మో
క్షం బరచేతిలో నమలకంబయి
  లోకము సాగువేళలన్.

◆ ఎల్లవారికి బ్రహ్మంబ దెట్టులుండు
నెప్పుడెట్లు కాంతు మటన్న యిచ్ఛగాని
ఎట్లు భోజనం బీబ్రతు కెట్లటంచు
జీవితంబున అవశాంత చింత లేదు!

◆ అమ్మవానీయుండా భువిరు
  హంబులమధ్య శిలావితర్ది పై
నెమ్మి వసించి వేదగత
  నిర్వచనంబులు చేయువేళ, భా
వమ్ముల నాత్మభావ విభ
  వంబుల శిష్యులు గొల్వనొప్పవో
మమ్మన మేఘమాలికల
  మధ్యను చుక్కలలోన చంద్రుడై.

◆ అతడా మాదిరి నొక్క నాడట నుప
  న్యాసామృతాసార వ
ర్ధిత కౌతూహల శిష్యుడై వెలయ న
  ర్థిన్ వచ్చి వేవేగ నొ
క్కతె డెవ్వాడొ! పదంబులంబడియెఁ బ్ర
  క్కం గల్గువారల్ సమా
యతవిస్మేర ముఖంబులం గనగ
  సాష్టాంగ ప్రణామంబుగన్. *

15. పద్యం విలువ

— శ్రీ ఆనంద.

పూర్వం, చాలాపద్యాలుండి, అందులో నాయకుని వృత్తాంతం అంతా వుండి వర్ణనలుంటే దానిని మహాకావ్యం అనే వాళ్ళు. ఆతరువాత దాన్నే కుదించి కొద్ది మార్పులతో ఖండకావ్యం అన్నారు. చివరికి నాయకుని వృత్తమూ వగైరాలని వదలి ప్రతిపద్యానికీ సంబంధ సాహిత్య రాహిత్యాలతో శతకాలని తయారుచేశారు. తరువాత మరింతతక్కువసంఖ్యలో ఖండికలు తయారుచేశారు. చివరికి తమ సంతాపసమ్మోదాల వ్యక్తీకరణకై పద్యాలని ఉపయోగించారు. కొందరు దినచర్యలు వగైరాలకికూడా పద్యాలని వాడారు. 'పద్యం' శైలూషికలా బహు భూమికలని ధరించింది. పంచరత్నాలు, నవరత్నాలు వగైరాలు తయారైనాయి. ఎవరైనా వస్తేపద్యం పోతేపద్యం, ఉంటే పద్యం ఉండకపోతే పద్యం, కలిస్తే పద్యం కలవకపోతే పద్యం, యిలా పద్యాన్ని బహుముఖంగా మనకవులు వాడుకోవడం మొదలెట్టారు.

పద్యాన్ని మందుల ప్రచారానికి వాడుకున్నవాళ్ళూవున్నారు. ఇలా పద్యం యిన్నిరకాలుగా నలిగినలిగి వసివాలిక అయిందో మగోటి అయిందో విచారించిన వాళ్ళెవరు ?

అసలు పద్యంయెందుకు అనే యీ రోజుల్లో 'పద్యాన్ని' గుర్తించుకొని కనీసం 'రామలింగని గుజ్జంలా' అయినా గీసేవాళ్ళున్నారని సంతోషించక యెందుకీ పరికిమాలిన విచారణ అనేవాళ్ళు కొంతమంది. పద్యం యేమయితే మనకెందుకు మనసంగతి కాదుగదా అనేవాళ్ళు మరికొందరు. ఈపద్యాన్నే సహకారరంగలో వుంచిన మహానుభావులు మరికొందరు. ఈపద్యాన్ని గురించి యిందరిన్నిరకాలైతే మాట్లాడకుండా వున్న ప్రప్రథమ ప్రబుద్ధవ్యక్తి పద్యమే.

పద్యవిన్యాసం రచయిత నేర్పుకి దర్పణం. స్పందన పద్యానికి పరమావధి అనుకుంటే దాన్ని ఒక పద్యంతోను, చాలా పద్యాలతోను, ప్రతీపద్యంతోనూ సాధించినవారున్నారు. ఉంటారు. మనుషుల్లో వున్నవిభాగాలు పద్యంలోనూవున్నాయి. పద్యంమూలాన కలిగే స్పందన ముఖ్యం అనేవాళ్ళున్నారు. పద్యానికి ముడిపదార్థాలైన శబ్దార్థాలలో దేనికి ప్రాధాన్యం వున్నట్లు ? ఒకదానికేనా ? రెండింకీనా ? అనుభూతి లేక స్పందన కలగడానికి శబ్దార్థాలలో సహకారిత్వం దేనికి లేక దేనికి ? అర్థమే దానికి మూలం అనుకుంటే మరి శబ్దంస్థితి యేమిటి ? కాదు శబ్దమేఅనుకుంటే అర్థంగతి యేమిటి ? అలా కాదు శబ్దార్థాలు రెండూ సమపాళంలో ఆ అనుభూతికి లేక స్పందనకు సహాయకారులౌతాయా ? పద్యాన్ని విమర్శంచేటప్పుడు ప్రాచీనులు చూపిన, మార్గాల్ని, లాక్షణికుల నిర్ణయాల్నీ, పాటించాలా వద్దా ? ఎంతవరకు పాటించాలి ? పద్యానికి తగిందేది ? తగనిదేది? 'కాదేదీ కవిత కనర్హం' అనేమాట అనేకార్థాల నిస్తోంది' కాదు ఏదీ, కవితకు అనర్హం' అనీ, కాదు ఏది యీకవితకు అనర్హం అనీ, యిలా కాకుస్వరాన్ని బట్టి, బహువిధాలుగావుంది. వక్తృవివక్ష, శ్రోతృవివక్ష, యివి రెండూ గమ్యార్థాన్ని సులభతరం చేస్తాయి. పద్యవిన్యాసంలో అనుకరణ ఒకటి నాగరికతగా చలామణీ అవుతోంది. అభిమాన కవి రచించిన వృత్తాన్ని యథాతథాను ప్రాసలతో నిర్వహించి అభిమానులచే 'అభినవ అభిమానకవి' అని సహకార

రంగంలో ప్రగతిసాధించిన ప్రగతిశీలురము మనం మార్గదర్శకులం. మన ఆంధ్రత్వం యిట్టివాటిలో అగ్రగామిగా వుంది.

పదవిన్యాసం, అర్థస్ఫూర్తి, వక్తవ్యార్థానికి, ఆరసానికీ అనుగుణంగావుండడం ధర్మం. కాని దానిని చూచేవా రెవరు? ఎవరైనా చూపితే దాన్ని సహృదయతగా భావించరు. చూపించడం సహృదయత కాదంటారు. అనుకరణ ఆర్థికంగాను శాబ్దికంగాను తగనిపని అనియెవరూ అనుకోరు. పద్యంలో 'అరువు' భాగాలన్నీ పోతే మనదంటూ మిగిలిందేమిటి? ఈ అనుకరణ వైదగ్ధ్యం అనుకోనే కాలంలా వుంది. మనపద్యాల్లో మన దెంతో యితరుల దెంతో సరిచూచుకోడానికీ, లేదా మరొకరు సరిచూడడానికీ అంగీకరించని మనం యేవో కొన్ని పద్యాలు వ్రాసి మనకు మనమే మహాకవులమూ, విమర్శకులమూ అయి మరొకరిని పరిశీలించ నారంభిస్తాము. పరదోషేక్షణ దివ్యచక్షుషః, యిత్యాదులు మనవే. అభిప్రాయాలచే గుర్తింపబడిన మనం గుర్తింపుదార్లతో సమస్కంధులమూ, వున్నతులమూ అవుతాము.

ఇట్టి పద్యాలపై అభిప్రాయాలు మొదలైనవి చాలవరకు ప్రహసనసమాలు. దాదాపు ఇవీ సహకార రంగంలోనికే వస్తున్నాయి. మావూరికి మీవూ రెంత దూరమో మీవూరికి మావూరూ అంతే దూరం గదా!

పద్యంలో వక్తవ్యార్థానికి చారుత్వం రావాలని వక్రోక్తులను ఆశ్రయించడం రివాజు. కాని ఆ ఆశ్రయంలో కొంతైనా ఔచిత్యం వుందా లేదా అనే ఆలోచనే రాకపోవడం మన అదృష్టమో దురదృష్టమో మరి. ఉదాహరణకి ఎవరోమహానుభావులు గతించారు. వారిపై తమకు గల గాఢమైనభక్తి శ్రద్ధలని వ్యక్తం చేయాలనుకోండి. మనకు తోచిన భావాన్ని పద్యంలోనో గద్యంలోనో యిమిడ్చి దానిని 'బట్వాడా' చేయజూస్తాము. దానికి చిరునామా కావాలిగదా! అశ్రుతర్పణము అని పేరు పెట్టాము. అశ్రువులతో తర్పణ మేమిటి? తర్పణాలు వదులుతుంటే అశ్రువులు వచ్చాయనా? అశ్రువులతో తర్పణం అనా? యత్తచ్ఛబ్ద విన్యాసవాక్యము సంస్కృత మర్యాద. అట్టి వాక్యాలని సంస్కృతం నుండి తెనుగులోనికి తెస్తే యథాతథంగా అయితే ముక్కస్య ముక్కార్థః అవుతోంది కదా! ప్రాచీనుడూ మన కిష్టుడూ అయిన కవి దాని నలా వాడాడు కాబట్టి మనమూ వాడాలి. ఆయన కాలం నాటి భాషావిన్యాసాలకి ఇప్పటికీ తేడావుందా? ఈరకమైన భావదాస్యం మనల్ని వదలినట్లగపడదు. ఒకాయన చాలా గొప్పవాడు. నిజమే ఆయన హిమాలయంలో సాధనచేసి వుండవచ్చు. అంతమాత్రం చేత 'తత్తపశ్చర్యకుం దావలంబు హిమాలయము మహిమాలయంబై తనర్చె' అని అనడం బాగుంటుందా? ఇందులో తత్ శబ్దం, నాలుగుపాదాల తరువాత 'ఎవ్వడాతండు' ఇత్యాదిగా మరో వ్యక్తిని చెప్తుంది. ఆవ్యక్తి యెంతగొప్పవాడైనా, అందులో సందేహంలేదనిముక్తకంఠంగా ఒప్పుకొన్నా ఆమహానుభావుని తపశ్చర్యచే హిమాలయంమహిమాలయమై తనర్చిందనడం యెంత సంభావ్యం? హిమాలయ మహిమలు పూర్వకాలంలో కవులచే వర్ణితములు. ప్రస్తుతం మహిమ లున్నట్లు అనుకోవడం లేదుకదా. ఇట్టి స్థితిలో ఆ వ్యక్తి తపశ్చర్యచే హిమాలయం మహిమాలయ మైందా? ఇది యెంతసంబద్ధం? కరుణరసవ్యక్తిలో 'హిమాలయం మహిమాలయం' అని శబ్దాలంకారతాపత్రయం బాగుందా? ఇలాగే 'తన్మహోపన్యాసధన్యవాగ్ఝరి గాంచి వార్ధిభామిని విష్ణుపదము బట్టె'. ఇక్కడ విష్ణుపదం ఆకాశవాచకమా విష్ణుపాదవాచకమా? ఇలాగే 'తనహో భాగవతాధ్యాపనము నెంచి పటపట శుకమాని పండ్లు కొఱికె' ఇక్కడ ఆ మహానుభావుని భాగవతాధ్యాపనానికి శుకమహర్షి పండ్లుకొఱకడ మెందుకు? శుక మహర్షికి గల వైదాంతికజ్ఞానం అనుభవికమహత్త్వంమరెవరికైనావుందా? ఒక లౌకికవ్యక్తికి శుకాధిక్యమూ, అట్టి శుకునికోపమూ సముచితాలేనా? నిజమైన వేదాంతి స్వతోధికుడైన తాత్త్వికునిఁ జూచి క్రోధం పొందుతాడా విద్యాస్పర్థియైన పండితునిలా. ఇందులో మరోవిచిత్రం 'పటపటశుకమాని పండ్లు కొఱికె' 'అనుకరణవాచక శబ్దానికి ప్రక్కనే వున్న కర్త పటపటలాడుతున్నాఁడేమి? పటపటలాడవలసినది పండ్లా శుకుడా? ఇట్టి వచనములు సామాన్యకృతములు కాక విశిష్టస్థానాలంకృతుని వైన, మిగిలిన మాబోంట్ల గతి యేమి? దీనిని నైయక్తికముగా గాక తత్త్వదృష్టితో జూడవలె నని మనవి. నేటిరచనలు దాదా పిట్లున్నవి కదా! ఏదో ఒకదాన్ని చూపాలి కాబట్టి 'అశ్రుతర్పణం' వదలడం జరిగి ది.

నాకు నచ్చిన కవు లిద్దరే సంస్కృతాంధ్రములలో కలరు వంటి కవులనబడు నేటి కొందరి వాక్యములు పరిహాసజనకములా తత్త్వములా? నచ్చిన కవుల గుణములు, నచ్చనికవుల గుణములు వివరింపవలెకదా! అట్లుకాక కొసమాటలు వదులు టేమి? ఆమాటలు నిశ్చప్రచము లేనా? క్షోదక్షమము లేనా?

చివర కింతమందికి కీర్తిప్రతిష్ఠల్ని తెచ్చిపెట్టిన'పద్యం' వారికొంపలుతీసింది. 'ఆంధ్రకవుల అనౌచిత్యాలు' అనేవిమర్శకులు శుకానువాదాలు ప్రసారం చేస్తున్నారు. అయ్యో! 'పద్యమా!' నీలోని మొదటిఅక్షరం నీవర్గపంచమమైతేయెంత బాగుండును? నీకూ మాకూ బాధే లేదు కదా! పద్యానికీ గద్యానికీ, మరోదానికీ పద్ధతులు తెలియని మామధ్య నీకేది

పథ్యం? పద్యం అంటే తెలుగుపద్యం, శ్లోకం అంటే సంస్కృతంలోనిదని చెప్పేవాళ్ళలమేము. ఈ విధంగా చెప్పడానికి 'పద్యం' కూడా రావడం ఛీ వెచవపద్యం కుదిరి చావడంలేదు అనుకునే మేము కవులమా మహాకవులమా అభినవకవులమా? నేను చాలకష్టపడి వ్రాశాను ఈ మహాకావ్యాన్ని అని చెప్పుకుంటామే. పద్యానికి వచ్చే యీ చిత్రహింసకి అంతులేదా?

అనుకరణ కాదా చౌర్యం యిందేదైనా 'కవిని' నాశనం చేస్తాయి. కాబట్టి నేటికవులూ, మహాకవులూ, సహృదయులూ, వగైరా మహానుభావులు, కేవలం పద్యంయొక్క శ్రేయోభిలాషులై దాన్ని గురించి ఆలోచించి మార్గాన్ని కర్తవ్యాన్ని నిర్దేశిస్తే చాలా బాగుంటుందేమో? లేకపోతే పద్యం శిష్టకీర్తి, కీర్తిశేషమూ, అవుతుందో భ్రష్టకీర్తి, కీర్తిభ్రష్టమూ అవుతుందో? శిష్టులైన వ్యక్తులు దీనివిషయమై ఆలోచించాలి. మనకెందుకులే బాగుండదు. 'వచనే కా దరిద్రతా' వగైరాలని వదలాలి. అలా కాకపోతే తిరుపతి కవుల వెనుకటి కాలపుస్థితిలోనికి పద్యం పోవచ్చును. ఎప్పుడో పోయింది. యింకా యెందుకీ వృథాప్రయాస అంటారా? ఏమో— స్థితస్య గతి శ్చింతనీయా— ఇది మా ఆలోచన. ఇట్టి విధానానికి శిష్టులందరూ సహృదయతతో వాణీవిలాసరిరంసువులై స్వాగతిస్తారని ఆశించడం దోషమూ, అపరాధమూ, కాదుగదా. కారాదని మా యాశ. ఇది అడియాసకాకుండుగాక. సహృదయా వర్ధంతామ్.

+···+

16. నవసమాజ నిర్మాణంలో రచయితల బాధ్యత

— శ్రీ సోమసుందర్.

రచయితలూ కవులూ సామాజిక జాగృతికి ప్రధానపాత్ర వహించాలి. ఈ సత్యం కొత్తగా కనిపెట్టేదీకాదు; కొత్తగా ఉద్ఘాటించవలసిందీ కాదు. దఫదఫాలుగా మానవజాతిని జడత్వం ఆక్రమిస్తూ వుంటుంది. విస్మృతి పైకొంటుంది. అప్పుడు మళ్ళీ పాతసత్యాలనె తిరిగితిరిగి జ్ఞాపకం చేసుకోవలసి ఉంటుంది. సామాజిక పరిణామం గాని, సామాజికాభివృద్ధి గాని, సాహిత్యం విస్మృతపథాల సంచరించే సమయాలలో కలగదు. జాతి సంచలనాన్నీ చైతన్యాన్నీ సాహిత్యం ప్రతిబింబిస్తూనే, సమాజహృదయంలో కొత్త కెరటాలు పోటెత్తడానికి ప్రయతిస్తుంది. ప్రస్తుతం పెట్టుబడిదారీనాగరికత పేట్రేగి, సాహిత్యం అంగడిసరుకుగా మారిన దశలో ఇతరేతర వ్యాపారసరళి ఆకర్షణలన్నీ సాహిత్యానికీ లగింపబడతాయి. జనహృదయ చైతన్యంతోగాని, దీప్తితో గాని, జాగృతితో గాని నిమిత్తంలేని విస్మృత సాహిత్యం అపారంగా పెంపొంది పోతుంది. సరిగా ఆ అంతర్దశలో తెలుగు సాహిత్యం జీవిస్తోంది. కనకనే మళ్ళీ సాంఘిక ప్రయోజనాన్నిగురించి జ్ఞాపకం చేసుకోవలసి వస్తోంది.

ఆధునిక సాహిత్యానికి ప్రధాన జీవలక్షణం — సామాజిక జాగృతిపట్ల నిర్నబద్ధమైన బాధ్యత! అంటే లైంగిక జాగృతి ఎంతమాత్రం కాదని స్పష్టమే; స్వాప్నికసంచారం ఎంతమాత్రం కాదని వేరె చెప్పుకోనక్కరలేదు. విస్పష్టమైన నిర్దేశాలపట్ల సామాజికుల దృష్టిని లగ్నం చేయడానికే సాహిత్యం కృషిసల్పాలి. ఆధునిక నాగరీకసమాజం కొత్తవీ పటిష్ఠమైనవీ అగు పునాదులపై పునర్నిర్మింపబడే మార్గాలను అన్వేషించాలి. ఆదిశగా సామాజికుల ఆలోచనాసరళిని సారింపచేయడానికి సాంస్కృతికంగా సాధించవలసిన పరిణామానికి సాహిత్యం ప్రధాన చోదకశక్తి కావాలి.

ఇంతటి మహత్తర బాధ్యత తనమీద పెట్టుకోవలసిన సాహిత్యం ఎలా ఉండాలి? సాహిత్యకారులు, రచయితలూ, కవులూ సృజనోత్సవాన్ని హేలగాకాక, పరమబాధ్యతగా పరిగణించాలి.

అంటే రచయిత తన కలం ప్రసవించే ప్రతి పదమూ ఒక జీవచైతన్యంతో కదలాడే ప్రాణోత్సవంగా భావించాలి. అది లోకస్థుల హృదయతలంలో ఎలాంటి నూతన స్పందనలు కలిగించవలసి ఉందో గుర్తెరగాలి. రచయిత సృష్టించే ప్రతి రసభావమూ, ప్రతి హావభావవిశేషమూ వర్ణితమయ్యే ప్రతి అనుభవమూ, అత్యంత గాఢనైశిత్యంతో పరీక్షించబడాలి. అలవోకగాగాని, బాధ్యతారహితంగాగాని, కేవలం ధనార్జనే ప్రధానధ్యేయమనుకొని కాని రచన చేసేవాడు ఆకర్షణీయమైన పేకింగులలో విషగుళిక లందించే సమాజశత్రువే కాగలుగుతాడనేది సత్యమే!

పాశ్చాత్త్య దేశాల మహారచయితల దాకా మనం పోనక్కరలేదు. భారతీయ పునరుజ్జీవనానికి తమ సర్వస్వాన్నీ ఒడ్డి తపస్సు చేసిన మహారచయితలను జ్ఞాపకం తెచ్చుకున్నా ప్రస్తుతం మనం ఎక్కడున్నామో తేలికగా అర్థంచేసుకోగలం. లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలక్కు గాని, విశ్వకవి రవీంద్రనాథ్ టాగూరు గాని, యుగకర్త కందుకూరి వీరేశలింగం గాని, గురజాడ అప్పారావుగాని ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగాని, సుబ్రహ్మణ్యభారతి గాని, ప్రేమ్‌చంద్ గాని, జయశంకర

ప్రసాద్ గాని, ఆధునిక కేరళ కవిత్రయంగా కీర్తించబడిన వల్లత్తోల్ నారాయణ మీనన్, ఉల్లూర్, ఆశాన్ లు గాని — ఇలా ఎందరో మహానుభావులు — అందరూ సామాజిక జాగృతికోసం తపించిపోయిన వారే! సోదర ప్రజానీకంకోసం తెలివిడి తలుపులు తెరచినవారే! సామాజిక సమైక్యమును ఉద్బోధించినవారే!

అలాంటివారి సంప్రదాయంలో పుట్టిన మనం ప్రస్తుతం ఎక్కడున్నాం? ధారాపాత నవలల పోటీ విపణిలో వారకాంతల్లా నిలిచే పుస్తకాలను సృష్టిస్తున్నాం. ఆడమ్మగాళ్ళ పోసికోలు కబుర్ల విస్మరణీయ నవలా సాహిత్యపు మహాసంలో పడి కునారిల్లిపోతున్నాం. భౌతికోహాల ఈషణత్రయంలో పడి కొట్టుమిట్టాడుతున్నాం. మన తీరని కోరికలను నవలా పాత్రలద్వారా తీర్చుకుంటున్నాం. అంతే కదా!

లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలక్ గారు రచయితలతో మాట్లాడుతూ ఇలా అన్నారట. 'మన మెందుకింత కష్టపడి రాస్తున్నామంటే—మనలో ప్రజ్వలిస్తున్న ఆత్మశక్తి మన పాఠకులలో ప్రవేశించాలనే! మనలో కలవరపెడుతున్న ఆలోచనలు మన పాఠకుల హృదయంలో చేరి కొత్త కెరటాలను ఉత్తుంగం చేయాలన్నదే మన తపస్సు! మన మానసిక ప్రేరణలు మన జాతి హృదయంలో చైతన్య కాంతులు విరజిమ్మాలనే! అదే మన ఆరాటం; ఆ కాంక్ష!' అంటూ ఉద్ఘోషించారు. అలాంటి తీవ్రాభినివేశం మనలో ఎంతమంది కుంది? సమాజం ఎలాపోతేనేం — మనరచనలు డబ్బు తెచ్చిపెట్టడంద్వారా—'నా చిన్ని పొట్టకు శ్రీరామరక్ష!' గా బ్రతికిపోతే చాలదా—అన్నదే మన ధ్యేయంగా మారిపోయింది!

నేను నా విశ్వాసాలకనుగుణంగా జీవించదలచానంటే— కోపంతోనో ఈర్ష్యతో నే నేరచనా చేయకూడదనే భావిస్తాను. నా సోమరిగడియల కాలక్షేపానికి కూడా నేను రాయడం లేదు. నా పాఠకులలో కామక్రోధాది దుశ్చింతలను ప్రేరేచడానికి నే నసలే రాయను. ప్రతివాక్యం నేనీ పుటలలో రాసే వ్యాసాలకు ఉపయోగించే భాష విషయంలోగాని, భావాల విషయంలోగాని ఎంత సంయమం వహిస్తూ ఉంటానో బహుశః నా పాఠకులకు తెలియకపోవచ్చు! ఈ సంయమమే నాదృష్టికి నైశిత్యం అలవర్చుతుంది. నా లోపలికి నేను గాఢంగా వీక్షించుకోగల శక్తిని కలిగిస్తుంది. నా బలహీనతలను నేను కనుగొని ఆవిష్కరించుకోగల చిత్తస్థైర్యాన్ని పెంపొందిస్తుంది. అప్పుడప్పుడు ఆడంబరంగా నాలో ముందే కోపాన్ని బయటపెట్టాలన్న కోరికా కలుగుతూ ఉంటుంది. కఠోరపదాలను వాడాలన్న ప్రేరణా కలుగుతూ ఉంటుంది. అయినా సున్నితమైన పదజాలాన్ని ఎన్నుకోవడంకోసం చేసే నాకృషి చివరికి నాకానందం కలిగిస్తూ ఉంటుంది." అంటూ మహాత్మాగాంధీ తన యంగ్ ఇండియా పత్రికలో ఒకమారు రాశారు!

భారతజాతికి పితృసమానులైన ఈ మహనీయుల వాక్యాలను నేనిక్కడ ఎందుకుల్లేఖిస్తున్నానంటే — వర్తమాన సాహిత్య హృదయంలో పేరేగుతున్న బాధ్యతారాహిత్యాన్ని గుర్తుచేయడానికే! విస్మరణీయ సాహిత్యాన్ని సృష్టిస్తూ— నేడు తళతళలాడుతున్న వారంతా తమతోపాటే తమ తళతళ వన్నెలనీ శ్మశాన భస్మంగా మార్చగలరే తప్ప శాశ్వతకాంతులు వెలార్చలేరని తెల్పడానికే!

ప్రస్తుతం సాహిత్యరంగంలోనికి తలఎత్తుతున్న యువరచయితలు తమచుట్టూ తళతళ మెరిసే ఈ కాకిబంగారు తళుకులకు మోజుపడకుండా, సాహిత్యానికిగల పరమప్రయోజనంపట్ల మనసులు లగ్నం చేసి, వారైనా బాధ్యతాయుత సాహిత్య సృజనకు ఆయత్తం చేయాలనే! మేధాపరంగా బలహీనులైన సామాజికుల బలహీనతల నాస్కారంగా గొని తమపబ్బం గడుపుకో జూస్తున్న దుర్మార్గ బోధముల నుంచి యువసాహితీపరుల దృష్టిని మళ్లించడం అవసరమనే!

ఈ ప్రయోజనం సాధించాలంటే రచయితలకే ఒక తాత్త్వికఅవగాహన అందించాలి. నిర్దిష్టలక్ష్యాలను బోధించాలి. కాకపోతే తేలికపాటి ఆకర్షణలకు సహజంగా యువహృదయం ఆకృష్టమై ప్రస్తుత తరం సృష్టిస్తున్న విషవాగురల లోనే గుడిసుళ్ళు పడుతుంది.

రెండు దశాబ్దాల లోపుగానే మనలనందరినీ ఇరవై ఒకటో శతాబ్దం ఆలింగనం చేసుకోబోతోంది. ఆనవయుగ పరీరంభానికి మనం త్రిశుద్ధిగా సంసిద్ధులమై ఉన్నామా? లేదా? అన్న విచికిత్స ప్రతి ఆలోచనాపరుడికీ కలగవలసిన శుభతరుణం ఆసన్నమై ఉంది. మన ఆలోచనలు సమకాలికమైనవే అయినా, మన అవసరాలు వర్తమానానికి చెందినవే అయినా,

మన అవసరాలు వర్తమానానికి చెందినవే అయినా, మన గాఢానుబంధాలు మళ్ళీ తిరిగించి గతశతాబ్దాల చరిత్రలకు, సంప్రదాయాలకు, సిద్ధాంతాలకు, జీవనవిధానాలకు విడతీయరాని బ్రహ్మముడి పడివుంటే మనం ఆగామి శతాబ్దపు నూతనోత్సాహానికి అర్హులం కాగలమా ? అని ప్రతి ఒక్కరమూ ప్రశ్నించుకోవలసినసమయం ఆసన్నమైంది. ప్రశ్నించుకోవడమంటే అది భౌతికతలంలో సాగవలసిందేకాదు. అంతర్ముఖులమై మనం లోలోతులను సంశోధించుకోవలసి ఉంది.

చరమదశాబ్దాలతో తొందరపడుతున్న ఈ శతాబ్దంలో కన్నుతెత్తిన సాహితీపరుల బాధ్యత ఏమిటి? సామాజిక ప్రయోజనం నిర్దేశితగమ్యంగా స్వీకరిస్తూనే భావితరాలకోసం మార్గదర్శకమైన సాహిత్యాన్ని సృష్టించవలసిన బాధ్యత మనందరిపైనీ ఉంది. దీనినే మరింత స్పష్టంగా చెప్పుకోవాలంటే గుణసాంద్రమైన సాహిత్యాన్ని మనం సృజించుకోవలసి ఉంది. తరతరాలుగా మానవజాతి సాధించిన సకలకళామయ వారసత్వాలనూ మనం పెంపొందింపచేసి, ఆగామి తరాలకు అందించవలసి ఉంది. తద్వారానే మనం సాంప్రదాయిక సనాతనధర్మాల విషముష్టులనుంచి సాహిత్యారామాన్ని రక్షించగలుగుతాం. ఆగామికి స్వచ్ఛ శీతల జలసేచన మందించగలుగుతాం. అయితే గుణసాంద్రమూ, కళామయ వారసత్వ సంపన్నయమూ అగు సాహిత్యాన్ని యువతరం సృజించాలంటే మన ప్రాచీన సాహిత్యంలోగల జీవరేఖలను ఆకళింపు చేసుకోవాలి. అనూనసంపదగా పెంపొందుతూ వచ్చిన నుడికారపు సొంపులను స్వాధీనపరచుకోవాలి. తరతరాలుగా భారతీయమనీష సాధించిన విజయాలేవో, అపజయాలేవో గుర్తించుకోవాలి. సంప్రదాయంపట్ల మూఢవిశ్వాసం మన జాతి కింతవరకూ ఏమీ మేలుచేయలేదు. కనుకనే జాతి కాపాడుకుంటూవచ్చిన వారసత్వం ఏదో గుర్తించుకోవలసిన తరుణం ఆసన్నమైంది. సంప్రదాయమూ వారసత్వమూ పర్యాయపదాలు కావు. సాహిత్యపరంగా అసలే కావు. సంప్రదాయం ఆచారనిబద్ధమైనది. అది నిన్నటివరకే దృష్టిని సారించగలదు తప్ప- యుగయుగాలుగా అనుస్యూతంగా పరిఢవిల్లుతూన్న జీవస్రవంతిని పోల్చుకోలేదు. వారసత్వం అలాంటిది కాదు. దానికి భౌతిక ఆచారాలతోను, కట్టుబాట్లతోను నిబద్ధత ఉండదు. ఆంతరిక జీవనధాతువులను మాత్రమే పరిరక్షించుకుంటుంది. తల్లితండ్రులనుంచి స్వీకరించిన అణురూపమైన జీవశక్తిని రక్తనిష్ఠం చేసుకుని పెరిగిన ప్రతి కుమారుని వలెనూ వారసత్వం మన భావనామయలోకాన్ని పరిపుష్టం చేస్తుంది.

దానిని గుర్తించినపుడే మన వారసత్వంగా నిలిచిన నాగరికత యేదో, కళాధర్మమేదో, ఆత్మపదార్థంగా విలసిల్లవలసిన చైతన్యమేదో, వర్తమాన సమాజంపట్ల రచయితకుగల బాధ్యత ఎట్టిదో నిర్దిష్టంగా మన హృదయాలలో ఆవిష్కరించగలుగుతుంది. ఆపరిపూర్ణ ఆవిష్కారరూపమే మనం సృష్టించే సాహిత్యానికి జీవకళలను సంతరింపచేస్తుంది. రాజకీయ, ఆర్థిక. సామాజిక, మేధాపరరంగాలలో మార్పు పొందవలసిన విలువలేమిటో గుర్తించగలుగుతుంది. వర్తమాన సామాజికుని సకలక్రియాసిద్ధులకూ మన సాహిత్యం రసధాతువు లందించి తరింపచేయగలుగుతుంది.

—*—

17. బ్రాహ్మీనవరత్నమాల

- శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి.

* అమ్మ! భారతి! నీ చరణాబ్జరజము
నెన్నిజన్మల తలపై ధరించినానో
మెచ్చి ఈభవమందు నా కిచ్చినావు
బాల్యమునయందె కవితా విపంచి నీవు.
* మేదుర దయాసుధారస స్వాదువృష్టి
నీవు నాచేత నిడిన మాణిక్యవీణ
శక్తికొలదిని పలికింప సాధనంబు
సలుపగా బూని ముప్పదినుమలు చెల్లె.
* అపుడపుడు నీవువత్స! నాయంతిక మున
గాన మొనరింపు మనుచు నాహ్వానలేఖ
పంపితివిగాని శ్రుతి అపభ్రష్టమగునా
లయ లగింపదొ యనుచు తల్లడముపడితి.
* నారదాది మునీంద్రుల నవ్య దివ్య
గాన పీయూష లహరుల స్నానమాడు
తావకీన సభావాటి తగుదు నంచు
సిగ్గు విడనాడి యెటు ప్రవేశింతు దేవి !
* వ్యాస వల్మీకభవ కాళిదాస భాస
శబ్దశాసన పండితేట్ శంభుదాస
పెద్దనాది కవీశులు బిరుదుకెక్క
నీ కొలువునందు నే నెట్లు నిలువనేర్తు ?
* ఈడువారును జోడువా రింతో అంతో
మెచ్చగా కావ్యవీణను మీటుకొందు
ఎట్లొ నా నేర్చినట్లు రేయింబవళ్ళు
తల్లి! వాగ్దేవి! పరియు ముత్సాహవృష్టి.
* పూర్వ కవిచంద్రములశబ్దపుష్టి కొంత
నవ్య కవిసత్తముల భావనంబు సుంత
నాడునాటికి జిహ్వపై నాటజేసి
క్రొత్తపాటలు పాడించుకొనుము జనని !
* కచ్ఛపీ వల్లకీ తంత్రికలను దాటి
తేలివచ్చిన స్వచ్ఛగీతీ రవాలు
కొన్ని నారత్నవీణలో కొలువుసేసి
పలుకుగాక! పుస్తకపాణి ! బ్రహ్మరాణి!
* సౌధముగా గోర నొక స్వర్ణశాల చాలు
భోగములనొల్ల నుదరసంపూర్తి చాలు
ప్రతి నిమేషము నీ పాద పద్మపూజ
చాలు చదువులసాని ! షట్చరణవేణి! *

18. ఆశాసనము

విద్వాన్ శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు,
ఎం. ఏ.

* సూచన లెన్నొ చేయుచును
సుందర సత్కవితా విమర్శ సం
కోచము లేని పద్ధతిని
గొప్ప విశేషములన్ వచించుచున్
వాచవి మీఱ సత్కృతుల
భవ్య విమర్శ కతంబునన్ సమా
లోచన నిత్యనూతనత
లోకమునం దలరారుఁ గావుతన్!
మూఁడు సంవత్సరంబులు ముద్దులొలుకఁ
గడపి పుట్టినదినమునఁ గని మహాశి
షములఁ బెద్దలవలనను నిమిషనిమిష
మును సమాలోచన యశమ్ముగనును గాక!

* నవరసాలంకార కవితా మహాకళా
నిలయమ్మ వగుమమ్మ! నిస్తులముగ
ఏదోషమును లేని హితమిత మ్మగు సద్వి
మర్శకు గృహమవై మనఁగదమ్మ!
నిరుపమ సత్కథా నిచయంబునకు మంచి
వ్యాసంబులకుఁ బేరువడయుమమ్మ!
నిష్పక్షపాత వినిర్మల సమభావ
బహుళతకున్ ఖ్యాతిఁ బడయుమమ్మ!
భారతీసేవ గావించి బహువిధముల
గను మితోధిక విఖ్యాతి క్షణము క్షణము
ఘన 'సమాలోచనా' పత్రికా కుమారి!
వఱలు దీర్ఘాయురారోగ్య భాగ్యవితతి.

* నియమఘన సంపదభివృద్ధి నీతి రీతి
పావనోదాత్త భావ సంవ్యాప్తి యభిమ
తాప్తి కల్గంగ నిఁక నిఁక నలరుమమ్మ!
ఘన 'సమాలోచనా' పత్రికా కుమారి!

* సమ్యగాలోచనంబున సముచితగతి
సర్వసమభావ దివ్యాలోచనములఁ గని
సార్థకము నామధేయమ్ము సకలగతులఁ
గా సమాలోచనా! మనఁగాఁ గదమ్మ!

19. ఈపక్షంలో...

(1) అష్టావధానం

భాగ్యనగరంలో దేవీశరన్నవరాత్రోత్సవ సందర్భముగా శ్రీ విద్యా సమితి ప్రోత్సాహంతో ఎ.బి.సి.డి. ఆర్గనైజేషన్ వారి ఆధ్వర్యవంలో 'తిరుపతి వేంకట కవుల స్మారక అష్టావధాన సభ' ఏర్పాటైంది. మొదటి కార్యక్రమం చిక్కడపల్లిలోని సత్యనారాయణస్వామి ఆలయంలో జరిగింది. ప్రారంభోపన్యాసం శ్రీ దివాకర్ల వెంకటావధాని గారొసంగిరి. శ్రీ ఎమ్.వి. సుబ్బారావుగారు అధ్యక్షత వహించిరి.

అవధానము శ్రీ సూరం శ్రీనివాసులు గారు, పొన్నూరువాస్తవ్యులు సభారంజకముగా నొనర్చిరి. వివరాలు పృచ్ఛకుల నామధేయాలతో సహా క్రింద పొందుపరుపఁబడినవి.

సమస్య : రాముం డంగభవార్తినొందె నకటా

రామాంతరాసక్తుడై.—శ్రీ రాజన్న శాస్త్రి

కామక్రోధమదాది శత్రుగణ సం
క్రాంతాత్ముడై దర్పకో
ద్దామ ప్రాభవమున్ సహింపక అదే
తత్త్వంబుగా నెంచుచున్
క్షేమంబైనను లెక్క సేయక దశ
గ్రీవుండు దీవ్యద్యశో
రాముం డంగ భవార్తి నొందె నకటా
రామాంతరాసక్తుడై.

దత్తపది: కొండ, రండ, దండ,
కండ - భారతార్థం - శ్రీ విశ్వనాథం

కొండల పిండిచేయుటకు
గూడ సమర్థత గల్గియుండి రా
రండని పిల్వగా ననికి
రా నని పల్కుటదేమిపాడి కో
దండము చేతగొమ్ము సుర
తండము నీకయి చూచుచుండె నీ
కండబలమ్ము చూపగను
కాలము వాసవనందనా! సఖా!

వ్యస్తాక్షరి : దైవతం మానుషాకారం
నమస్మరు దనోకహం - శ్రీ రాజమౌళి

వర్ణన: నేటి కిరసిన్ కొరత గురించి
శార్దూలం - శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర

మంటల్ మండెడి వేళలో బ్రతుకు సా
మాన్యంబుగా నెంచి ఆ
మంటల్ దీర్పగ పాడియంచు కిరసన్
మార్కెట్టులో నుంచమిన్
మంటల్ రేగ జనాళిలో కటకటా
మంచేమొ చెట్టేమొ ఏ
మంటన్ జెల్లదు కాల మెక్కటియె త
న్మాత్రమ్ము సాధింపగన్.

నిషిద్ధాక్షరి : రమాసహితుడైన సత్య
నారాయణుని గూర్చి కందం-శ్రీఉశ్వల

మనలో మదిలో నెన్నో
ధనకాంక్షల్ గల్గనేల? తద్భాయుగ
గొని మాకల్పనతోడన్ [లిన్
జను నానృతసాత్తుగొల్వ జతురిమ
యయుండన్.

అవధానంలో అప్రస్తుత ప్రశంస హర్షధ్వానాలతో -

అవధానిగారి సమయస్ఫూర్తివలన హృదయరంజకంగా శ్రీ నీలా జంగయ్యగారి సహకారంతో - జరిగింది. ఉదాహరణకు రెండుమూడు ప్రశ్నలు.

శ్రీనీలా : ఉప్పు ధర పెంచే ప్రభుత్వం ఎప్పుడొస్తుంది?

అవధాని : సముద్రజలము తియ్యగా మార్చే ప్రభుత్వం వచ్చినప్పుడు.

శ్రీనీలా : పప్పులో కాలు ఏరకంగా అనుకోవాలి?

అవధాని : నేను పప్పు అనుకుంటే మీరు కాలు వేసినట్టు. మీరే పప్పైతే మీవి పప్పులో కాలు.

శ్రీనీలా: మీరు పెదవులుతడుపుతున్నారు పాదం అనుకుంటూ. ఎన్ని పాదా లున్నాయండి మీనోట్లో?

అవధాని: మీఅందరినీ చతుష్పాత్తులను చెయ్యవలసిన బాధ్యత నాకుంది కనక, అందు కవసరమైనన్ని.

ఈవిధంగా మనోరంజకంగా సాగింది ఆసాంతం, సభ్యులహర్ష ధ్వానాలు స్మిత, దర, అట్టహాసాల నడుమ అప్రస్తుత ప్రశంస.

ఛందస్సంభాషణ భారాన్ని వహించిన ఆచార్యవర్యులు దివాకర్ల వేంకటావధానిగారిని సదస్యులను అవధానిగారు సంతృప్తిపరచారను కోవటానికి ఉదాహరణముగా

శ్రీ దివాకర్ల : దండలు మెడలో వేయక
దండన బెట్టిర ఇదేమిధర్మ మొచెపుడీ

అవధాని : దండను గొన జాలినవా
రుండినచో గొనుడు మారు ఊహాలి
కేలా? మరియు

దివా: తిరుపతి వేంకటేశ
ధీవరుల పోలిక మీరు మీసములు
పరువముతో పెంచిరి
భావము తెల్పెదరా కవివరా!

అవ: తిరముగ రెండు మీసలను దీర్చితి
కాని కవిత్వశక్తి కా
వరమున కాదు మీసమత వచ్చుట
కష్ట మటంచు సత్కవీ!

పద్యాలను చెప్పవచ్చు. (ఆచార్యులకు మీసములు లేవు)

అవధానం మొత్తం శ్రోతల చిత్తాల నలరించిం దనటంలో అతిశయోక్తి లేదు. ఘంటానినాదాన్ని సమయస్ఫూర్తితో శ్రీ ఎస్. ఎస్. సుబ్రహ్మణ్యంగా రందించారు. ఈవిధంగా నెలకొక్కసారైనా అవధానా లేర్పాటు చేయగలమని శ్రీ పురుషోత్తంగారు ఆకాంక్షని, ఆశాభావాన్ని ప్రకటించారు.

— కె. ఎస్. ఆర్.

2) శ్రీ వేంకటేశ్వర సాహిత్య సభలు

అధ్యాత్మ రామాయణం, వాల్మీకి రామాయణం మహాభారతం, దేవీభాగవతం, విష్ణుభాగవతం, శ్రీవేంకటేశ్వర విజయం, మహర్షుల చరిత్రలు మొదలైన శతాధికగ్రంథాల కృతికర్తలు, శ్రీఅన్నవరం సత్యవతీ దేవీస్త్రీల ప్రభుత్వకళాశాలలో ఆంగ్లభాషాచార్యులు, ఆర్షకవి శిరోమణులు విద్వాన్ బులుసు వేంకటేశ్వరులు ఎం.ఏ.64వ జన్మదినోత్సవసాహిత్య సభలు అక్టోబరులో ఇటీవల కాకినాడ దివ్యజ్ఞానసమాజం (గౌతమలాడ్జి) లో వైభవోపేతంగా జరిగినవి.

తొలిరోజు సభ వేదపండితుల స్వస్తి వాచనములతో, మహాశీర్వచనములతో ప్రారంభమైనది. ఆనాటిసభకు శ్రీ బి. రంగయ్యరెడ్డి (P·A to the District Collector Addl· Dist· Magistrate) అధ్యక్షత వహించారు. తమ అధ్యక్షోపన్యాసంలో శ్రీ రెడ్డి శ్రీవేంకటేశ్వర సాహిత్యసమీక్ష చేస్తూ ఈసాహిత్యమంతా దైవదత్తమైందని, సామాన్యమానవులకి సాధ్యంకానిదని, అంతాకూడ ఆర్ష సంప్రదాయయుక్తం ఆధ్యాత్మికం అవడం చాలా హర్షదాయక మనీ శ్లాఘించారు. శ్రీ వెలమకన్ని సుబ్రహ్మణ్యశర్మ (ప్రముఖ న్యాయవాది) శ్రీ వేంకటేశ్వరసాహిత్యం సుప్రసన్నం, సుందరం, సులభద్యోతకం అనీ శ్రీ వేంకటేశ్వరుల ప్రవర్తనవలెనే కవిత్వంకూడా విద్యావినయశౌచసంపన్నమనీ ప్రశంసించారు. శ్రీ గుమ్మలూరి సత్యనారాయణ శ్రీ వేంకటేశ్వరులను అభినందిస్తూ 'వారు నూటపదాఱు గ్రంథాలతోపాటుగా నూటపదాఱేళ్లు జీవించి ఇంకా లోకోపకార మహాగ్రంథాలు వ్రాయా'లని ఆకాంక్షించారు. శ్రీమతి బి. సావిత్రి మాట్లాడుతూ 'మహాభారతం వ్రాయడానికి కవిత్రయానికి కొన్ని శతాబ్దాలు పట్టడం, ఆరుగుగు పూనుకని పూర్తి వాల్మీకంకాని భాస్కర రామాయణం కొన్ని దశాబ్దాలకు మన కందివ్వడం జరగింది' అన్నారు. 'మహాభాగవతం పోతన్నగారిజాతకం బాగుండి ఆయనకి పేరుతెచ్చిందే కాని, భాగవతం రాసిన ఆరుగురిలో ఆయన ఒకరనీ, మూలభిన్నాలెన్నో అందులో ఉన్నా' యనీ అనిరి.' అలా కాక ఒక్కచేతిమీదుగా ఒకటి, ఒకటిన్నర దశాబ్దాల్లో ఆపై మూడు మహాగ్రంథాలేకాక శతాధిక గ్రంథాల్ని మనకు సమర్పించిన మహాకవి శ్రీ వేంకటేశ్వరులని శ్రీ వేంకటేశ్వర సాహిత్యమును శతధా శ్లాఘించారు. భారతీయవిద్యాభవనం స్థానిక కార్యదర్శి శ్రీ నేమాని వేంకటరావు వ్యక్తిగా కవిగా భక్తుడుగా శ్రీ వేంకటేశ్వరులతో పరిచయాల్ని తన అనుభవాల్ని విశదీకరించారు.

శ్రీ వేంకటేశ్వరులు తగినరీతిని కృతజ్ఞత చెప్పి శ్రీదేవీపూజ, భువనేశ్వరీశతకం కవితాగానం చేశారు.

రెండోరోజు సాహిత్యసభకు శ్రీరాయప్రోలు ఆంజనేయశర్మ I.R.S· Income Tax Officer అధ్యక్షత వహించి శ్రీ వేంకటేశ్వర సాహిత్య ప్రశంస చేశారు. డా॥ నండుల గోపాల కృష్ణమూర్తి ఎం.ఏ, పి.హెచ్.డి. 'కవిత్రయ భారతం శ్రీ వేంకటేశ్వరభారతం' గూర్చి మాటాడుతూ తులనాత్మక పరిశీలనచేసి శ్రీ వేంకటేశ్వర మహాభారతం చిరస్థాయి కాగల దన్నారు. సులభశైలి, సూటిపలుకులు, సుందరభావాలు వీరి గ్రంథాలలోని సుగుణాలని విశదీకరించారు. శ్రీ రాళ్ళబండి సత్యనారాయణ శాస్త్రి మాట్లాడుతూ శ్రీ వేంకటేశ్వర విరచిత రామాయణ భారతభాగవతాలు, శ్రీ వేంకటేశ్వరవిజయం నిత్యం శ్రీత్రిపుర

సుందరిగుళ్ళో పురాణప్రవచన చేశానని అటు చదివేవారికి ఇటు వినేవారికి ఉభయులకీ శ్రావ్యంగా, సుఖంగా సులభార్థ ద్యోతకంగా అవి ఉన్నాయని ప్రశంసించారు.

శ్రీ వేంకటేశ్వరులు స్వీయ దేవీభాగవత ఘట్టాల్ని కావ్యగానంచేసి సభ్యులకు తన్మయత్వం కలిగించారు.

మూడోనాడు జరిగిన సాహిత్యసభకు డా॥ కె. రామచంద్రరావు శ్రీ వేంకటేశ్వర విజయంలో 'శ్రీ వేంకటేశ్వరుల అక్షరరమ్యత' అనే విషయాన్ని గూర్చి సోదాహరణంగా ప్రసంగించారు.

తరువాత శ్రీ పరవస్తు గోవిందాచార్యులు 'వ్యాస భాగవతం - వేంకటేశ్వర భాగవతం' అనే విషయంపై మాటాడుతూ మూలభాగవతం మహాప్రౌఢ క్లిష్ట జ్ఞానవిషయాలకి నిలయమనీ అది అర్థం చేసుకోగల్గడమే చాలాకష్టం అనీ సరిగా అర్థం చేసుకుని ఇతరులకు సులభంగా చెప్పడం మరీకష్టమనీ, ఈ మహాకార్యంలో శ్రీ వేంకటేశ్వరులు చాలామట్టుకి కృతకృత్యులయ్యేరనీ సోదాహరణంగా ప్రసంగించారు.

కుమారి యస్. గౌరి, కుమారి బి. సత్యజ్ఞానేశ్వరి (పెద్దాపురం మహారాణి కళాశాలలో ఉపన్యాసకురాండ్రు) తమ గురువరుల కవితా మాహాత్మ్యానికి నీరాజనం పట్టారు. శ్రీవత్సవాయి అంబరీష వర్మ (మహారాణి కళాశాలలో ఆంధ్రోపన్యాసకులు) కూడ శ్రీ వేంకటేశ్వరులు తమ గురువులని తత్కవితా విశేషాన్ని ప్రస్తుతించారు.

గుంటూరు ఏ.సి. కళాశాలలో ఆంధ్రోపన్యాసకులు శ్రీ టి. భాస్కరావు (స్ఫూర్తిశ్రీ) ప్రసంగిస్తూ 'శ్రీ వేంకటేశ్వరు లెంత రమణీయంగా పద్యం నడపగలరో అంతరమణీయంగా గద్యంకూడా నడపగల సమర్థులని వారి 'మహర్షుల చరిత్రలు' మున్నగు వచన గ్రంథాలు అందుకు నిదర్శనాలనిరి. ఇంతవరకు మహాపురాణాలు నిర్వచనంగా ఆంధ్రీకరించి అద్భుతప్రజ్ఞ చూపేరు. గనుక ఇక కొన్ని మహాగ్రంథాలు వచనంలో వ్రాయాలని అర్థించారు.

సభ్యుల ప్రార్థనపై శ్రీ వేంకటేశ్వరులు శ్రీ వాల్మీకి రామాయణానువాదమైన స్వీయ సుందరకాండను గురించి మాట్లాడుతూ సుందరకాండ నామౌచిత్యం సరిగా ఎవరూతృప్తికంగా చెప్పలేదని ఇలా వివరించారు. 'కథ సుందరం, కవిత్వం సుందరం కనుక సుందరకాండ అని పేరు వచ్చిందన్నవాదం తృప్తిగా లేదు. ఈవిషయం అన్నికాండలకి వర్తిస్తుంది కనుక దీనికొక్కదానికే అందువలన ఈ పేరు వచ్చిందనడం బాగాలేదు.

హనుమంతుడికి సుందరుడని పేరుంది కనుక ఈకాండకి సుందరకాండ అని పేరు వచ్చిందన్నారు కొందరు. అదీ బాగాలేదు.హనుమంతుడికి సుందరుడన్న పేరు ప్రసిద్ధంగా ఎక్కడా లేదు. ఒకవేళ హనుమంతుడి పేరు సుందరుడైనా అతనికోకాండ చెప్పినవాల్మీకి అతనికంటె ఎక్కువైన సీతకు, లక్ష్మణునికి, భరతుడికి కాండలు కేటాయించలేదే ?'

ఈవిధంగా సుందరకాండ నామౌచిత్యానికి పూర్వులు చెప్పినయుక్తులన్నీ ఖండించి సుందర మనగా లంకాపట్టణమనీ మూడులోకాలు జయించి రావణుడు తెచ్చిన రత్నమాణిక్యాలతోటి వజ్రవైడూర్యాలతోటి వెండి బంగారాలతోటి లంకని మహాసుందరనగరం చేశాడని,సుందరమంటే లంక అని వైజయంతీ నిఘంటువు పేర్కొందనీ, అదీకాక,రామాయణంలో ముఖ్య పట్టణాలు మూడని, అవి అయోధ్య, కిష్కింధ, లంక అనీ, మొదటి రెండింటికి రెండుకాండలు కేటాయించిన వాల్మీకి మూడవదైన లంకకే ఈకాండ ఏర్పాటుచేశాడని యుక్తియుక్తంగా సుందరకాండ అంటేలంకాకాండ అని నిరూపించేరు. తులసీదాసు కూడా లంకాకాండ అన్నాదేశాని సుందరకాండ అనలేదనీ, ఇప్పటికీ లంకను శ్రీలంక అంటారనీ అంటే సుందరలంక అని అర్థమని, లంక విశ్వకర్మ నిర్మితమనీ,దాని భౌగోళికస్థితికూడా చాల సుందరమనీ, వివరించారు. సభ్యులేకగ్రీవంగా సంతోషించి అంగీకరించారు.

శ్రీ వక్కలంక రామలింగస్వామి, డా॥ కె. రామచంద్రరావుగార్లు నూతన వస్త్రయుగళాలతో శ్రీవేంకటేశ్వరులును సత్కరించారు. శ్రీమతి కస్తూరి స్వారాజ్యలక్ష్మి, శ్రీ బి. సోమయాజులు శ్రీ సి. రంగనాయకులు తలొక నూటపదార్లు ఇచ్చి శ్రీ వేంకటేశ్వరులును సమ్మానించారు.

మూడురోజుల సాహిత్యసభలలోను ప్రార్థనచేసిన మనోజ్ఞ గాయని కుమారి సాలగ్రామ బాలాత్రిపురసుందరి బి.ఏ, ని కృతజ్ఞతావందనాలు తెలిపిన శ్రీవేంకటరావుని అందరూ ప్రశంసించారు.

20. శ్రీనాథుడు

– శ్రీ ఎ. రామసూర్యనారాయణ.

చిఱుతప్రాయము నాడె సర్వకవితా
సింహాసనారూఢుడై
పరులన్ రాజసభాప్రదేశముల స్వ
ప్రజ్ఞా విశేషంబునన్
కరమాశ్చర్యముగా జయించి బహు స
త్కావ్యంబులన్ వ్రాసి సు
స్థిరకీర్తిన్ గొను మారయాత్మజుని భ
క్తిన్ నే ప్రశంసించెదన్.

* తనపూర్వుల్ విరచించినట్టివగు స
త్కావ్యంబు లెల్లన్ పఠిం
చిన తర్వాత విశిష్టరీతిని రచిం
చెన్ నైషధంబంత సిం
గన మంత్రీశ్వరు ప్రార్థనంబున కనత్
గంభీర వాగ్గుంఫన
ధ్వని శయ్యారభటీ సమాస ఘటనా
ధారా సమేతంబుగన్.

* అల చిఱుతొండ నంబికథ
యందు కిరీటి తపస్సు చేయు గా
థల తన ఈశ్వరార్చన వి
ధంబు సమస్తము ప్రస్ఫుటంబుగా
తెలియ రచించె మార్దవ గ
తి స్థితసూక్తి విశేష భావనా
లలిత ప్రబంధమా హరవి
లాస కృతిన్ సరసోచితంబుగన్.

* శ్రీవిశ్వేశు కృపన్, మహత్వమును, కా
శీఖండ కావ్యంబునన్
ప్రావీణ్యంబున తెల్పుచున్ వివిధ శా
స్త్ర గ్రంథ సందర్భముల్
భావంబుల్ రసముల్ సమాస ఘటనల్
వాక్చిత్రణల్ వర్ణనల్
కావించెన్ ప్రతిభావిశేష కలనన్
కావ్యోచిత ప్రక్రియన్.

21. గ్రంథసమాలోచన

1) శ్రీ రామ రాజ్యము

[కవి : శ్రీ చెఱకపల్లి జమదగ్నిశర్మగారు. వెల 10 రూ. ప్రాప్తిస్థానము : శ్రీ చెఱకపల్లి జమదగ్నిశర్మగారు. శ్రీరామనగరం కాలనీ, పానగల్లు, శ్రీకాళహస్తి. చిత్తూరు జిల్లా.]

శ్రీమద్రామకథా దివ్యత్వము నందించిన తపశ్శీలుడగు వాల్మీకి భగీరథునివంటివాడు. ఆ దివ్య తరంగిణిలో మునుకలాడి తృప్తినందక భావనా వైవశ్యముతో నవ్యధాత్వ మూహించిన భవభూతి ప్రభృతులు కుల్యాకర్తలు. అట్టి పారవశ్యమును గలిగించుశక్తి రామాయణమునకు సహజము. కావ్యప్రయోజనము లన్నిటిని సిద్ధింపఁజేయు రామాయణ మహాశిలా శకలము భవభూతివంటి మహాశిల్పులచేత బడి మనోహరరూపమున చిరస్థాయిత నంది వాఙ్మయ మహాకాశమున ధ్రువనక్షత్ర మైనది. అట్టి రామాయణ విటుద్గంను కల్పవృక్షముగ భావించినవారనేకులు. ఉత్తరకాండను వాల్మీకి రచింపలే దనికొందరు, అతడే రచించెను కాని పారాయణాదులయందు నిషిద్ధ మని మరికొందరు తలతురు. శ్రీరామపట్టాభిషేకానంతర వృత్త మందు వర్ణితము. కరుణరస ప్రాధాన్యము సుస్పష్ట మగుటవలన దైవములుగా మానితులగు సీతారాముల విషాదాంతము పాఠకులకు బాధకలిగించుట సహజము. భావుకమహత్తరు డగు భవభూతి మహాకవి దీనిని తనయనల్పకల్పనా విభూతిచే నుత్తరరామచరితముగ దిర్చి సుఖాంతము గావించెను.

అట్టి యుత్తరరామచరితను మనమున సుసంభావితము గావించి శ్రీ చెఱకపల్లి జమదగ్నిశర్మగారు మరికొన్ని మార్పులతో శ్రీరామ రాజ్యమును రచించిరి. ఇందు ప్రతిజ్ఞాసమజ్ఞాప్రతిష్ఠా ప్రత్యభిజ్ఞా ప్రత్యానయనము లనుఖండము లైదు కలవు. వీనికే వరుసగా సద్యోజాత, వామదేవ, అఘోర, తత్పురుష, ఈశానము లను నామాంతరములను సాభిప్రాయముగా నుంచిరి. ఈ యైదును శివుని పంచముఖముల పేర్లు. ఇట్లు వీని నొకచో జేర్చుటవలన శివాద్వైతము స్థిరీకృతము కావలె నని వీరి యభిప్రాయము. అనగా దీనిని రామాయణమున (రామ + అయనము లేదా రామా + అయనము) శివాద్వైతము (శివ + అద్వైతము, శివా + అద్వైతము) సాధించి యప్రతిహతముగ నిలిపి చాటవలె నను వీరిదృష్టి సుస్పష్ట మగును. ఈకావ్యములోని ఖండపంచకమున కవిస్తుతి కథాభాగము మున్నగునవన్నియు గలిసి 1341 పద్యములు కలవు. వీనిలోని యంకెలను పరస్పరము కూడినచో వచ్చు మొత్తము9. సంఖ్యాశాస్త్రమున నవసంఖ్యకు గల పారమ్యము వీరి కిష్ట మని పాఠకులు గమనింపవలసిన విషయము. శ్రీ శర్మగారిపద్య నిర్వహణ, కథాకథనము, పాత్రపోషణ శిల్పము మున్నగునవి మనోహరము లనుట స్వభావోక్తియే కాని యతిశయోక్తి గాని యర్థవాదము కాని కాదు. దశాబ్దముల తరబడిగా నాయన వాఙ్మయావనిలో కవితాసస్యమును బహువ్రీహిగ నిబ్బడి ముబ్బడిగా దిగుబడి గావించిన హాలికోత్తముడు. శ్రీ జ్ఞానప్రసూనాంబికా కాళహస్తీశ్వరుల యంతేవాసిత్వము విశ్వనాథ

కవితాభావుకత్వ సంపన్నత యొకదాని నొకటి మించి వీరి కవితాసుమనః ప్రౌఢి మకు కారణములైన వనిపించును. ఇంత పెద్దగ్రంథము నింతచక్కగా ముద్రించు నట్టి యవకాశము శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి దయచే కల్గుటయు ప్రశంసనీయము. ముద్రారాక్షసములు విరళ విరళములు. కావ్యము తనబహిరంతస్సౌందర్యములచే పండితపామరుల కానందము నధికముగా కలిగించుటలో సందేహము లేదు.

ఈకావ్యమునందలి ఖండాంత, ఖండాదిమ పద్యములు శివపరములుగా నుండుట వలన నిది పరమశివునకు శ్రీకాళహస్తీశ్వర స్వామికి అంకితమని భావింపవచ్చును. గ్రంథాదిలో దేవతాస్తుతి, వాల్మీకివ్యాస శంకరులస్తుతి, గురుస్తుతి, కాళిదాసాది కవిస్తుతి, పిమ్మట కవితాగురు విశ్వనాథ స్తుతి మనోహరములు. విశ్వనాథవారు తమ రామాయణ కల్పవృక్షమును పోత్తరముగ వ్రాయుదు మని పట్టాభిషేకము వరకు వ్రాసి, యుత్తరకాండను వ్రాయరే మని యడిగిన శ్రీ శర్మగారితో 'నేనే వ్రాయుట యేల? నాశిష్యులచే వ్రాయింతును. నాకు గల నల్గురు శిష్యులలో నీ వొకడ వని రట. దానిని శ్రీ శర్మగారు భక్తితో నాజ్ఞగా గొని శ్రీకాళహస్తీశ్వర స్వామి కృపాలేశమున నీ మహాకావ్య రూపమున నిర్మించి దానిని తమగురువులకు జూపి వారి యాశీరామోదముల నందిరట. ఇది సామాన్యమైన విషయము కాదు. ఇంతయైన పిమ్మట భవభూతిని, తిక్కనను, పాపరాజును స్తుతించుట సామాన్య పాఠకులకు ప్రక్రమభంగ మనిపించును గాని పరిశీలించినచో శ్రీశర్మగారు తమ కావ్య వస్తునిర్వహణమున నీ ముగ్గురను వారి సంపత్తిని యథోచితముగ నుపయోగించికొనిరని స్పష్టమై ఉచితమే అనిపించును. తమ యధ్యాపన సమయమున వింతప్రశ్నలను వైచి తమ జ్ఞానమును పెంపొందించిన శిష్యులను గూడ శ్రీ శర్మగారు గురువులుగా భావించి చిన్నవారగు వారి కాశీస్సు లిచ్చుట వారిలోకజ్ఞతను చాటును.

ప్రతిజ్ఞాఖండము – శ్రీరాముడు పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. మహోత్సవములు రోజుల తరబడి జరగినవి. జనకుడు తనరాజ్యమునకు ప్రయాణమైనను వెడలలేక నిలిచి యుండెను. అరుంధతీవశిష్ఠులు, కౌసల్యా సుమిత్రా కైకేయులు, ఋశ్యశృంగుడు చేయు పంద్రెండేండ్ల యజ్ఞమును జూడ నేగిరి. జనకుడును ఆగియాగి తనరాజ్యమున కేగెను. గర్భభరాలస యగు సీత బంధువియోగమును సహింపలేక విచారించుచుండ శ్రీరాము డామె నోదార్చుచుండగా నష్టావక్రు డటకు వచ్చి వశిష్ఠాదుల సందేశమును వివరించెను. సీతామనోవినోదనమునకై శ్రీరామచరితమును చిత్రపటరూపమున నిర్మింపించిన దానిని జూచి సీత మరల నరణ్యప్రాంతములను దర్శింప గోరెను. శ్రీరాము డంగీకరించెను. అలసిన సీత రాముని కడ నిద్రించుచుండగా చారుడగు భద్రుడు (దుర్ముఖుడు) వచ్చి జనవ్యాప్తమగు సీతాపవాదమును చెప్పగా రాముడు సీత నడవుల విడువు మని లక్ష్మణు నాజ్ఞాపించి సీతాలక్ష్మణుల నడవులకు బంపును. ఈ ప్రతిజ్ఞాఖండమునకు సద్యోజాత మను పేరు నుంచుట కథాగమనమునకు తగినట్లే యున్నది.

సముజ్ఞాఖండము – వనమున కేగు సీతాలక్ష్మణుల మనోవిభ్రమములు, వారిసంభాషణలు, కవి కథానిర్వహణశక్తిని వెల్లండించును. లక్ష్మణుడు చెప్పినమాటలకు సీత దుఃఖితయగుచుండగా లక్ష్మణుడామెను వీడివెళ్ళుట దుఃఖవివశయగు సీతను గంగావసుంధరా వాల్మీకులు, కాపాడి యోదార్చుట కుశలవులజన్మము– వీనితో నీఖండము వామదేవమను నామాంతరము గల్గియున్నది.

ప్రతిష్ఠాఖండము – సీతాపరిత్యాగమున వశిష్ఠాదులు దుఃఖితులై ఋశ్యశృంగునికడ నుండుట జనకుడు నచటనే యుండుట, రాముని రాజ్యపాలనము, బ్రాహ్మణ శిశుమరణము, శంబూకవధకై శ్రీరాముడు పుష్పకమునెక్కి దండకాటవీ ప్రాంతమున కరుగుట, శంబూకవధ, బ్రాహ్మణశిశు పునరుజ్జీవనము, సీతాతమసలదృశ్యరూపమున నట తిరుగుట పూర్వస్మృతిచే మూర్ఛాగతుడగు రాముని సేద దీర్చుట, రామువిలాపము, అగస్త్యుని సందేశము, దర్శనము, అనునవి ప్రతిష్ఠాఖండమున నఘోరమను నామాంతరముతో నొప్పియున్నవి.

ప్రత్యభిజ్ఞాఖండము – లోపాముద్రాగస్త్యులు శ్రీరామునకు వేదవతీ వృత్తాంతమును జెప్పి యోదార్చుట. అశ్వమేధమును జేయుమనుట రాము డయోధ్యకు మరలవచ్చి వశిష్ఠాదులయనుమతితో యాగసన్నాహము గావించుట, విభీషణాదుల రాకడ, వాల్మీకి తన యిద్దరు శిష్యులతో వచ్చుట, వారి రామాయణ గానము, వాల్మీకి నివేదనము తత్పురుష మను నామాంతరముతో నిర్వహింపబడినది.

ప్రత్యానయన ఖండము – యజ్ఞానంతరము శ్రీరాముడు వాల్మీకి విజ్ఞప్తి ననుసరించి అతని యాశ్రమమున కేగుట ప్రజలందరును వాని ననుసరించి యటకేగుట, కుశలవులు స్వర్గమునుండి వచ్చుట, శ్రీరాముడు వారిని తనగజముపై నెక్కించుకొని సీతకడ కేగి గుర్తించుట, సీతారాములపారవశ్యము, రాముడు సీతాపుత్రులతో గలసి సుసంసల్లాపములతో నయోధ్య కేగుట. ప్రజలు సీతను గౌరవించుట. రాముని రాజ్యపాలనము ఖండాంతమున కవి చెప్పిన దేశకాలపరిస్థితులను వివరించు పద్యములతో నీశాన మను పేరుతో నీ ప్రత్యానయనఖండ మొప్పినది.

కథానిర్వాహణమున చాలవరకు భవభూతిని శర్మగారు ఒరవడిగా బెట్టుకొన్నట్లుగా భావింపవచ్చును. చిత్రపట వృత్తాంతమును దాదాపు యథాతథముగ నిర్వహించి దానిఫలితములను మాత్రము యథాతథముగ నుపయోగించుకొనలేక పోయిరి. ఇందు స్వగతములు తత్త్వవివరణములు మిక్కుటములై యున్నవి. వాల్మీకి సీతకును, శ్రీశర్మగారి సీతకును అంతరము చాలకనిపించును. వాల్మీకి కావ్యసృష్టిలో లోకోపకారమునకై ప్రసాదించిన రామాయణ పాత్రలు భారతాదులయందు వలె తమదివ్యత్వమును పదేపదే సంస్మరించుట విస్మయావహము. వాల్మీకి నివేదనము నారదాది ప్రార్థితుడై రామాయణ రచనకు దొరకున్న వాల్మీకికి దగినట్లుగా లేదనిపించును. వాల్మీకి రాముల సమావేశము (వాల్మీకములో) సముదాత్తముగా నున్నది. శ్రీశర్మగారు రామవాల్మీకి సమావేశమును వరప్రదాతయై ప్రత్యక్షమైన దైవము యొక్కయు, వరాకాంక్షి యగు భక్తుని యొక్కయు, సమావేశము వలె చిత్రించినారనిపించును. చిత్రపట వృత్తాంతమున రామానుగృహీతములగు జృంభకాద్యస్త్రములు కుశలవుల ననుగ్రహించినవి. చిత్రపట వృత్తాంతమున సిద్ధించిన యీ ప్రయోగమును భవభూతి లవచంద్రకేతులయుద్ధమున నుపయోగించుకొనగా; శ్రీశర్మగారు ఇట్టిదివ్యాస్త్రలాభము నాజన్మముగా నందిన కుశలవులు అప్సరస్త్రీల రక్షణకై స్వర్గమునకేగినట్లు చెప్పి యుపయోగించిరి. దివ్యాస్త్రలాభమిట్టి కార్యముచే సూచితమాయని యనిపించును.

అట్లే సీతాపరిత్యాగ సమయమున నయోధ్యలో లేని వసిష్ఠాదులు సీతాపరిత్యాగమును విని దుఃఖితులై సీత లేని యయోధ్యను ప్రవేశింప నొల్లక ఋశ్యశృంగుని కడనుండి, యటనుండి వాల్మీకి యాశ్రమమునకేతెంచిరి. పుత్రీపరిత్యాగ దుఃఖితుడగు జనకమహారాజు తానును ఆటకుపోయి యాదృచ్ఛికముగా వారిని గనును. శ్రీశర్మగారు జనకుడు పుత్రీపరిత్యాగమును విని యుండబట్టలేక ఋశ్యశృంగుని యాశ్రమమునకే పోయినట్లును, శ్రీరాముని యశ్వమేధమునకు జనకాదులు అరుంధతీ వశిష్ఠులు వచినట్లును జెప్పిరి. మరి కౌసల్యాదులు వారితో వచ్చి శ్రీరాముడు యజ్ఞమునను చిన సీతాస్వర్ణ ప్రతిమలను జూచి వేశోనూనమందిరట. అప్పుడు శ్రీశర్మగారి వశిష్ఠాదులదృష్టిలోను, భవభూతి నిర్వహణలోని వశిష్ఠాదుల దృష్టిలోను సీతకుగల పాత్రౌచిత్యమేమి? జనకాదులకు గల యనురాగమట్టిది. ఆదిమధ్యములలో నున్న జనకుడంతమునం గూడ సాక్షాత్కరించిన మరింత బాగుండెడిగ కదా!

వాల్మీకి సీతాప్రతిజ్ఞ, రసాతల ప్రవేశము మున్నగువానిని నిర్వహించి, సీతాపాత్రకు గల యుదాత్తతను పోషింపగా; భవభూతి దాని యందలి సౌరస్యమును వీడజాలక యంతర్నాటకమున దానిని సంగ్రహించి తన విధానములో కథను సుఖాంతముగావించెను. శ్రీశర్మగారు సీతను యోగినీమాతగా, పరమస్నిగ్ధగా మనస్వితాపరిపూర్ణగా చిత్రించిరి. భవభూతియే కాక దిజ్ఞాగాదులును కుందమాలాదులలో సీతారాముల నుదాత్తచితులుగనో యథాశక్తిగనో భావించి మహాత్ములై చారితార్థ్యము నందిరి. అట్లే శ్రీశర్మగారును ప్రసిద్ధ్యానిష్ఠులగుటచే రామకథలో శివాద్వైతమును భావించి యథావకాశముగ చిత్రించిరి. శ్రీరామ రాజ్యమనుట నారి స్వగతములకు, తత్త్వవిచారణలకు తగినట్లున్నను, అప్పుడప్పుడు వ్రాసిన వానినిందులో సామ్ము చేసికొనిరని పాఠకులకు కొంత వైముఖ్యమును గలిగించును. ఇందలి ప్రతి పద్యమును దేనికదే మనోహరము. కాని యట్టివి బహుళములగుట వలని యిబ్బందియే యిది. అట్లే సీతారాముల సమాగమమును జెప్పి పౌరులస్వాగతములను వివరించి పిమ్మట సీతారాముల సంభాషణను గుర్చుట జరగినది. చిరకాలమునకు ప్రణాదభిన్నులై కలసిన నాయికా నాయకుల పరస్పరహృదయ విమర్శాత్మకమగు సంవాదము జనుల తాత్త్విక విచారములచే ప్రశంసలచే నంతరితమగుట బాధాకరము.

శ్రీరామకథను వాల్మీకి కావ్యముగనే రచించెను. కాని విమర్శక బహుళమైన మన సహృదయ ప్రపంచ మతివేలభావనచే యథాశక్తిగ యథోచితముగ భావించుటయే యిట్టివానికి మూలము. నామకరణములోనే శ్రీశర్మగారి కౌశలము, లోకజ్ఞత సూచితములగుచున్నవి. ఉత్తరకాండకథను సంపూర్ణముగ వివరింపక సుఖాంతము గావించుటకై శ్రీ శర్మగారు చూపిన నేర్పు ప్రశంసనీయము. ఇందు వాక్ఛక్తి, అనుభవము, నిరంతర వాఙ్మయానుశీలనము, భావుకత, కథానిర్వాహణ మున్నగునవి యడుగడుగున సుస్పష్టములై కొట్టవచ్చినట్లగపడును.

శ్రీశర్మగారు భవభూతి శ్లోకముల ననువాదప్రాయముగా కొన్నిటి ననుకరించిరి. 'స్వాపహేతు రనుపాశ్రితోఽన్యయా రామబాహురుపధానమేష తే' దీనికి 'పత్న్యహం మున్ సీతకె స్వాపహేతు వగుచ నాన్యసంగభావంబె దుస్సహామా రాముని బాహువే తలగడా స్వాపంబు నందంగదే'' రాముడు సీతతో అన్యానుపాశ్రితమగు నీరామబాహువు నీకు తలగడ యగునని పలికిన యీ మూలమునకీ యనుసరణ

గమునింపదగినది. అన్యాసంగ భావంబు దుస్సహమైన యీ బాధవు సీతకు స్వాపహేతువుకావలె ననుట మూలాతిక్రాంతమై మరి తగా భావించినచో సీతకు గల్గిన రావణుస్పర్శను సూచించుచు అన్యాసంగ భావమే దుస్సహమైన(సీతకు లోగడ రావణుని స్పర్శ దుస్సహమైనను తప్పలేదు. అశ్లేషమునకును తప్పలేదా?) బాధలను విపరీతార్థమునిచ్చు ప్రమాదము గలదు. దుస్సహమా - తలగడౌ యిందలి బైకారద్వయము అర్థమునకు పుష్టికరమైనను శ్రవణసుఖకరము కాదనిపించును. మూలమును చూడనిచో నివి చాల బాగున్నవనుట నిశ్చయము. ఇట్టివి కొంత విభ్రాంతిని గలిగించును.

110లో - 106 - ఉద్వేగతోషిల, 111లో 174 - ధూమ్యాశ్రయున్, 113లో 185 - నేనున్నాను మోహాంధుడై 118లో 218 లో - గగన వాల్యవిధానకం భూనులు, 133లో 67 - ప్రాతరాహాస్తి, 154లో 200, సుస్వేచ్ఛన్ 162లో 249 - బంధురధీకలు - 45లో 243 మదీవసింపు, 107లో 139 - తోపలేదుది పాపాత్ముడతండు, 173లో 31. హిరణ్యసహస్రశతల, 178లో 849 - వైగ్యపాపఘనయా 180లో 363, రామజానకీనందనులు 187లో 409 - ఆత్మనిముగ్ధి 210లో 126 - కసూరుల నప్పగించిరిన్. ఇట్టివానికి సవరణలను గాని వివర్తులను గాని యిచ్చిన బాగుండెడిది.

ఇట్టి గ్రంథములు ప్రతిగ్రంథాలయమున నుండదగినవి. ప్రతి విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థియు (సంస్కృతాంధ్రములందైనను) తప్పక చదువవలెను. ప్రజలే రాజైన యీకాలమున వీరిని ప్రజలు ప్రజాప్రభుత్వము ఆదరించి గౌరవింపవలసియున్నది. వీరి గ్రంథమును పాఠ్యగ్రంథముగా నిర్ణయించుట సముచితము. శ్రీజ్ఞాన ప్రసూనాంబికా కాళహస్తీశ్వరుల కృపాలేశము నందిన వీరిని, వీరి కవితను శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామియు దయచూచి వీరికి వీరికావ్యములకు సముచిత ప్రతిపత్తిని కలిగింపగలడని మనము కోరవలెను. వీరి యముద్రిత గ్రంథములు ముద్రితములై ముద్రితములు పునర్ముద్రితములై, ప్రజలచే, ప్రజాప్రభుత్వముచే, సహృదయులచే, బహుధా ఆదరింపబడవలెనని కోరుట సహృదయుల ధర్మము. శ్రీ శర్మగారును తమ నిరంతర కవితా సస్యసంపత్తిని కాళహస్తీశ్వర స్వామికడ, జ్ఞాన ప్రసూనాంబికకడ యాచక సర్వతోముఖప్రసారితము గావింప యత్నింపగలరని మన మాశింపవచ్చును

—...—

2) హంస దూతము

[అనువాదకర్త: శ్రీనాదెళ్ళ వేంకటరావుగారు. ప్రాప్తిస్థానము : శ్రీరామానందగౌడీయ మఠము. కొవ్వూరు. వెల : 75 పైసలు.]

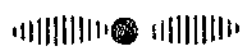
కాళిదాసుని మేఘసందేశము పెక్కు సందేశకావ్యములకు మార్గదర్శకమైనది, అట్లు వచ్చినవానిలో శృంగార ప్రధానములేకాక భక్తివైరాగ్యాది ప్రధానములును కలవు. చైతన్య సంప్రదాయమునందు ప్రముఖుడగు శ్రీరూపగోస్వామి సంస్కృతమున హంసదూతమును రచించెను. ప్రౌఢరీతిలో రచించబడిన హంసదూతమును శ్రీనాదెళ్ళ వేంకటరావుగారనువదింపగా దానిని శ్రీరామానందగౌడీయ మఠము వారు ముద్రించిరి. అనువాదముతోపాటు మూలమును గూడ ముద్రించుటచే నీగ్రంథ గౌరవము హెచ్చినది. వెలయు స్వల్పముగుట మరియొక విశేషము.

శ్రీకృష్ణుడు అక్రూరునితోఁ గలిసి మధురానగరమున కేగి నందగోపకుల మందలి ఘోషయువతీ బృందమును, తనకిష్టురాలగు రాధను మరచెను. రాధ విరహమును జూడజాలక యామె చెలి లలిత తోటలో నగపడిన హంసను మధురానగరమార్గమును, రాధావిరహమును వర్ణించి యామె దీనావస్థను కృష్ణున కెరిగింపుమని కోరుటయే యిందు ప్రధానము. రాధను మాయాగ్రస్తుడగు జీవునిగను, కృష్ణుని పరమాత్మగను భావించి వారి వియోగమును వీడి సంయోగమందుట తాత్త్వికముగా ముఖ్యమని భావింపవచ్చును. అంతమున శ్రీకృష్ణుడా సందేశమును విని రాధానుగ్రహము గావించినట్లు చెప్పక, సూచించినను, బాగుండెడిది. ఈ వియోగమే జీవసహజమని భావించిరేమో తెలియదు.

శ్రీనాదెళ్ళవారు భాషాసంపదపుష్కలముగా గలవారు. వీరిధారాశుద్ధి మెచ్చదగునది. ప్రతిపద్యము నందును సాక్షాత్కరించును. ముద్రారాక్షసములు చాల గలవు. తప్పొప్పులపట్టిక వైచిన బాగుండెడిది.

3వ పద్యములో హరిన్ భావించి భావంబునన్. అనుచో అనుప్రాసకై యత్నము మూని చిత్తంబునన్ అనిన బాగుండెడిది. 5వ ప. లతికాశస్త్రగావించుచున్, (అన్వయమూహ్యము) 11వ పద్యములో 'మోదమై సదయమై వేగంబుగా హంసమా. (సదయ - స్త్రీలింగము - హంసము - పుంలింగము - విశేషణ విశేష్యభావము భిన్నలింగకమైనది) 19లో మా రాధ జీవింపదున్. 53లో నెంతో గర్హ్యమో హంసమా - (గర్హ్యమనుపదమిట యుక్తము కాదు) 57లో బృందమునేత్ర (సు- ఉపసర్గ మెందులకు?) 63లో పురనారీ వృషవిభ్రమ (నారీ+ఉరు-సంధి రావలెను. వృష అనుపదమేమి?) అంటే నోగ మాధుర్య (సౌధమనుట ఇట గృహవాచకము కాదు. అమృతసంబం

ధము అనిన చాలును. కాని అది అన్వయ దూరము) అందే (త్రక్రంబు వక్రాత్మ్యడై' (విశేషణ విశేష్య భావము గాత్తము కాదు) 67లో అదిన్, 68లో గతాగోపలక థా అనుబంధానికి విధి నేమనందగున్- (సరియైన యనువాదము కాదు.) 72 లో 'శ్యామ స్వాములకిద్ది దుష్పరిహరస్వాభావికంబే కదా- (ఈయనువాదము మూలమునకు దగినదికాదు.) 84 లో 'ప్రపూతరసానన్ లిఖియించి (ఇట నీవిశేషణ మేల) ఇట్టి నెరసులు కొన్ని కలవు. ఏమైనను శ్రీ కవిగారి అనువాదసరళి ప్రశంసనీయము. వీరు మరింత కృషిచేసి స్వతంత్ర కావ్యముల నితోధిక సుందరముగా రచింపగల రని మన మాశింపచ్చును.

3) శ్రీమద్రామాయణము

(అయోధ్యాకాండము - పూర్వభాగము)

తాత్పర్య సహితము

[తాత్పర్యకర్త - శ్రీ శ్రీమాన్ సి. వి. శేషాచార్యులుగారు. ప్రతులకు శ్రీ జయలక్ష్మీపబ్లికేషన్సు, కేశవనగర్. శ్రీనగర్ కాలనీ P. O. హైదరాబాదు. సాదా ప్రతి వెల 20 రూ. పుటలు - 579.]

గంగాహిమాలయములవలె పవిత్రోన్నతులైన వాల్మీకి శ్రీరాములు సర్వజన సంసేవ్యులు పరస్పరప్రకాశకులు, శబ్దార్థములవలె నుభయులు సద్యస్ఫూర్తి కలవారు. వాల్మీకి యాదికవియైనచో శ్రీరాముని ఆదినాయకుడని చెప్పుట ధర్మము. కవినాయకలక్షణము లాయిరువురి యందును ఘనీభవించి 'యావత్ స్థాస్యంతి గిరయః- తావద్రామాయణ కథాలోకేఽస్మిన్ ప్రచలిష్యతి' యని దివ్యాశీస్సులను వరముగా నంది నిలచినవి. ఆలంకారికులు నిర్వచించు కావ్యప్రయోజనము లెబ్బడి ముబ్బడిగా రామాయణమువలన సిద్ధించు ననుట యనుభవైకవేద్యము. శ్రీరాముని స్మరింపని (ఏదోయొక విధముగా తమ కావ్యములయందు) కవి సంస్కృతాంధ్రముల లేరనుట దాదాపుగ నిష్ప్రచమైన దని చెప్పవచ్చును. భవభూతిప్రభృతులును ఆరామకథను భావించి, సంభావించి, చారితార్థ్యమునంది రనవచ్చును.

అట్టిప్రశస్తి నందిన వాల్మీకిరామాయణము మనభారతీయసంస్కృతికి ధర్మమునకు వేయేల ? మనయుచ్ఛ్వాస నిశ్వాస ప్రాయమగు సమస్తజీవన పరీవాహమునకు తీరమై నిలిచియున్నది. అట్టి రామాయణము సంస్కృతములో నుండుటచే దాని యందు గౌరవాభిమానము లున్నను సంస్కృతభాషా ప్రవేశము లేకపోవుట వలన చాలమంది అనువాదములపై నాధారపడి రామాయణామృతమును యథాసంభవముగ గ్రహింప యత్నించుచున్నవారు. అట్టి వారి సౌకర్యమునకై శ్రీజయలక్ష్మీ పబ్లికేషన్సువారు పండితులు, కళాశాలోపన్యాసకులు, నగు శ్రీమాన్ సి. వి. శేషాచార్యులు వారిచే రామాయణమును ఆంధ్ర తాత్పర్యముతో, ప్రసిద్ధములగు వ్యాఖ్యాచతుష్టయ విశేషములతో సరళమగు ఆంధ్రభాషలో వ్రాయించి ఆంధ్ర లిపిలో సంస్కృతమూలముతో ముద్రించుచున్నారు ప్రకటించుచున్నారు. బాలకాండ వచ్చి సంవత్సరము కానుండగనే అయోధ్యాకాండ పూర్వభాగమును ఏబది యొక్క సర్గలతో ప్రకటించిరి. ఇందలి భాష, ముద్రణము, మూల శ్లోకములు, ఉపయుక్తమగు కాగితము ఒకదాని నొకటిమించి బహుళసుందరములై యున్నవి. ఆయాసంప్రదాయములవారికి దగినట్లు పారాయణోపక్రమ, ఉపసంహార సంబద్ధములగు శ్లోకములతో గాయత్రీ రామాయణముతో నిది ఒప్పియున్నది. శ్రీమాన్ శ్రీభాష్యం అప్పలాచార్యులవారి మార్గదర్శినగు నభినందనముతో మనోహరమై యున్నది. సుమారు నలుబదియేండ్ల క్రిందట శ్రీ వావిళ్ళవారు సంపూర్ణ రామాయణమును తాత్పర్యముతో ప్రకటించిరి. ఇప్పుడది దుర్లభము. శ్రీ ఆచార్యులవారి తాత్పర్యము ముద్రణావిధానము మున్నగునవన్నియు వావిళ్ళవారి వానికంటె చక్కగా నతిశయించు స్థితిలోనున్నవని విజ్ఞులు గుర్తింపక మానరు.

శ్రీ ఆచార్యులవారు సంపూర్ణవిరామము మున్నగు సదుపాయముల నేర్పాటుచేసి ఆస్తికమహాశయులకు రామాయణము నందింప పలుమార్గముల నేర్పాటు గావించిరి. ఇట్టిగ్రంథమునకు గ్రంథాలయములు ఆస్తికులు, ధనవంతులు, ప్రభుత్వము, ధర్మసంస్థలు, దేవాలయములు చేయూతనిచ్చి ఆర్థికాదిసహాయము నిచ్చి, పరిచితులకు దీనినిగూర్చి వివరించి కొనిపించి, యథాశక్తి పలువిధముల సాయపడి శ్రీరాముని స్మరించి యుత్తేజితులై దాని నితరుల కందించి శ్రీ ఆచార్యుల వారి ప్రయత్నమును సార్థకము చేయుట ముఖ్యకర్తవ్యము. రామాయణము సుందరకాండను మాత్రమే ప్రకటించువారనేకులు. కాని మొదటి నుండియు సమూలముగ తాత్పర్యముతో వ్యాఖ్యాచతుష్టయ విశేషములను విడువకుండ నిట్లు చక్కని ముద్రణాదులతో నిట్లు ముందుకు గొని వచ్చి సాహసముచూపి ప్రశంసనీయులగు శ్రీఆచార్యులవారి ప్రయత్నమును ప్రోత్స

హించి వారి కిచ్చిన ప్రశంసను సార్థకము గావించుట సహృదయత, ఆస్తికత, ధార్మికత, కల మనవారి కర్తవ్యము. అచ్చుతప్పు లెంత వెదకినను కనిపించక పోవుట ముఖ్యవిశేషము. శ్రీరామకటాక్షము చే శ్రీ ఆచార్యులవారు త్వరలో మిగిలిన కాండలనుగూడ తాత్పర్యముతో ప్రకటింపగలరని యాశింపదగును.

— శ్రీ ప్రసన్న.

—*—

4) అవగాహన

ప్రగతిశీల సాహిత్యోద్యమం ప్రధాన లక్ష్యంగా విజయనగరంలో స్థాపింపబడిన బుక్స్ అండ్ బుక్స్ అనే సంస్థ ప్రచురణగా వెలువడుతున్న అవగాహన- 1, 2, 3 సంపుటాలు మా కార్యాలయము చేరినవి.

శ్రీశ్రీ ముఖచిత్రముగా వేయబడిన 'అవగాహన 1' లో ఆచార్య రోణంకి అప్పలస్వామి, కొడవగంటి కుటుంబరావుగార్ల వ్యాసాలు, చాగంటి సోమయాజులుగారికథ, ఏ. వీ. రెడ్డిశాస్త్రి గారి పెద్దకథ, నగ్నముని కవిత వగైరాలతోపాటు పుస్తక సమీక్షలు కూడా వున్నవి.

శ్రీరంగం నారాయణబాబు ముఖచిత్రముతో వెలువడిన అవగాహన- 2లో ఆచార్య రోణంకి, కొడవగంటి, సోమసుందర్ గార్ల వ్యాసాలు, జల్లు నారాయణమూర్తి రాజు, శ్రీరంగం రాజేశ్వరరావు, ఆర్. చంపారాణి గార్ల కథలు, చాసో కవిత మొదలైన రచనలున్నాయి. 'శ్రీరంగం నారాయణబాబు జీవితము సాహిత్య వ్యక్తిత్వము'పై మానేపల్లి సత్యనారాయణగారి సుదీర్ఘ వ్యాసము ఈసంచికలో అతిముఖ్యమైన రచన.

'కొడవగంటివారి ముఖచిత్రంతో వెలువడిన అవగాహన- 3 లో సాహిత్య ప్రయోజనం లేని రచన గొప్పదిగా ఉండగలదా? అని చర్చిస్తూ కొడవగంటివారు వ్రాసిన వ్యాసం, కృష్ణశాస్త్రిపై ఇంద్రగంటి హనుమత్ శాస్త్రిగారి వ్యాసం, కృష్ణశాస్త్రి అముద్రిత వ్యాసం, శ్రీశ్రీ గురించి ఆచార్య రోణంకి వారి అభిప్రాయాలు, మరికొన్ని కవితలు సమస్యలతోపాటు - ఇటీవల శ్రీశ్రీపై చెలరేగిన వాద ప్రతివాదాల్ని సమగ్రంగా చర్చిస్తూ 'శ్రీశ్రీ మహాకవిత్వం: ఒక పరిశీలన' అనే మానేపల్లి సత్యనారాయణగారి వ్యాసం ఉన్నవి.

పై మూడు సంపుటాల సంకలనకర్త శ్రీ మానేపల్లి సత్యనారాయణ $\frac{1}{4}$ డెమ్మీ సైజులో 32-40 పేజీలతో వెలువడిన పై సంపుటాలు ఒక్కొక్కటి 2 రూ॥ లు. వ్యాపారదృష్టికి అతీతంగా స్వచ్ఛందంగా సాహితీపరులఅవగాహనను పెంపొందించాలనే జరుగుతున్న కృషికి ఈ వెల తక్కువే. మూడు కలిపి కావలసినవారు ఈదిగువ చిరునామాకు 6రూ॥లు పంపిస్తే (తపాలా ఖర్చులు ఉచితం) తిరుగుటపాలో పంపబడతాయి.

ఎమ్. నళినీదేవి, బుక్స్ అండ్ బుక్స్, బొండాడవీథి, విజయనగరం-531 201.

+···+

5) కృష్ణవేణీనది

మాహాత్మ్య సంగ్రహము

[రచయిత: శ్రీ చెరుకుపల్లి రామేశ్వర శర్మ. పబ్లిషర్స్: లహరి ఎంటర్ప్రైజెస్. విజయవాడ- 2. పేజీలు 24. మూల్యము రు 1-50 లు.]

గత కృష్ణానదీపుష్కర సందర్భమున ప్రచురింపబడిన యీ చిన్నగ్రంథమున కృష్ణానది జననము, తీరస్థములయిన అనేక క్షేత్రముల ఉత్పత్తి మహిమాది విశేషములు అతి సరళమైన భాషలో వివరింపబడినవి. పుష్కరమహిమ తత్సమయ కర్తవ్యవిధులు, ఫలితము, తెలుపబడినవి. పుష్కరకాలముననే కాక ఎల్లపుడు తెలిసికొనదగిన అనేక తీర్థక్షేత్ర విశేషము లిందున్నవి. అచ్చు తప్పులచటచట కానవచ్చుచున్నను, ముద్రణము రమణీయముగా నున్నది. ఆస్తికు లెల్లరు అవశ్యము పఠింపవగిన గ్రంథము.

—···—

6) పుష్కరగౌతమి

కవితా సంకలనం

గత గౌతమీ పుష్కర సమయంలో రాజమండ్రి పట్టణమున జరగిన కవి సమ్మేళనంలో పాల్గొన్న 12 గురు ప్రముఖ కవుల కవితాంశము లిందుగలవు. ప్రాచీన మూఢాచారవిముఖుడు, ప్రసిద్ధ సంస్కర్త యైన శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి పురమందిరమున ఏతత్సంస్థ ధర్మకర్తృత్వసమితి దీనిని నిర్వహించుట విశేషము. గౌతమీ చిత్రము నన్నయ శ్రీనాథుల చిత్రములు, వీరేశలింగంగారి యొక్కయు పురమందిరము యొక్కయు చిత్రములు నిందు గలవు. ముద్రణస్ఖాలిత్యాదులు విరళములు. ముద్రణము సుందరము.

16 పుటలుగల యీ చిన్నిపొత్తము వెల రు1-00. వీరేశలింగపురమందిర ధర్మకర్తృత్వసమితి - రాజమండ్రి.

—···—

22. 'సమాలోచన' తృతీయ సంపుట రచనల పట్టిక

రచన, రచయిత — సంచికల నంబరు

154. బీజధ్వని. వచన కవిత. 6
శ్రీ కదెవరపు వెంకటరామయ్య, ఎం. ఏ.

155. బొబ్బిలియుద్ధ కథలో బుస్సీ పాత్ర 3

156. బొబ్బిలియుద్ధ కథలో రంగారాయనిపాత్ర 6

157. బొబ్బిలియుద్ధ కథలో విజయరామరాజు 7
శ్రీ యెందువ జగన్నాథ నాయుడు, ఎం.ఏ.

158. బ్రదుకు పడవ. పద్య. 22
శ్రీ రామడుగు వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం. ఏ.

159. భావవిలాసము. పద్య. 4
డా. టి. అయ్యంవారు

160. భావ విహారి. పద్య. 1
శ్రీమతి కమలాదేవి, ఎం. ఏ.

161. భావాభ్యుదయ కవితల సంగ్రహం
అమృతం కురిసినరాత్రి 3
శ్రీ చక్రవర్తుల రామానుజాచార్యులు, ఎం. ఏ.

162. భారతీయ జీవన స్రవంతికి వివేకానందు డందించిన
యోచనామృతం 9
శ్రీ సోమసుందర్

163. భారతీయ సమాజవాదసాహిత్యానికి అద్యుడు
శ్రీ సోమసుందర్. [మున్షీ ప్రేమ్‌చంద్. 10

164. భారతీయుల దాంపత్యధర్మ పరిణామం 1
శ్రీ ఎం. కృష్ణస్వామి ఎం.ఏ.

165. మత్తకోకిల. పద్య. 24
శ్రీమతి జి. కమలారాఘవన్

166. మద్దూరి శివరామకృష్ణయ్య 80వ జన్మదినోత్సవ
అభినందనసభ. రిపోర్టు. 5

167. మధునాపంతుల అభినందనసభ. రిపోర్టు. 8

168. మన సాహిత్యంలో మగువ. 6
శ్రీ రామడుగు వేంకటేశ్వరశర్మ, ఎం.ఏ.

169. మహోక నిర్గోష్ఠ్య రామాయణం 1
శ్రీ రంగాచార్య.

170. మాకీభర్తవొద్దు గ్రం. వి. 16
శ్రీ సోమసుందర్

171. మాదిరెడ్డి వంశాంకురం పుత్రప్రాశస్త్యం 21
శ్రీమతి ఎం. సావిత్రి, ఎం.ఏ., బి.యిడి.

172. మానవలీల. పద్య. 24
శ్రీ ఉమ్మిటి విఘ్నేశ్వరరావు

173. మార్పు. పద్య. 6
శ్రీ వెలుదండ రామేశ్వరరావు, ఎం.ఏ.,బి.యిడి.

174. మార్పు - తీర్పు. గేయ. 24
కవికోకిల శ్రీ మామిండ్ల రామగౌడు

175. ముక్కు తిమ్మనార్యు ముద్దుపలుకు 18.19
శ్రీ వి. వి. శర్మ, ఎం. ఏ.

రచన, రచయిత — సంచికల నంబరు

176 మునిసిపల్ కమీషనరుగారి సన్మానం. రిపోర్టు. 12

177. మృత్యుంజయ శతకం. గ్రం. వి. 1

178. మేలుకొలుపులు 17,18-19
శ్రీకుమారి ఎస్. లక్ష్మీనరసమ్మ, ఎం.ఏ.

179. రాజకీయ కల్లోలం. సంపాదకీయం. 11

180. రాజకీయ సంచలనం. సంపాదకీయం. 1

181. రాజమండ్రి హరిజన అభ్యర్థి. రిపోర్టు. 4

182. రాజమహేంద్రవరము. గ్రం. వి. 22

183. రాధికారాధనము. పద్య. 5,7
శ్రీ వెలుదండ సత్యనారాయణ, ఎం.ఏ

184. రామకృష్ణుని కవితా వైభవము 21
శ్రీ కె. కిశోరుబాబు

185. రామప్రభుశతకము. గ్రం. వి. 1

186. రామాయణానికి ఊపిరి ఊర్మిళ 18-19
శ్రీ కె. శారదాప్రసాద్

187. రాయప్రోలు - గుడిపాటి 1
శ్రీ నాగేశ్వరం శంకర్

188. రాష్ట్రపతి అంతఃకరణశుద్ధి. సంపాదకీయం. 8

189. లీలాగోపాలం. పద్య. 1
శ్రీ ఎం. హెచ్. వి. సుబ్బారావు

190. వటవృక్ష వర్ణనము - ధూర్జటి, రాయలు 1
డా. ఎస్. గంగప్ప, ఎం.ఏ.,పిహెచ్.డి.

191. వానరచరిత్రలో మనచరిత్ర 6
శ్రీ కపిలవాయి లింగమూర్తి

192. వాస్తవకథనం 20
శ్రీ పిడపర్తి సిద్ధాంతిసోదరులు

193. విజయదీపిక. గేయం. 22
శ్రీ పరిపాటి వేణుగోపాలగుప్త, ఎం.ఏ.

194. విత్తేము దు. పద్య. 22
శ్రీ గాదేపల్లి కుక్కుటేశ్వరరావు, ఎం.ఏ.

195. విద్య. గేయం. 3
శ్రీ బట్లూరి రామచంద్రయ్య

196. వివిధ వివాహములు వ్యాస సమన్వయము 3
శ్రీ ఎం. కృష్ణస్వామి, ఎం.ఏ.

197. విశ్వనాథ మేనకా విశ్వామిత్రము 22
డా. చన్నాప్రగడ తిరుపతిరావు, ఎం.ఏ.,పిహెచ్.డి.

198. విశ్వనాథ వర్ణన వైశద్యము 12
శ్రీ. పి. వి. ఎస్. ఆర్. కె. శర్మ

199. విశ్వనాథ హాహా హూహూ ఒక పరిశీలన 9
శ్రీ ఎం. సీతారామయ్య, ఎం.ఏ.

23. స్వవిషయం

పత్రికా ప్రచురణలో ముఖ్యముగా కేవల సాంస్కృతిక పత్రికా ప్రచురణమున ఎదురయ్యే అనేక క్లేశములను తప్పించుకొని సమాలోచన నాలుగవ సంవత్సరమున అడుగిడినది. లక్ష్యసిద్ధి కభిముఖముగా నెంతవఱకు నడచుచున్నది? అను విషయమునకు సహృదయ పాఠకులే ప్రమాణము.

రచయితలు, పాఠకులు మాకొసగుచున్న హృదయపూర్వక సహకారము మిక్కిలి ఆనందకరముగా నున్నది. వారికి కృతజ్ఞతలు. ఆ ప్రోత్సాహమే యూతగా ఆర్థికాది ఇతర అసౌకర్యముల నధిగమించి ప్రగతిపథమున సమాలోచన ముందడుగు వేయగలదని సవినయ విజ్ఞప్తి.

రాజమండ్రి నామవిచారము

కొలదికాలమునుండి ఈ నగరనామము విషయమున ప్రచారము జరగుచున్నది. దీని పురాతన నామము రాజమహేంద్రి కాని రాజమండ్రి కాదని, విదేశీయ ఉచ్చారణాదుల సాంకర్యముచే ఏర్పడిన అపరూపమే రాజమండ్రి యనీ దానిని విసర్జించి పురాతన నామమును పునరుద్ధరించవలెననీ రాజమహేంద్రునిచే పాలితమైన దీనికి రాజమహేంద్రి నామకరణము సముచితమని, ఇది చరిత్ర సమ్మతమనీ ప్రకటనలు వెలువడుచున్నవి. రాజమండ్రి సమాచార పత్రిక దీనిని ఏకపక్షముగా (ప్రభుత్వ పక్ష ప్రకటన లేకుండగనే) రాజమహేంద్రిగా తఱచు వాడుచున్నది.

రాజమహేంద్రవరము అను వాడుక కూడ ఈనగరమునకు గలదు. రాజమందిరము అను పేరు సముచితమని, రాజమండ్రి నామమునకు సన్నిహితమని అదియే సంగ్రహోచ్చారణ సుందరమనీ ప్రముఖులొకరు సూచించిరి. మందిర శబ్దమునకు గృహార్థస్ఫూర్తియే కాని నగరార్థస్ఫూర్తి లేదని అందుచే అదితగదని ప్రతిసూచన చేయబడినది.

ప్రాచీన చరిత్ర ప్రసిద్ధ నగరాలన్నిటికీ ఇప్పుడా పేర్లే ఉన్నవా? ప్రాచీన ప్రసిద్ధినిబట్టి ప్రస్తుత నగరానికి ప్రసిద్ధి తేగలమా? తరువాత తరువాత వచ్చిన అనేక రంగాలలో ప్రసిద్ధులయిన వారి పేర ఆయా నగరాల పేర్లు మారడం సముచితం కాజాలదా? అలా చారిత్రక నామధేయ పునరుద్ధరణం రాజమండ్రి కొక్కదానికేనా శోభావహం? దేశంలోని యితర నగరాలన్నిటికీ అది వర్తిస్తుందా? ఈ విషయాలన్నీ పర్యాలోచిస్తే సంగ్రహ స్వరూపంలో చాల కాలంనుండి వాడుకలో వస్తున్న రాజమండ్రి నామమే సముచితమని చెప్పవచ్చును. వర్ణవ్యత్యయాదులతో అనేక సంస్కృత శబ్దాలని తెలుగులో వాడుకోవడంలో అనౌచిత్యం ఏమీ లేదని విజ్ఞులంగీరింపక పోరు. 'డ్రి' అన్నది కొంచెం పరుషంగా తోచిన, రాజమందిరము అనుటలో విప్రతిపత్తి లేదు. మందిర శబ్దానికి నగరమనే అర్థం కలదు. సద్యస్స్ఫురణ నగరానికికాక భవనానికే అనుకున్నా దోషము లేదు. రాజభవనము అనగా రాజనిలయము, రాజధాని అని సమంచితార్థమునే చెప్పుకొనవచ్చును. రాజమహేంద్రవరములోని వరము శబ్దమునకు ప్రాకరణికార్థము కానబడదు. చరిత్ర సంగతి అటుంచి ఆలోచించినచో రాజమహేంద్రిలోని మహేంద్రిపదమునకును సుసంగతార్థము కానరాదు. రాజమండ్రి పదమును మార్చవలసిన ఆవశ్యకత లేదనీ, మార్చితీరవలయునన్నచో 'రాజమందిరమే' సముచితతరమని సమాలోచన అభిప్రాయపడుచున్నది. *

ధరలు

జనతా ప్రభుత్వపతనము, చరణ్ ప్రభుత్వ పతనము జరగి ఐ కాంగ్రెసు ప్రభుత్వము నెలకొన్న తర్వాత ధరలు తగ్గి శాంతిసౌఖ్యాలతో తులతూగవచ్చునను కొన్న ప్రజానీకం ఆశలడియాసలయినవి. నూతన ప్రభుత్వాగమనానంతరం రమారమి పదిమాసములలోను ద్విగుణంగానూ త్రిగుణంగానుకాకుండ ఆకాశమంటేలా ధరలం పెరిగిపోయినవి. సామాన్య జనానికి నిత్యజీవితం ఇంచుమించు అసాధ్యమైపోయింది వస్తూత్పత్తి తగ్గుదలయే అన్నిటిధరలూ పెరగడానికి కారణం అని నమ్మశక్యంగా కుండా వున్నది. అనేక నిత్యజీవితావసర వస్తువు లపరిమితంగా అండర్‌గ్రౌండ్సులో దాగి కృత్రిమమైన కొఱతను సృష్టిస్తూన్న సంగతి సర్వవిదితం. ఈపరిస్థితికి ప్రభుత్వాధికారుల అసమర్థత, వణిగ్వరుల అవినీతి కారణమని ప్రజల దృఢాభిప్రాయం.

మూడేండ్ల జనతాపాలనయా? మూడు నెలల చరణ్ పాలనయా, ముప్పదేండ్ల కాంగ్రెసుపాలనయా ఈ దారిద్ర్యానికి కారణం అన్న చర్చవల్ల ఫలితంశూన్యం. ఎవరు కారణమైనా ప్రజ నేటి దుస్థితిని భరించేస్థితిలో లేదు. ప్రస్తుత దుఃస్థితి బాధ్యతను, నివారణబాధ్యతను, ప్రస్తుత ప్రభుత్వం అంగీకరించక తప్పదు.

ఒక్కమాటుగా ఈపరిస్థితిని చక్కబఱచేటందుకు మాదగ్గర మంత్రదండం లేదనే చతురోక్తులతో ప్రజానీకం కష్టాలకు ఉపశాంతి లభించదు. ధరలు హెచ్చుగాలేవు నిలకడగా ఉన్నాయి, లేదా తగ్గుదలలో ఉన్నాయి, అనే వారికి భగవంతుడు తప్ప ఎవరూ సమాధానం చెప్పలేదు. ఇదేస్థితి కొనసాగినట్లయితే ప్రజల ఓటుకి మంత్రదండశక్తి సంభవించగలదని గమనింపక పోవడం దివాంధత్వమే కాగలదు.

—*—

సమాలోచన సంపుటములు

వివిధ సాహిత్యాది విషయాలకు చెందిన 241 రచనలతో కూడిన సమాలోచన తృతీయ సంపుటము 24 సంచికలు ఒకే వాల్యూముగా హాఫ్ క్యాలికో బైండు చేయబడి అమ్మకమునకు సిద్ధముగా నున్నది. వెల రు. 20 లు ఎం. ఒ. ద్వారా పంపినవారికి పోష్టుఖర్చులు మేమే భరించి రిజిష్టర్డు పోష్టులో పంపగలము.

రెండవ సంపుటము వాల్యూములును కొలదిగా ఉన్నవి. వెల రు. 20 లు ఎం. ఒ. చేసిన వారికి పై విధముగనే పంపబడును. వి. పి. పద్ధతి లేదు.

మొదటి సంపుటము ప్రతులు పూర్తిగా అయిపోయినవి.

— సంపాదకుడు.

16—11—80 సంచికలో వాస్తవకథనంలో అవాస్తవాలు, మనుచరిత్ర - ఒక పరిశీలన, సారంగధరుని కథ - ఒక పరిశీలన, రాధ మధురగాథ మొదలగునవి ఉంటాయి.

అడ్రసు :—

సంపాదకుడు, బులుసు సీతారామశాస్త్రి,

రిటైర్డు తెలుగు లెక్చరరు, వి. టి. జె. కాలేజి,

6-8-7, ఇన్నిసుపేట (త్యాగరాజనగర్), రాజమండ్రి-1.

Editor, Printer and Publisher B. Sitharama Sastry, Printed at B. V. & Co., Press, Innispet, (Tyagaraja Nagar) Rajahmundry-1.